PDF 4 KURD

کۆمەڵگای مەدەنی
و
خەباتی مەدەنی

PDF 4 KURD

کۆمەڵگای مەدەنی
و
خەباتی مەدەنی

جین شارپ و رۆبەرت هێلوی

وەرگێڕان

تالب قەیسەری

پێداچوونەوەی

هاوار هەڵەبجەیی

PDF 4 KURD

خانەی موکریانی بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

- **کۆمەڵگای مەدەنی خەباتی مەدەنی**
- **نووسینی:** جین شارپ و رۆبەرت هێلوی
- **وەرگێڕانی بۆ فارسی :** مێهدی کەلانتەرزادە
- **وەرگێڕانی بۆ کوردی :** تالب قەیسەری
- **پێداچوونەوەی:** هاوار هەڵەبجەیی
- **نەخشەسازی ناوەوە:** گۆران جەمال رواندزی
- **بەرگ:** رێمان هەولێری
- **نرخ:** ٢٠٠٠ دینار
- **چاپی یەکەم ٢٠١٣**
- **تیراژ:** ١٠٠٠ دانە
- **چاپخانە:** موکریانی (هەولێر)
- **لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانەکان ژمارەی سپاردنی(٢٤٥)ی ساڵی (٢٠١٣) پێدراوە.**

زنجیرەی کتێب (٧٢٧)

ماڵپەڕ: www.mukiryani.com

ئیمەیل: info@mukiryani.com

PDF 4 KURD

پێڕست

پێشەکی وەرگێڕ.. ٩

دیموکراسی چیە؟... ١١

کۆمەڵگای مەدەنی. ١٤

خستنەرووی بەدیلێکی کردەیی بۆ شەڕو شێوازی توندوتیژیی.................. ٢٠

تیۆری دەسەڵاتی سیاسی... ٤٥

پاڵپشتەکانی هێزی حکومەت... ٥٦

بەرفەرمانی(گوێڕایەڵی).. ٧٠

ڕێو شوێنە گونجاوەکان (میکانیزم) و شێوازەکانی خەباتی ناتوندوتیژی............. ٧٦

گرنگی بەرنامەڕێژیی ستراتیژیك لەرووبەرووبوونەوە جەماوەرییە ناتوندوتیژییەکان.... ٩٧

هەنگاوەکانی بەرنامەڕێژیی ستراتیژیك بۆپێکهێنانی چاکسازی بەقازانجی جەماوەر لەرژێمە دەسەڵاتخوازەکان.. ١٠٨

ڕۆڵی ڕێبەری لەچاکسازییەکاندا ١١٣

دۆزینەوەی سەرچاوەو هۆکارە بنەڕەتییەکانی ترس.............................. ١٢٦

PDF 4 KURD

PDF 4 KURD

پێشەکی:

هەوڵدان بۆدەوڵەمەندکردنی نووسین و وەرگێڕان بە زمانی کوردی هەنگاوێکی گرینگە بۆدەوڵەمەندکردنی وێژەو زانستو فەرهەنگو کلتووری گەلی کورد.

بە لەبەرچاوگرتنی ئەو راستییە کە دەوڵەتی سەربەخۆ هاندەرو فاکتەرێکی گرینگە لەپاڵپشتی کردنو فەرمی بوونی زماندا، لەهەر وڵاتێکیش زمان رەسمی بێ ئەو وڵاتە بەهۆی زەروورەتی مەکاتباتی ئیداریو خوێندنو نووسین دەتوانێ لەراستای گەشەکردنیدا شوێنەوارێکی پۆزەتیڤی هەبێ، بەدرێژایی مێژوو گەلی کورد لەهەر چوارپارچەکەی کوردستاندا لەرووی چاندو کلتووری خۆیەوە ئاسمیلە کراوەو تا ئەم چەندساڵەی دوایی رێگای پێنەدراوە بە شێوەیەکی فەرمی و نافەرمی زمانی خۆی بۆ نووسین بەکار بێنێ.

بەهۆی ئەو دەرفەتەی کە لەم ماوەیەدا لە حکوومەتی هەرێمی کورستاندا بۆ کورد رەخساوە، نووسین و وەرگێڕان بە زمانی کوردی گەشەکردنێکی زۆرباشی بەخۆیەوە بینیوە، بەتایبەت لەزانکۆکاندا زمانی کوردی بۆتە زمانی خوێندن و نووسین و هەروەها بەڕێوەبردنی دەیان فستیڤاڵی ئەدەبی و هونەری و دامەزراندنی دەیان ناوەندی چاند و وێژەی کوردی کە بۆتە ناوەندێك بۆ گەشەپێدان و بەرەوپێش بردنی ئەدەبیاتی کوردی، کاریگەری لە بەرەوپێش چوونیدا بە خۆیەوە بینیوە.

کتێبی خەباتی مەدەنی و کۆمەڵگای مەدەنی یەکێك لەو بابەتە گرینگانەیە کە لەراستای گەشانەوەی کۆمەڵگا و گەیاندنی زانیاریی سەردەم بۆ چین و توێژەکانی کۆمەڵگای کوردەواری، دەتوانێ ئەزموونێکی سەرکەوتوو بێت، لەم سەردەمەدا بەرەوپێش چوونی دیموکراسی دەورێکی کاریگەری لەراستای وشیاری و گەشەکردنی کۆمەڵگای جیهانی هەیە، بەتایبەت کە هەنووکە لەرۆژهەڵاتی ناوەراست گۆڕانکاری لەئارادایە.

لەسیتمێکی دیموکراتیکدا، کۆمەڵگای مەدەنی گەشەکردن بەخۆیەوە دەبینێ، وەرگێڕانی ئەم کتێبە لەلایەن برای بەڕێز کاك تالب قەیسەری کارێکی زۆرگرنگو بەنرخە، زەحمەتی زۆری پێوەکێشاوە و دیقەت و ماندووبوونی پێوە دیارە کە لەبواری وەرگێڕانەوە جێگای دەست

سییە و هەم لەروانگەی منیشەوە هەڵبژاردنی ئەم کتێبە وەك سەرچاوەیەکی باش دەتوانێ لەئاستی خزمەتکردن بە گەشەکردنی دیموکراسیو کۆمەڵگای مەدەنی جێگای سەرنج بێت، بەو هۆیەوە کە ئێمە لەهەنگاوەکانی سەرەتایی ئەم قۆناغەداین پێویستمان بە وشیاری و زانیاری لەبواری زانستی و ئاکادمی هەیە، کتێبە بەکەڵکەکانی پێوەندیدار بەدیموکراسی و کۆمەڵگای مەدەنی کاریگەری خۆی لەسەر بەرەوپێش چوونی ئەم رەوتە هەیە.

هیوای سەرکەوتنی بۆ دەخوازم و دەستخۆشی لێدەکەم، هیوادارم کەسانی دیکەش هەر وەك تا ئێستا بەرچاو دەکەوێ لەدەوڵەمەندکردنی سەرچاوە کوردییەکان چ وەك نووسین یان لێکۆڵینەوە و وەرگێڕان بە پێی توانای خۆیان هەنگاو هەڵگرن.

کاوە بەهرامی

PDF 4 KURD

PDF 4 KURD

پێشەکی وەرگێڕ

جیاوازیی بیروڕا و دژایەتی نێوان خەڵك و دامەزراوە مەدەنییەکان لەگەڵ حکومەتدا، ئەمڕۆکە لەزۆربەی وڵاتان و تەنانەت وڵاتە گەشە سەندووەکانیشدا هەیە.

خەڵك بۆ دەست گەیشتن بە مافە سەرەتاییەکانی مرۆڤایەتی، وەك دامەزراندنی حکومەتی قانون، بەرانبەریی سیاسی، ئازادیی رادەربڕین، پەرەپێدان بە رێکخراوە مەدەنییەکان، دەرفەتی کار و ئابووری یەکسان، بنبڕکردنی دیاردەی جیاکردنەوەی رەگەزی، ئایینی و نەتەوایەتی و خۆش بژێوی کە هەرکام لەمانە، داخوازی سەرەکی و بنەڕەتی هەرمرۆڤێکن. بێگومان ئەم داخوازییانە لەگەڵ دەسەڵاتی حکومەتە پاوانخواز و سەرەڕۆکاندا لە دژایەتی دایە، هەر بۆیە دژایەتی و جیاوازیی لەنێوان خەڵك و دەسەڵاتدا شتێکی حاشاهەڵنەگرە.

ئەمڕۆ لەوڵاتە دیموکراتیك و مەدەنییەکاندا، هاوئاهەنگ و لەگەڵ گەشەی سیاسی و ئازادییە مەدەنییەکان، شێوەی ناڕەزایەتی دەربڕینیش گۆڕانی بەسەردا هاتووە، لەم وڵاتانەدا نافەرمانی مەدەنی و خەباتی جەماوەری بەشێوەیەکی رێکوپێك و رێکخراوەیی بەڕێوە دەچێ، لەحاڵێکدا لەوڵاتە گەشەنەکردوو(جیهان سێهەم)و دواکەوتووەکاندا، کە سیستەمێکی سەرەڕۆ و دیکتاتۆر حوکم بەسەر خەڵکی ئەو وڵاتانەدا دەکات، خەڵك بە ناچار بە شێوەی رادیکاڵ بەرەنگاری حکومەت دەبنەوە، کە رەنگە لەئاکامدا شەڕ و پێکدادانی لێ بکەوێتەوە.

هەروەك دەزانین خەبات هاوڕێ و هاوتەمەنی ژیانی مرۆڤایەتییە" خەبات و تێکۆشان بۆ بەدەستهێنانی ژیانێکی شیاو و باشتر، بە درێژایی مێژوو وەك ئامانجی سەرەکی زۆربەی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی هەوڵی بۆدراوە ، بەڵام شێوازی ئەم خەباتگەلە جیاواز بوونە.

مێژوو نیشانی داوە کە باشترین مێتۆد بۆ بەڕێوەبەریی وڵات دیموکراسییە، هەربۆیە بۆ رزگار بوون لە چنگ سەرەڕۆیی و پاوانخوازی و گەیشتن بە دیموکراسی و کۆمەڵگایەکی دادپەروەر، رێگایەکی دژوارمان لەپێشە. بێگومان بۆ درێژەدان بە خەبات لەم پێناوەدا جەماوەر و کۆمەڵگا پێویستی بە رێبەر و رێنیشاندەرێکی لێهاتوو هەیە، کە لەهەڵەکانی دوژمن، بە قازانجی خەبات کەڵك وەرگرێت و شارەزای هەموو شێوازەکانی خەبات بەتایبەت خەباتی ناتوندوتیژی بێت.

خەبات بۆ ئازادی رەنگە تێچووی زۆری هەبێ، ئەویش ماڵوێرانی، برسێتی، ئاوارەیی، پشێوی و هتد...، بەڵام ئاکامی ئەرێنیش بە دوای خۆیدا دێنێ، کە نوێگەری، چالاك بوون، دیموکراسی، ئازادی و بە گشتی گۆڕانی کۆمەڵایەتییە.

PDF 4 KURD

ئێمەی کوردیش بە درێژایی مێژوو لەلایەن داگیرکەرانــەوە هــەردەم چەوســاوینەتەوە و مــاڵ و حــاڵ و ئاسایش و نیشتمانمان داگیرکراوە و بێپسانەوە بۆ بەدەستهێنانی ماف، ئازادی، کەرامەتی مرۆیی و مــافی چارەی خۆنووسین، هەوڵمان داوە و لەم ڕێگایەشدا لە هەموو شێوازەکانی خەباتیش کەڵکمان وەرگرتووە.

بەسەرنجدانی مێژوو، بۆمان دەردەکەوێ کە شۆڕشی کورد بۆ ئازادی و گەیشتن بە ژیانێکی باشــتر، بەردەوام لەلایەن دەسەڵاتدارانەوە بەتوندی کەوتۆتە بەر دڕندانــەترین شــێوە و بــێبەزەییانــە ســەرکوت کراوە و هەرجارەش دەستی ئاشتی و نیازپاکی ڕێبەرانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کــورد، بــەپیلانێکی دەسەڵاتدارانی دڵ ڕەش و قین لە دڵی کورد، بە کوشتن وتیرۆرکردن وەلاّم دراوەتەوە، بۆیە ناچــار بووینــە بۆ بەرگری لە خۆمان، ڕێگای خەباتی چەکداری هەڵبژێرین. سەرەڕای ئەمانەش، کورد هەر ئاشتیخواز بووە و هەر باوەڕمان بەخەباتی مەدەنی و ئاشتیخوازەنەیە.

بە تێڕوانین لەوەی کە هەنووکەش گەلی کورد لەحاڵی خەباتێکی ڕزگاریخوازانــەی نەتەوایەتیدایــە، پێویستە تێڕوانین وخوێندنەوەیەکی نوێ و سەردەمیانەمان لە خەبات هەبێ، هەربۆیە بە پێویستم زانــی کتێبی کۆمەڵگای مەدەنی و خــەباتی مــەدەنی، بــەڕێزان جــین شــارپ و رابێــرت هێلــوی، لــەزمانی فارسییەوە وەرگێڕمە سەر زمانی کوردی. بەو هیوایەی ئەم کتێبە بتوانێ لە بەرەو پێشــبردنی خــەباتی مەدەنی و شارستانیی نەتەوەکەماندا کاریگەریی هەبێ.

هیوادارم هاوڕێیانی خوێنەریش لە ڕەخنە و پێشــنیارەکانیان لەســەر وەرگێڕانــی ئــەم کتێبــە بــێ بەشمان نەکەن، چونکە بێگومان یارمەتیدەرمان دەبێت بۆ بەرهەمەکانی داهاتوومان.

لەکۆتاییدا ئەم وەرگێڕانە پێشکەش دەکەم بەگیانی پاك و هەرگیز نــەمری شــەهیدان مامۆســتای دیموکراسی و پێغەمبەری ئاشتی، دوکتۆر قاسملووی هەردەم لەیاد و دوکتۆر سادق شــەرەفکەندی، کــە ئەویش بەحەق وەك مامۆستاکەی دیمــوکرات و ئاشــتیخواز بــوو و ســەرەنجامیش، لــەپێناو ئاشــتی و ئازادی و دیموکراسیدا و لەسەر مێزی وتووێژ بۆ ئاشــتی، بــوون بــە قوربــانیی پیلانــی کاربەدەســتانی پەروەردەکراوی مەکتەبی ئیمام زەمان وقوتابیانی ڕێبازی ویلایەتی فەقیە و شەهید کران.

وەرگێڕ: تالب قەیسەری

١٣٨٩/١٢/١٨

٢٠١١/٠٣/٠٩

PDF 4 KURD

دیموکراسی چییه؟

حکومەتی خەڵك سالار یان حکومەتی دیموکراتیك، بەحکومەتێك دەوترێ کە هەموو هاووڵاتیان، راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لە رێگای نوێنەرە هەڵبژێردراوەکانیانەوە، لە دەسەڵاتدا بەشدارن و چاودێری هەنگاوەکانی حکومەت دەکەن و لە راستیدا ئەوە خەڵکە کە دەسەڵاتیان هەیە بەسەر یاساداڕێژ و حکومەتدا. خەڵك سالاری یان دیموکراسی، کۆمەڵێك لە رێسا و میتۆدەکانە کە پشتیوانی لە ئازادی و سەربەستیی مرۆڤ دەکا، دیموکراسی یان خەڵك سالاری، جێگیر بوونی ئازادییە، کە لەسەر بناغەی حکومەتی زۆرینە و پارێزگاری لە مافی تاکەکان و کەمینەکان دامەزراوە و وێڕای رێزلێنان بۆ خواستی زۆرینە، داکۆکیکاری سەرسەختی مافە سەرەکییەکانی تاکەکان و هەروەها گرووپ و کەمینەکانە.

لەناو حکومەتی خەڵك سالاردا، خەڵك دەزانن کە یەکێك لە کارە سەرەکییەکانیان، داکۆکیکردنە لەمافە سەرەتاییەکانی وەك، ئازادی رادەربڕین، ئازادی ئایین، مافی سوودمەندبوونی یەکسان لەپشتیوانی قانون و دەرفەتی رێکخستن و بەشداریکردنی تەواو لە پرسە سیاسی، ئابووری و فەرهەنگییەکانی کۆمەڵگادا.

حکومەتە خەڵك سالارەکان بەشێوەی رێکوپێك، هەڵبژاردنی ئازاد و دادپەروەرانە بەرێوەدەبەن، کە هەموو هاووڵاتییان مافی بەشداری کردنیان تێیدا هەیە. خەڵك سالاری، حکومەتەکان یاسامەند دەکا و ئەمە هەڵگری ئەوەیە کە هەموو هاووڵاتییان لە پشتیوانیی بەرانبەریی قانون سوودمەند بن و سیستمێکی قانونی داکۆکی لە مافەکانیان بکات. لە سیستمێکی خەڵك سالاردا، هاووڵاتیان لە بەرانبەر ئەو مافانەی کە هەیانە، دەبێ هەست بە بەرپرسیارێتیش بکەن، کە یەکێك لە گرنگترین بەرپرسیارێتییەکان، بەشداریکردن لەسیستمی سیاسی کۆمەڵگادایە بۆ ئەوەی بەرگری بکەن لەماف و ئازادییەکانیان.

حکومەتی دیموکراتیك(دیموکراسی) لە چ هەلومەرجێکدا پێك دێت؟

دیموکراسی بەر لەوەی شێوازێك بێت لە حکومەت، شێوازێکە لە ژیان. بەم واتایەی کە دیموکراسی رەگ و ریشەی لە بیروباوەڕی تاکەکانی کۆمەڵگادایە و لەکۆمەڵگایەکدا پێك دێت کە خەڵك، لە گۆشەنیگای کۆمەڵایەتییەوە خاوەنی کولتوری "تێگەیشتن لە هەبوونی ئەویدی" و لە گۆشەنیگای سیاسییەوە، ئامادەی قبوولکردنی را و بیروباوەڕی فرەچەشنن.

PDF 4 KURD

پێکهاتەی ئەخلاقی ئەم کۆمەڵگایە، لەسەر بنەمای دەستەبەرکردنی ئازادییە تاکەکەسییەکان و بەرتەسککردنەوەیان لەسنووری دەست تێوەردان لەگەڵ ئازادیی کەسانی دیکەدایە. تاکەکانی ئەم چەشنە کۆمەڵگایانە، بەختەوەری و پێشڤە چوونی خۆیان لەگرەوی پێشکەوتن وباشترکردنی دۆخی کۆمەڵگادا دەزانن. تێپەڕبوون لە حکومەتی سەرەڕۆ یان نیوەسەرەڕۆ و پێکهێنانی حکومەتێکی جەماوەری لە ڕێگای ئامانجخوازیی گرووپێکەوە پێك دێت و ڕێبەرانی خەبات، تەنیا لە یەکانگیری و شکڵ پێدانی ڕەوتی خەباتدا ڕۆڵ دەگێڕن. ئەم شێوازە لەو کۆمەڵگایانەدا کە سەرەڕۆیی دزەی کردۆتە ناو هەموو دامەزراوە کۆمەلأیەتییەکان، بەشێوەیەکی دیکەیە. لە وەها کۆمەڵگایەکدا، دامەزراوە فەرهەنگی و کۆمەلأیەتییەکان، لەگەڵ دیموکراسیدا سازگاری و تەباییان نییە، چوونکە ئەم جۆرە کۆمەڵگایانە لەسەر بناغەی قازانجی تاکەکەسی بنیاد نراون و ئەگەر لە بارودۆخێکدا پێکهاتەی کۆمەڵی بەخۆوە بگرێ، ئەو پێکهاتە شتێك نییە زیاتر لە هاودەنگیی خزمایەتی و خێلأیەتی، کە بێگومان ناتوانێ قازانجی یەك بەیەکی تاکەکانی ئەو گرووپە دەستەبەر بکات. لەوکۆمەڵگایەدا کە قازانجی تاك جیاوازە لە قازانجی کۆمەڵگا و بارودۆخی پێشکەوتنی تاکەکان لە دامەزراندنی پێوەندیی تایبەتی لەگەڵ دەسەلأتداراندا، مسۆگەر دەبێ نەك لە سەربنەمای بوونی ڕێکخراوگەلی جەماوەری، کە بەرپرسیاری دابینکردنی قازانجی زۆرینە و پارێزەری مافی کەمینە بن، ئەوە کۆمەڵگایەکە کە، لە گۆشەنیگای سیاسییەوە، ئازادیی بیروباوەڕ، تەنیا لەچوارچێوەی وەرگرتنی ڕاوبۆچوونی هاوچەشن و هاوشێوە شکڵ دەگرێ و یاسا ئەخلاقی و ئازادییە تاکەکەسییەکان، لە باوەڕە زەینی و نەریتییەکاندا بناغەیان داکوتاوە و هاوڕەنگی خەڵك بوون، بەهێزترین ئامێری پێوەندییە.

حکومەتی دیموکراتیك و ئازادی، بەرهەمی کام ڕەوتن؟

لەو کۆمەڵگایانەدا کە بەواتای ڕاستەقینەی وشە، دەستیان بە ئازادی ڕاگەیشتووە، دیموکراسی دەسکەوتی خەباتی جەماوەری بووە . خەباتی جەماوەری، لەسەر بنەمای شێوازی ناتوندوتیژی، لە پێناو گۆڕینی پێکهاتە بنەڕەتییەکانی حکومەتی سەرەڕۆ و جێگۆڕکێی لەگەڵ بنەماگەلێکدایە کە هەڵگری دابەشکردنی دەسەلأتی سیاسییە لە ئاستی کۆمەڵگادا. خەڵك و ڕێبەرانی بزووتنەوە، بەڕوونی دەزانن کە لە نێوان بارودۆخی ئێستا (حکومەتی سەرەڕۆیی) و بارودۆخی کۆتایی(سەقامگیری حکومەتی دیموکراسی) چ جیاوازیگەلێك هەیە. ئامانجەکانی

PDF 4 KURD

خەبات و تێکۆشان چییە و بۆ گەیشتن بەوان، دەبێ چ ڕیگایەك بگرینەبەر. شێوەی خەباتی مەدەنی بۆ خەڵك ڕوونە. پێوەری خەباتی جەماوەری بەدیهاتنی ئەو ئامانجانەیە کە خەڵك لەسەری ڕێکەوتوون، نەك گۆڕینی کەسایەتییەکان، هێماکان و سیمبوڵەکانی حکومەتی سەرەڕۆ. لە بەرانبەر کۆمەڵگایەکی وادا کە ڕێگای دامەزراندنی دیموکراسی هۆشیارانە دەپێوێ، لە کۆمەڵگا دیکتاتۆری لێدراوەکاندا، بنەمای خەبات ڕێبەری کاریزماتیکە، کە بە وروژاندن و پێکهێنانی ئەنگیزە، تاکەکان بەرێگای ئارمانجگەلێکدا ڕێنوێنی دەکا کە بەهیچ جۆرێك دیمەنی کردەیی ئەوەیان بەزەیندا نەدەهات. وەها خەباتێك بەهیچ جۆرێك ئامانجی کۆتایی بۆخۆی دیاری نەکردووە، چوونکە بە ڕوونی جیاوازیی نێوان سەردەمی ئێستا و فۆڕمی نوێی حکومەتێك کە دەبێ دامەزرێ، نازانێ و چاکسازیی یان ئاڵوگۆڕ تەنیا لەئاستی گۆڕینی ڕواڵەت، هێماکان و نوێڵەکانی دەسەڵاتدا ڕوودەدات. لە بنەماکانی دیکەی ئەم خەباتە، هەڵسوکەوتی تایبەتی و لابردنی ناوەکان و کەسایەتییەکانە، نەك چاکسازی و جێگۆڕکێی شێوەکان.

ڕێگەچارەی چەسپاندنی دیموکراسی چییە؟

حکومەتی دیموکراتیك، حکومەتی بەکۆمەڵایەتیکردنی دەسەڵاتی سیاسییە، بەو واتایەی کە لە کۆمەڵگای دیموکراتیکدا، بە پێچەوانەی حکومەتە سەرەڕۆ و سەرەتاییەکان، کە دەسەڵات تەنیا لە پاوانی تاك و گرووپی گرێدراو بەوانەوە بوو، دەسەڵات لە نێوان بنیادەکانی کۆمەڵگای مەدەنیدا دابەش دەکرێت و لێپرسراوان بێ‌پسانەوە لەژێر چاودێری خەڵکدان. ئەم دابەشکردنی دەسەڵاتە پێویستی بەخواست، هۆشیاری و هەست بە بەرپرسیارێتی کردنی خەڵکەکەیە. لە بەرانبەردا، لە کۆمەڵگا سەرەڕۆکاندا کە پێوەندی موراد و مورید (ئیرادە و ئیرادەکەر) لە نێوان دەسەڵاتداران وخەڵکدا دامەزراوە و خەڵك بەرلەوەی کە لە ئاستی ئەرك و مافەکانی خۆیان ئاگادابن، لە پێکهاتەی کەسایەتیی ڕێبەرانی خۆیاندا تواونەتەوە، ئیتر ڕۆحی پرسیارگەری و چاودێری بوونی نابێ. حکومەتی سەرەڕۆ، حکومەتی چڕبوونەوەی دەسەڵات و دژایەتییە لەگەڵ هەرچەشنە بڵاوبوونەوەیەکی لە کۆمەڵگادا. دەسەڵات بنەمای کەسێتی دەسەڵاتدارانی سەرەڕۆیە، کە بەبێ ئەو شوناس و پێکهاتەی ژیانی سیاسیی ئەوان لە مەترسیدایە. هاووڵاتییانی کۆمەڵگایەکی وا خاوەن ماف و لێپرسراوییەکی دیار لە پێناو چارەنووسی خۆیان و چارەنووسی کۆمەڵایەتیی دیتران یان تەنانەت دەسەڵاتیشدا نین، چونکوو لەبنەڕەتدا خاوەن هیچ چەشنە دەسەڵات و توانایەك نین. لەم کۆمەڵگایانەدا، دەسەڵات تەنیا

PDF 4 KURD

[illegible]ێك دەستاودەست دەكرێ كە لە راستای خزمەت بەدەسەڵاتی رەهادا بێ، نە رێخۆشكەرییەك بۆ بەشداریی لەودا. (پریكێلس)، یەكێك لەسیاسەتوانان وشارۆمەندانی "ئەسینا" ۲۰۰۰ساڵ پێش ئێستا، گرنگیی لێپرسراوێی سیاسی بەم شێوە دەناسێنێ: "لێرە هەموو خەڵكەكە نەتەنیا هۆگری كاروبارەكانی خۆیان، بەڵكو هۆگری كاروبارەكانی حكومەتیشن، ئێمە ناڵێین كەسێك كە هۆگری سیاسەت نییە سەرقاڵی كاری خۆیەتی، بەڵكو دەڵێین ئەو هەرگیز لێرە كارێكی نییە. ئێمە"ئەسینا"ییەكان، خۆمان لەسەر پرسە سیاسییەكانمان بڕیاردەدەین."

ئەركەكانی حكومەتی دیموكراتیك:

حكومەتی خەڵك سالار، حكومەتێكە كە بناغەكانی دەسەڵاتدارێتیی خۆی لەسەر بنەمای هێزی خەڵك پێك دێنێ. بەشێوەیەك كە هاووڵاتییان بۆیان هەیە نوێنەرانی خۆیان لەرێگەی هەڵبژاردنێكەوە هەڵبژێرن كە ئەم تایبەتمەندییانەی خوارەوە لەخۆ دەگرێت:

ئازاد، رێكوپێك، یەكسان، بێ‌دەست تێوەردان وتۆقاندن، كە تێكڕای خەڵك بۆ بەشداریكردن تیایدا لەمافی دەنگدانی یەكسان وبەرانبەر سوودمەند بن.

١. حیزبی سیاسیی جۆراوجۆر لەو هەڵبژاردنەدا بەشداری دەكەن.

٢. سیستمی هەڵبژاردن لەلایەن رێكخراوە سەربەخۆكانەوە چاودێری دەكرێ و دەنگەكانی خەڵك دەپارێزرێت.

٣. هەروەها حكومەتی خەڵك سالار لە بەرانبەر خەڵكدا، ئەركی پشتیوانیی و راپەڕاندنی ئەم خالانەی خوارەوەیە:

* پشتیوانی لەئازادییە تاكەكەسییەكان
* دەسەڵاتداریی یاسا لەسەر بنەمای سیستمی دادوەریی شیاو، بێ لایەن و سەربەخۆ
* پشتیوانی لە ئازادیی تێكۆشانی رێكخراوەكان وحیزبە سیاسییەكان

كۆمەڵگای مەدەنی:

ریشەی بنەڕەتی شكڵ گرتنی كۆمەڵگای مەدەنی لەسەر ئەم بنەمایەیە كە دەسەڵاتداران و خاوەن هێزەكان، دەكرێ هەڵە بكەن و ئەگەری بە هەڵەدا چوون لەكارێكدا كە لەلایەن خەڵكەوە پێیان سپێردراوە لە ئارادایە. كەوابوو كردەوەی دەسەڵاتداران پێویستە بەشێوەی بەردەوام

PDF 4 KURD

لەلایەن خەڵکەوە تاوتوێ و پێداچوونەوەی لەسەر بکرێ. بە واتایەکی دی، پێویستە خەڵك بەشێوەی یاسامەند، هۆشیارانە و بێ نانەوەی ئاژاوە و بێ سەرەوبەریی، هێزی دەسەڵات کۆنترۆڵ بکەن و پێویستە خۆیانیش پێگەی سەربەخۆی ناحکوومیی قانونییان هەبێت، بۆ ئەوەی بەپشت بەستن بە ئەوان لە بەڕێوەبەری کاروباری حکومەتدا بەشداربن.

کۆمەڵگای مەدەنی بەشێوەی بەکۆمەڵ بەشداری هاووڵاتییان لە گۆڕەپانی گشتیدا مەیسەر دەکات، تا بەدەربڕینی هۆگری و بۆچوونەکانی خۆیان، وێڕای لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندییە گشتییەکان، دەسەڵات ناچار بەوەڵامدانەوە بکەن. بەواتایەکی دی، کۆمەڵگای مەدەنیی پێکهاتوو لەرێکخراوە ناحکوومییەکان ئەم تایبەتمەندییانەیان لەخۆ گرتووە:

١. لەدەوڵەت جودان.

٢. توندوتیژی خواز نین.

٣. خۆڕسك و خۆبەخشانەن.

٤. سیاسەتەکانی حکومەت تاوتوێ و هەڵدەسەنگێنن.

٥. خاوەن پێکهاتەیەکی ئازادیخوازن.

ئەم رێکخراوە ناحکوومییانە بریتین لە گرووپەکان، ئەنجوومەنەکان، یانەکان، پیشەوەران، سەندیکاکان، فیدراسیۆنەکان، یەکێتییەکان و. . . کە وێڕای ئەوەی کە لە هێزی خەڵك پێکهاتوون، لە راستیدا بەمەبەستی دروست کردنی نێونجیکەرێك لەنێوان حکومەت و خەڵکدا پێکدێن، کە ئەم کارە دەبێتە هۆی بەشداریی خەڵك لەدەسەلاتی سیاسیی حکومەتدا. بێگومان حکومەتیش دەبێ دەرفەت بۆ بەشداری ئەوان بڕەخسێنێت و پشتیوانییان لێ بکات.

کۆمەڵگای مەدەنی بەستێنێکە بۆدەربڕینی بیروباوەڕە جیاجیاکان، کە بەچاوی دوژمن سەیری نەیارانیشی ناکات و ئامادەی بیستنی راوبۆچوونی ئەوانیشە، بەواتایەکی دیکە کۆمەڵگای مەدەنی کۆمەڵگایەکی پلۆرالیزمە(زۆرینەخوازی).

بناغەی کۆمەڵگای مەدەنی لەسەر بنەماکانی خوارەوە قایمە:

١. مرۆڤ(کەسێتی راستەقینەی هاووڵاتییان).

٢. بنەمابوونی عەقڵ و هزر.

٣. رەسەنایەتیی پیشە و بایەخدان پێی.

٤. پابەندبوون بە یاسا(قانوونمەداری).

٥. رێزدانان بۆ بیروباوەڕی جیاواز.

PDF 4 KURD

کۆمەڵگای مەدەنی فۆڕمی "باو"ی پلەی دەسەلآت دەگۆڕی و پێوەندیی یەکلایەنەی دەوڵەت لەگەڵ خەڵکدا بۆ پێوەندییەکی دوولایەنە دەگۆڕێ، بۆئەوەی دەسەلآت لەهەموو ئاستەکانی کۆمەڵگادا بەشێوەی یەکسان دابەش بکرێت.

پێکهاتەی نوێ

دەوڵەت (لە هەڵسەنگاندنی بەردەوامی خەڵك و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان)		
ڕێکخراوە جەماوەرییەکان	حیزبەکان	چاپەمەنییەکان
خەڵك		

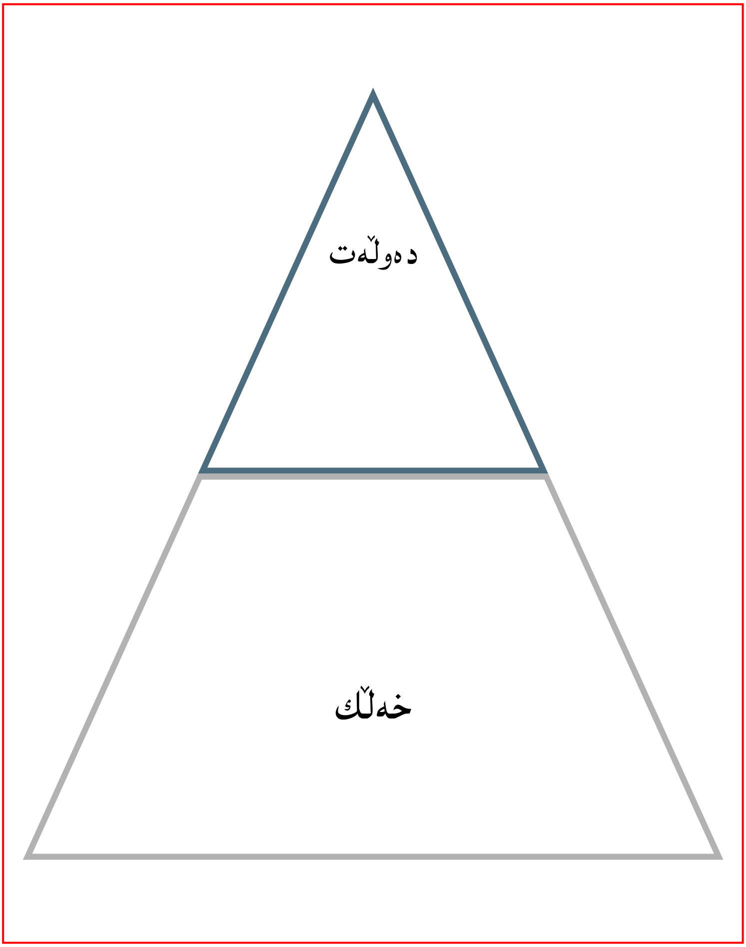

پێکهاتەی"باو"ی پلەی دەسەلاٚت

PDF 4 KURD

تایبەتمەندیی تاکەکەسیی هاوولاتیی کۆمەڵگای مەدەنی

لەخشتەی خوارەوەدا تایبەتمەندییە تاکەکەسییەکانی هاوولاتیی کۆمەڵگای مەدەنی، لەگەڵ تایبەتمەندییەکانی تاکەکانی کۆمەڵگا نەریتی و سەرەڕۆکاندا هەڵسەنگێندراوە.

تایبەتمەندیی تاکەکەسیی هاوولاتیی مەدەنی	تایبەتمەندیی تاکەکەسی هاوولاتیی کۆمەڵگای نەریتی
متمانە بەخۆ	ئاتاج بەرزگاریدەرو قارەمان
بوێری لە رەخنە گرتن و دەربڕینی بیروباوەڕ	ترس و خۆسانسۆری
ئاوەزمەندی و پشتبەستن بەزانست	خورافە پەرستی و باوەڕ بەنەریتە چەوتەکان
باوەڕ بەوەی کە مرۆڤ، خۆی چارەنووسی خۆی بنیات دەنێ	باوەڕ بەقەزاوقەدەر و سەردانەواندن بۆی

ئەرکە کۆمەلآیەتییەکانی هاوولاتیی مەدەنی:

ئەرکە کۆمەلآیەتییەکانی هاوولاتی مەدەنی لە بەرانبەر خەڵکانی دیکەی کۆمەڵگادا دەتوانین بەمشێوەی خوارەوە شی کەینەوە:

* سەرنجدان بە ئەوانی دیکە و تێگەیشتن لێیان لەجێگەی خۆ پەسندی و خۆنواندن
* لەبەرچاوگرتنی مافی تاکەکانی دیکە لەجێگەی بەرژەوەندیخوازی خۆ
* وەرگرتنی بیروباوەڕی دژبەیەك لەجێگەی قبووڵ نەکردن
* هەڵکردن وقبووڵکردنی دیتران لەجێگەی گرژیخوازی
* ریزلێنان لەمرۆڤایەتی و ئاوەزمەندیی دیتران لەجێگەی روانینی ئامێر ئاسا و نامرۆیی لە خەڵکانی دی.
* هەست بە بەرپرسایەتی کردن لە بەرانبەر خۆی و کۆمەڵگادا لەجێگەی لەخۆ دوورخستنەوە
* روانینی واقیع بینانە لە دیتران لەجێگەی قارەمان پەروەری یان سووکایەتیکردن پێیان.
* باوەڕ بەیەکسانی مرۆڤەکان لەجێگەی باوەڕ بەتاك سالاری.

PDF 4 KURD

ئەرکە سیاسییەکانی هاووڵاتیی مەدەنی:

* حکومەتی دیموکراتیك، بەپێچەوانەی رژێمە سەرەڕۆکان، بۆخزمەت بە خەڵك پێکهاتووە، بەلاّم خەڵکیش دەبێ بە یاسا و بەرنامە خەڵك سالارییەکانی چەسپاو لەکۆمەڵگادا پاندبن.

* حکومەتە دیموکراتیکەکان ئازادییەکی زۆریان بۆ هاووڵاتیان لەبەر چاوگرتووە، بۆ وێنە: ئازادیی دژایەتی و رەخنەگرتن لە حکومەت و لە بەرانبەریشدا هاووڵاتیانی حکومەتی دیموکراتیك، دەبێ لە فەرهەنگی بەشداریکردن، دان بەخۆداگرتن و سەبر و تاقەت سوودمەندبن.

* هاووڵاتیان لەوە ئاگادارن کە لە حکومەتی خەڵك سالاردا نە تەنیا مافیان هەیە، بەڵکو بەرپرسیاریەتیشیان هەیە. ئەوان دەزانن کە پارێزگاری و چاودێری کردنی حکومەتی دیموکراتیك مافی ئەوانە و بۆ بەردەوامی حکومەتی دیموکراتیك و رێزلێنان لە مافەکانیان، دەبێ بەرپرسیاریەتی کۆمەڵگا بگرنە ئەستۆی خۆیان.

* بۆ سەرکەوتنی دیموکراتیك، پێویستە کە هاووڵاتیان ئەکتیڤ بن نە پاسیڤ، چونکوو سەرکەوتن یان سەرنەکەوتنی حکومەت، لە ئەستۆی ئەواندایە، نەك کەسێکی دیکە. لە بەرانبەردا، دەسەلاّتدارانی حکوومیش دەزانن کە هەڵسوکەوت لەگەڵ هەموو هاووڵاتییان دا دەبێ بەرانبەر بێت و کردەوەی نایاسایی لە حکومەتی خەڵك سالاردا شوێنی نابێتەوە.

* لە سیستمێکی دیموکراتیکدا، خەڵکی ناڕازی لەبەرێوەبەرانی کۆمەڵگا، سەربەستانە و بەهێمنی دەتوانن بارودۆخی گۆڕان پێك بێنن، یان لەکاتی هەڵبژاردندا بە کەسانێك جگە لە دەسەلاّتداران دەنگ بدەن.

* بۆ بەردەوامی حکومەتێکی دیموکراتیك، دەنگدانی وەختاوەختی خەڵك بەس نییە، بەڵکو سەرنجدان، بەرپرسیارێتی و بەڵێنی هاووڵاتییان رۆڵێکی گرنگی هەیە.

* لەحکومەتی دیموکراتیکدا، خەڵك دەچنە ریزی حیزبە سیاسییەکانەوە و بۆ سەرکەوتنی نوێنەرانی هەڵبژێردراوی خۆیانیش تێدەکۆشن و تەنانەت ئازادن وەك پالێوراویش لە هەڵبژاردنەکاندا بەشداری بکەن، یان ماوەیەك وەکو بەرپرسانی هەڵبژێردراوی خەڵك خزمەت بکەن. ئەوان ئەم راستییە باش دەزانن کە لەوانەیە دەسەلاّت بەردەوام لەدەست حیزبەکەیاندا نەبێت.

PDF 4 KURD

* لەکۆمەڵگای دیموکراتیکدا، خەڵك بۆ دارِشتنی بابەتە خۆماڵی و نیشتمانییەکان، لە چاپەمەنییە سەربەخۆکان کەڵك وەردەگرن ودەبنە ئەندامی ئەو رێکخراوە تایبەتیانەی کە خۆبەخشانە چالاکی دەکەن، کە لەوانەیە ئەم رێکخراوانە سەبارەت بەئایین، کەلەپووری نەتەوەیی، توێژینەوەی زانستی، وەرزش، هونەر، وێژە، باشتربوونی بارودۆخی شوێنی ژیان، ئاڵوگۆری نێودەوڵەتی خوێندکاران یان زۆر بابەتی دیکە ئەکتیڤ بن. هەموو ئەم رێکخراو و گرووپانە بێ ئەوەی کە مەودایان لەگەڵ حکومەتدا گرینگی هەبێ، لە بایەخداربوون و باشتربوونی دیموکراسی کۆمەڵگادا بەشدارن.

* لەکۆمەڵگا نەریتییەکاندا، خەڵك وەکو دەسەلاتدارێکی ستەمکار و چەوسێنەر چاو لەحکومەت دەکەن و بەنیازی خۆنزیك کردنەوە لەدەسەلاتداران وئاڵوگۆری بیرورِا لەگەڵ ئەوان لەچوارچێوەی گرووپێکی قانونییدا نین، لەحاڵێکدا هاوولاتیانی مەدەنی بۆ دروستکردنی پێوەندییەکی دوو لایەنە لەگەڵ حکومەتدا تێدەکۆشن و لەولاشەوە حکومەتیش بە پشتیوانی کردن لە گرووپە جەماوەرییەکان، کە سەربەخۆ لەحکومەت بەستێن بۆ بەشداریی خەڵك دەرِەخسێنێت.

* هاوولاتیانی کۆمەڵگای مەدەنی، رەخنە لەدەسەلات دەگرن وحکومەتیش سەرنج بە پێداویستی و خواستەکانیان دەدا، کەوابوو خواستەکانی خەڵکیش لەرەوگەیەکی دیاریکراودا دەگوازرێتەوە بۆ حکومەت.

* حکومەتیش بەشێوەیەکی شیاو بەرپرس و وەلامدەرە، لەحاڵێکدا لەکۆمەڵگا دیکتاتۆرییەکاندا بەهۆی نەبوونی رێکخراوی مەدەنی و وەلام نەدانەوەی دەسەلاتداران، خواستەکانی خەڵك تەنیا لەرێگای سەرهەڵدان و ئاژاوەو شۆرِشەوە ئاشکرا دەبن.

خستنەرِووی بەدیلێکی کردەیی بۆ شەرِ و شێوازی توندوتیژیی:

توندوتیژی لەکاری سیاسی و کۆمەلایەتیدا لە شێوازی شەرِ، تیرۆر، سەرەرِۆیی، ناهەقی، تۆقاندن، کوشت و برِو. . . ئەمرِۆکە وەکو یەکێك لەگرفتە ترسێنەرەکانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتییە.

PDF 4 KURD

بەداخەوە تا ئێستا هەموو ڕێگاچارە پێشنیارکراوەکان بۆ پێشگیری لە بڵاوبوونەوەی توندوتیژیی[(١)] و ڕواڵەتەکانی، ڕووبەڕووی شکست بۆتەوە.

یەکێك لەهۆکارەکانی شکست و ناکارامەیی ئەم ڕێگە چارانە، ئەوەیە کە زۆربەیان بێ سەرنجدان بەم مەسەلە، واتا خستنەرووی پێشنیارێك بۆ لابردنی توندوتیژی_ئەگەر نەڵێین مەحاڵە بێ گومان زۆر ئەستەمە.

ئەم نووسراوە هەوڵێکە بۆناسینی ڕەهەندە جۆراوجۆرەکانی توندوتیژی، وەکو دیاردەیەکی گشتگیر لەنێوان کۆمەڵگا و پرسە سیاسییەکان وخستنەڕووی ڕێگەچارەیەك بۆ پێشگیری لەو ڕووداوە. لەم بوارەدا بەهەڵسەنگاندن و شیکردنەوە و لێکدانەوەی ئەم بابەتەوە خەریك دەبین کە لە چ بارودۆخێکدا دەتوانین کێشەکان بەشێوەیەکی کاریگەر، بێ کەڵك وەرگرتن لە زەبر و زەنگ و ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازی چارەسەر بکەین و ڕووتێکردن لە شێوازی توندوتیژی بەشێوەیەکی بەرچاو کەم بکەینەوە .

لەم بەستێنەدا پێویستیمان بە لێکدانەوەی بارودۆخێك هەیە کە لەو بارودۆخەدا، ناباوەڕی بە توندوتیژی و خۆبواردن لە بەکارهێنانی وەکو کەرەستەیەکی چارەسەری کێشەکان، بواری جێبەجێکردنی بۆ دەڕەخسێ. هەروەها دەبێ توێژینەوە لەسەر ئەم مەسەلەیە بکەین کە بۆچی هەنووکەش توندوتیژی لە ڕەهەندی بەربلاۆدا بەکاردێ و تەنانەت بۆچی لە هێندێ بارودۆخدا بۆ گەیشتن بە ئامانجی باشیش (وەکو ئامانجی خراپ)، توندوتیژی بەکاردێ و چۆن دەکرێ بەدەستکاری ڕیشەیی گرژیخوازی، بە پەنابردنەبەر شێوازەکانی ناتوندوتیژیخوازانە بەئامانج بگەین.

ئەم نووسراوە دوورە دیمەنێکی ساکار و دوور لە ئاڵۆزی پیشان دەدا و ئومێد دەکرێ بتوانێ بۆ چارەسەری گرفتی توندوتیژی و بەکارهێنانی لە ئاستی نێونەتەوەیی و پرسە سیاسییەکان، ڕێکارێکی باش پیشان بدات.

دەبێ بڵێین جۆراوجۆری بیروڕا لە پرسە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکاندا حەتمی و لە زۆر بابەتیشدا شیاوە[(١)]. هێندێ ناتەبایی بە ئاسانی و بەشێوازگەلی سەرەتایی وەکو، وتووێژ،

---

(١) توندوتیژی لەم کتێبەدا بەمانای توندوتیژی فیزیکی لەبەرامبەر مرۆڤەکانی دیکەدا لەبەرچاو گیراوە کە بەشێوازی تۆقاندن، لێدانو وەبەرجنێودان، شەرو خوێنرێژییەوە دەبێتە هۆی برینداربوونو مردن. هەروەها هەرجۆرە هەڕەشەکردنێك بۆ بەکاربردنی توندوتیژیی فیزیکی یان هەر کردەوەیەك کە پێوەندی بەتوندوتیژیو هەڕەشەوە بێت، بەمانای توندوتیژییە-ن

[illegible] و ڕێککەوتنە دوو قۆڵییەکان بە لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندیی هەردوولا چارەسەر دەکرێ.

ئەم ڕێکارانە لەو بابەتانەدا کارسازن کە ناکۆکییەکانی دوولایەن ریشەیی نەبن. ئەگەرچی چارەسەری ناکۆکییەکان بەشێوەی گفتوگۆ و وتوویژ، زیاتر لەوەی کە لەژێر کاریگەریی لێك تێگەیشتنی دوو لایەنی وتووێژکەردا بۆ لەبەرچاو گرتنی دادپەروەری بێت، لەژێر کاریگەریی توانای ڕێژەیی ئەوان دایە.

لەزۆربەی دوژمنایەتییەکان یان پێکدادانە ناتەباکاندا، وا هەستدەکرێ کە ئامانجەکانی هەردوولا لەمەترسیدایە. ئەم جۆرە ناتەباییانە، ناتەبایی گەلێکی قەیراناوین کە زۆرجار بەباوەڕی تاکەکان، هیچ ڕێگایەك بۆ چارەسەرکردنیان لەحاڵێکدا کە بەرژەوەندیی هەردوولا بپارێزێ بوونی نییە.

لە دوژمنایەتییە قەیراناوییەکاندا، لانیکەم یەکێك لە دوولایەنی دژبەر بۆچارەسەری کێشەکە، بەکەڵك وەرگرتن لەتوندوتیژی دژی لایەنی بەرانبەر، وەکو شێوازێکی کارامە و پێویست باوەڕمەندە و، وەك ڕێگاچارەیەك لەم میتۆدە دەڕوانێ بۆ گەیشتن بەئازادی، دادپەروەری، بیروباوەڕە ئایینییەکان، شارستانێتی یان بەرگریی لەخۆی. یان لەوانەیە لەو شێوازە وەکو ئامێرێك بۆسەپاندنی ناهەقی، نادادپەروەری، سەرەڕۆیی یان تەنانەت بۆ دەستدرێژی بە بنەماگەلی بڕوایی، ڕەوشتی و ئایینی، یان پێگەی مرۆیی لایەنی بەرانبەر یان تەنانەت هەڕەشە بۆ مانەوەی مرۆڤەکان کەڵك وەرگرێ.

لە ناتەباییە قەیراناوییەکاندا، یەکێك لە لایەنەکان بە کۆڵدان و ژێردەستیی یان تەنانەت بەرگریی وەکو کارەساتێك دەڕوانێ کە مەترسیی گیانیی بۆ هەموو کۆمەڵگا و یەك بە یەکی تاکەکان هەیە و لەسەر ئەم باوەڕەیە کە پێکدادان بەهەموو هێزەوە وەکو تەنیا ڕێگە چارە، پێویستە.

بۆچی بۆ چارەسەری ناکۆکییەکان پەنا وەبەر توندوتیژی دەبەین؟

شەڕ و شێوازە جۆراوجۆرەکانی توندوتیژیی، بۆ پانتاییەکی بەربلاو لە ئامانجەکان بەکار هێنراوە. بەلاّم لە گەنگەشە قەیراناوییەکاندا، توندوتیژی لە سنووره سیاسی و

(١) لەراستیدا کۆمەڵگای مەدەنی توانای دەربڕینی بیروباوەری جیاواز پێك دێنیو بریاردانیش لەسەر بناغەی هاتنەئارای بیرورای جیاواز دێتە ئاراوە-و.

ئایینیەتییەکاندا وەکو ئامرازێك بۆ رێز لێنان و گەیشتن بە ئامانج گەلێك کەڵکی لێوەردەگیرێ کە بەرزتر و مەزنتر لێی دەڕوانردرێت. لەم رووەوە توندوتیژی لەروانگەی باوەڕدارانیەوە، بە بەربژارێکی گرنگ لە بەرانبەر بەربژارێکی دیکە سەیر دەکرێ کە هەر هەمان گوێڕایەڵی بێ کاردانەوەییە. بەبڕوای ئەوان گوێڕایەڵی دەبێتە هۆی زەرەر و زیان پێگەیشتنێکی زۆر.

لە زۆربەی سیستمە سیاسییەکاندا، شەڕ و توندوتیژی وەکو"فەرمانێکی بێئەملا و ئەولا" حیسابی بۆ دەکرێت. لەم رووەوە شێوازە جیاجیاکانی توندوتیژی وەکو رێگە چارەی کۆتایی، کاریگەرترین شێوەی شیاوی جێبەجێکردن، ئامرازێك بۆ بەکارهێنانی فشار، بەدەستهێنانی پوان و بەئاگاهێنان، لە بەرانبەر رێکاری ناتوندوتیژی و مامناوەند دەناسرێت کە وەکو خاڵێکی ناکردەوەییانە و لە پێشدا شکست خواردوو لەبەرچاو دەگیرێ. لەم قۆناغەدایە کە توندوتیژی وەکو شێوازێك بۆ بەدەست هێنان و گەیشتن بە هەموو باشییەکان و هیواکان لێك دەدرێتەوە. کاتێك ئەم بیروباوەڕە هاتەدی، ئیتر هیچ رێگەچارەیەك بۆ پاککردنەوەی توندوتیژی و شەڕ لەبیروباوەڕی خەڵکدا نامێنی و لە راستیدا لەم قۆناغەدا شەڕ خۆی دەبێتە ئامانجێك.

لە هەڵای دووبەرەکییە قەیرانی و ریشەییەکاندا، خێر و چاکەبینی و مشوو لێخواردن(تەنانەت وتووێژو گفتگۆکردن) بۆ دۆزینەوەی رێگەچارەیەك بۆ دەربازبوون لەقەیران، وەکو کارێکی بێ کەڵك و بێ بایەخ لێك دەدرێتەوە و لەم قۆناغەدا دوولایەنی دژبەیەك، بەدەگمەن ئامادەن کە لە ئامانجەکانی خۆیان بێ بەکارهێنانی توندوتیژی بکشێنەوە و تیۆری"بورد-بورد"واتا (بردنەوە-بردنەوە) وەکو خاڵێکی ناپەسند لێکدەدرێتەوە.[(١)]

مێژووی مرۆڤایەتی شایەتی ئەم بابەتەیە کە لە رەوتی گەنگەشەکان وناکۆکییەکاندا، نارەزایەتیی ئەوانەی دژی توندوتیژی بوون نەیتوانیوە توندوتیژی لەناو ببات و خەڵکیش هیچ کاتێك شەڕ و میتۆدە جۆراوجۆرەکانی شەڕیان نەناوەتە لاوە، چونکە لەم باوەڕەدان (یان ئەم باوەڕە دەخەنە مێشکیانەوە) کە بیروباوەڕی جیاواز مەترسییەکە بۆ بایەخە کۆمەڵایەتی و ئایینیەکانی ئەوان. کاتێك بۆچوونێکی وا بخرێتە مێشکی خەڵکەوە، ئیتر واقیع بینانە نییە چاوەڕوانی رووداو و دژکردەوەی دوور لەتوندوتیژی بین.

---

(١) لەراستیدا دیکتاتۆرە ئاژەڵ سفەتو بەرێوەبەرانی قەتڵە مرۆڤایەتییەکان شیاوی ئەوە نین کەبە تیۆری"بورد-بورد"رازی بنو بە هێندێ لە ئامانجەکان دەستیان بگا، کەوابوو بەشەڕەنگێزی خۆیان درێژە دەدەن.

PDF 4 KURD

PDF 4 KURD

نزیك بە چلّ ساڵ پـێش ئێسـتا (Jerome D. Frank) جـیرۆم فرانـك پزیشـكی دەروون ناسـی، بـە دونیـای راگەیانـد ئاشـتی و رێككـەوتن لـەباوەڕی مرۆڤەكانـدا وەكـو بایـەخ و تایبەتمەندییە باشە ئەخلاقییەكان ناناسرێ.

خەڵك، گروپە جەماوەرییەكان و دەسەڵاتداران بەم هۆیەوە خۆ لە توندوتیژی نابوێرن كە ئەو ناكۆكییانە پڕەنسیپ و باوەڕەكانی كۆمەڵگای ئەوان دەخاتە مەترسییەوە، بەڵكو خۆ دوورگرتن لە توندوتیژی بە مانای كەم و كوڕی و دۆڕاندن دەزانن.

لە دوژمنایەتییە قەیراناوییەكاندا بۆ خۆبواردن لەشەڕ یان شێوازەكانی دیكەی توندوتیژی، وەكو دوایین رێگەچارە بۆ بەرگری لەبیروباوەڕ، كۆمەڵگا، ئامانجەكان، یـان تەنانـەت مانـەوە، دەبێ بەدیلێكی لەبار و گرفت رەتێن و چارەسەركەر بۆ توندوتیژی بخرێتە روو. ئـەم جێگـرەوە دەبێ بۆ لەناوبردنی قەیران و ناكۆكییەكانی هێز، كاریگەریی پێویستی ببێ و لە رێگای دەست راگەیشتن بە ئامانجەكان، بە بەراورد لەگەڵ شـێوە توندوتیژییەكانـدا، شانسـی یەكسـان یـان تەنانەت لەسەرتری هەبێ. بەناچار ئەم جێگرەوە دەبێ لە رووبەڕووبوونـەوە لەگـەڵ بارودۆخـە قەیراناوییەكاندا‌ـــــ كە بە شێوازی نەریتیی تەنیا رێگە چـارەیان بـەكار هێنـانی توندوتیـژی بەهەژمار هاتووەـــــ كرداری و شیاوی جێبەجێبوون و جێگرەوەیەكی شیاو بـۆ توندوتیـژی و پێكـدادانی فیزیكـی بێـت، بـارودۆخێكی قـەیراناوی وەك رووبەڕووبوونـەوەی خـەڵك لەگـەڵ حكومەتـە سـەرەڕۆكان، دەسـت بەسـەرداگرتن(ئیسـتعمار)و دەسـت تێـوەردانی دەرەكـی، رەشەكوژی، بۆمبدانانەوە و كوشتاری مرۆڤەكان.

خاڵی سەرەكی كە نیشانەی لێهاتوویی و كردەیی بوونی ئەم جێگرەوانەیـە، ئەمەیـە كـە حكومەتە سەرەڕۆكان لە چڵەپۆپەی دەسەڵاتی خۆیاندا، بەستراونەتەوە بە سەرچاوەكانی هێـزی كۆمەڵگاوە، كە ئەم سەرچـاوانەش بەسـتراونەتەوە بەیارمـەتی رێكخـراوە جەماوەرییـەكان و پشتیوانیی خەڵكەوە كـە ئەگـەر ئـەم هاوكارییانـە بـەردەوام نـەبێت، قـەیران و ئاریشـە بـۆ دەسەڵاتداران پێش دێت. وردەكارییەكانی ئەم باسە لەقۆناغەكانی داهاتوودا شرۆڤە دەكرێت.

رێگایەكی دیكە لەجێگەی شەڕ و ململانێ:

تێئۆدۆر روزاك دەڵێ: خەڵك بۆ بەدەسـتهێنانی مافـەكانیان تـەنیا بـۆ چـەند رۆژێـك روو دەكەنە شێوازی ناتوندوتیژی و لەبەرئەوەیكە ئاكامێكی لێ ناكەوێتـەوە، هانـا دەبەنـە بـەر شێوازی توندوتیژی كە بەدرێژایی مێژوو ئاكامێكی نەبووە .

PDF 4 KURD

ئەگەر بمانەوێت بۆ توندوتیژی و شەڕ جێگرەوەیەك لەبەرچاو بگرین ئەم جێگرەوە، ئەندێشەیە، كە لە سەر ریالیزم دامەزراوە. زۆرجار ئەم خاڵە لەبیر دەكرێت كە شەڕ و توندوتیژی، وەكو رێگەچارەیەكی گشتی و گشتگیر بۆ چارەسەری قەیرانەكان لەجیهاندا نەبووە.

لەسەدەكانی رابردوودا، لە فەرهەنگە جۆراوجۆرەكاندا، هێندێ جار بۆ چارەسەری قەیرانەكان لەجێگەی بەكارهێنانی توندوتیژی جێگرەوەگەلێكی دیكەش بەكار براوە . ئەم جێگرەوانە لەسەر بنەمای ئەم بیرە نەبووە كە ئەگەر كەسێك زللەی لەگۆنای راستت دا گۆنای چەپیش بێنە پێشەوە" بەڵكو لەسەر بنەمای بەرەنگاری و راوەستاوی بەهێزانە لە بەرانبەر دەسەلأتدارانی سەرەڕۆدا بووە.

بەدرێژایی مێژوو لە زۆرێك لە دوژمنایەتیكردنەكاندا، هێندێ لە لایەنە تووشبووەكان لە جیاتی توندوتیژی، بە پەنابردنەبەر رێگەچارەی دەروونی، كۆمەڵایەتی، ئابووری یان سیاسی یان تێكەڵاوێك لە رێگەچارەكان، چوونەتە شەڕی لایەنی بەرانبەریانەوەو سەركەوتووش بوونە. ئەم رێگەچارانە لە هێندێ بابەتدا كە كێشەكان لاوەكی و بچوك بوونە، یان لەبەرەنگاری لەبەرانبەر دوژمنانی بێ‌مەترسیدا، بەكار نەهاتوون. ئەم ستراتیژییە توندوتیژی نەخوازانە وەكو جێگرەوەیەك بۆ رێگەچارەگەل توندوتیژی خواز لەو دوژمنایەتیكردنانەدا كە ئامانجی دوو لایەن لە مەترسیدا بووە، یان لە بەرانبەر دوژمنانێكدا كە ئامادەی چەوساندنەوە و هەر توندوتیژییەك بوونە(وەكو لێدان وكوتان، گرتنی كاتی، زیندانیكردن وهتد)بەكار هاتوون.

سەرەڕای سەركوتگەرییەكان، لە هێندێ بابەتدا گرووپە بەرگریكارەكان كە بەشێوەی ناتوندوتیژی بەرەنگاری دوژمن بوونەتەوە، سەركەوتوو بوونە.

ئەم شێوە خەباتە، خەباتی ناتوندوتیژییە كە لە دوژمنایەتیكردنە قەیراناوییەكاندا جێگرەوەیەكی باشە بۆشەڕ و شێوازەكانی دیكەی توندوتیژی.

نموونەگەلێك لە خەباتی ناتوندوتیژی:

خەباتی ناتوندوتیژی بەدرێژایی مێژوو، لە فەرهەنگ و بارودۆخە جۆراوجۆرە سیاسییەكان، لە ولأتە رۆژاوایی و رۆژهەلأتییەكان، لە ولأتە پێشكەوتووە پیشەسازییەكان و دواكەوتووەكاندا، روویداوە. لە بەرانبەر ئیمپراتۆرییەكان، دیكتاتۆرەكان، كۆلۆنیالیزمی(ئیستعمار) دەرەكی یان تەنانەت حكومەتە دێموكراتە قانونییەكاندا، خەباتی

PDF 4 KURD

ناتوندوتیژی بە نوێنەرایەتی لە هەزاران کەس، بەهەزار هۆ ــ تەنانەت هۆکارگەلێکیش کە زۆرێك لە خەڵك لەگەڵیدا دژایەتییان بووە ــ رووی داوە. ئەم میتۆدە لە ئاقاری پێشگیری یان پەرەپێدان و چاکسازیی بەکار هاتووە و لە هێندێ بابەتیشدا، پەنای بردۆتە بەر خەباتی توندوتیژانە(هەڵبەت بەشێوەی زۆر سنووردار). درێژەی ئەو نیقاشانە کە لەواندا ئەم خەباتانە شکڵیان گرتووە، زۆر جۆراوجۆر بوونە و هەڵگری دووبەرەکییە کۆمەڵایەتی، ئابووری، نەژادی، ئایینی، نەتەوەیی، رەگەزپەرەستی یان سیاسیــ بە شێوەی لاوەکی یان ریشەیی و بنەڕەتیــ بووە.

ئەگەر چی ئەم شێوە لە خەبات لەمێژە بوونی هەیە، بەڵام زۆربەی مێژوونووسان و مێژووناسان ئەم تێکۆشان و خەباتانەیان نەنووسیوەتەوە و بێگومان بەشێکی زۆر لەم خەباتانە، لە لابەلای لاپەڕەکانی مێژوودا ون بوونە، یان ئەگەر لە هێندێ بابەتدا مابێتەوە، لەبیر کراوە. بەشێکی کەم لەم نموونانە دەگەڕێتەوە بۆ کێشەی نێوان حکومەتەکان، دەسەڵاتدارانی وڵاتەکان و کاربەدەستانی حکومەت و زۆربەیان دەگەڕێنەوە بۆ ئەو بەشە لە خەڵك کە لە بەرانبەر دەسەڵاتداراندا، دەستەوداوێنی ئەم شێوازانە بوونە، وەکو زۆرێك لە خەبات و مانگرتنە کرێکارییەکان کە بۆ بەدەستهێنانی مافە کۆمەڵایەتی_ئابوورییەکان درووست بوونە. ئەم شێوە خەباتانە لە هێندێ بابەت وەکو دووبەرەکییە نەتەوەیی، نەژادی، ئایینەکان یان تەنانەت مانگرتنە خوێندکارییەکانیش کەڵکی لێ وەرگیراوە . لە نموونەگەلی دیکە، دەتوانین بە پرۆتێستۆ(نارەزایەتی) و دژایەتیی خەڵك بە پەنابردنەبەر شێوازی ناتوندوتیژی لە بەرانبەر دەسەڵاتداران و هێندێ جاریش هێزە نزامییەکان ئاماژە بکەین. لە درێژەدا هێندێ لەم نموونانە باسکراوە.

لە سەدەی هەژدەهەمەوە تا ئێستا شێوازی خەباتی ناتوندوتیژی لەزۆرێك لە دووبەرەکی و قەیرانەکاندا بەکار هاتووە" راپەڕینی وڵاتە کۆلۆنیالیزم(داگیرکراو)ەکان، دوژمنایەتییە نێو نەتەوەییە سیاسی و ئابوورییەکان، خەباتی ئایینی و خەبات دژ بە کۆیلەداری.

ئەم میتۆدانە بۆ پاراستنی مافی ژنان، کرێکاران، مافی دەنگدانی پیاوان و ژنان یان، بۆ بەدەستهێنانی سەربەخۆیی گەلان، بەرژەوەندیی ئابووری، پێشگیری لە رەشەکوژی، رووخانی حکومەتە سەرەڕۆکان، یان چەوسێنەرەکان، بەدەستهێنانی مافی هاووڵاتی بوون، پێشگیری لە رەگەزپەرستی، خەبات دژبە کودەتاکان و. . . هتد بووە.

یەکێك لە شێوازە باوەکانی ئەم شێوە خەباتگەلە، مانگرتن وگەمارۆ ئابوورییەکانی فیدراسیۆن وگرووپەکانە کە لەزۆربەی وڵاتەکاندا بەڕێوە دەچێ.

یەکێك لە نموونە کردەییەکانی ئەم شێوازگەلە، لەسەرەتای سەدەی بیستەم، لە شۆڕشی رووسیا لەساڵی ۱۹۰۵ی زایینیدا رووی داوە .

چین لەساڵەکانی۱۹۰۸و۱۹۱۵و۱۹۱۹ی زایینیدا گەمارۆی ئابووری خستە سەر هەموو بەرهەمەکانی وڵاتی ژاپۆن(یابان). ئاڵمانییەکان لەساڵی۱۹۲۰ی زایینیدا شێوازی ناتوندوتیژییان دژ بە پیلانگێڕانی ك. ا. پ. پ بەکارهێنا، کە مەبەستیان لابردنی حکومەت بوو و، لە ساڵی"۱۹۲۳ی زایینی" شدا هەر ئەم شێوازەشیان دژ بە داگیرکەرانی فەرەنسی و بەلژیکی بەکار هێنا. لە دەیەی۱۹۲۰تا۱۹٤٥ی ز. لە زۆربەی وڵاتە ئەوروپییەکانی وەکو نۆرویژ، دانیمارك و هۆڵەندا، خەڵك شێوازی خەباتی ناتوندوتیژییان دژ بەداگیرکاری نازییەکان و یاسا گەلێك بەکار هێنا کە ئەوان دایان نابوو. وێنەی ئەم شێوازگەلە بۆ پێشگیری لە کوژرانی جوولەکەکان لە کوشتارگەکانی هیتلەر و دیاردەی هۆلۆکۆست لە زۆربەی ناوچەکانی ئەورووپایی وەك بولغارستان و دانیمارك و بەرلین بەکار هاتووە. دیکتاتۆرە سەربازییەکانی ئەلسالڤادۆر و گواتیمالا لەبەهاری۱۹٤٤ی ز. دا بەم شیوازە لەسەر حکومەت لابران. خەباتی کۆمەلایەتی دژ بە ئاپارتاید(جیاکردنەوەی نەژادی) لە دەیەکانی۱۹٥۰و ۱۹٦۰ی ز. لە باشووری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا بووە هۆی گۆڕینی زۆرێك لە یاساکان و دانانی سیاسەتی نوێ.

لە ئابریلی۱۹٦۱ی ز. دا نارەزایەتیی چەکدارانی فەرەنسی جێگیر لە ئەلجەزایر بە شێوازی خۆپارێزی لە هاوکاریی لەگەڵ سوپادا کە بە خۆپیشاندانی خەڵکی فەرەنسا و لایەنگری حکومەتی ژنراڵ دووگوڵ پشتیوانی دەکرا، پێشی بە بەڕێوەچوونی کوودەتا لە ئەلجەزایر گرت. ئەم هەوڵدانە لە راستیدا هەنگاوێك بوو بۆ پێشگیری لەکوودەتای هاوشێوە لە پاریسدا.

دوابەدوای پەیمانی ئیستعماری وەرشۆ لە ساڵەکانی۱۹٦۸و۱۹٦۹ی ز. ، خەڵکی چیکۆسلۆڤاکی بەشێوەی خۆڕسك بۆماوەی ۸ مانگ بە پشت بەستن بەشێوازی ناتوندوتیژی، وەکو خۆپاراستن لە هاوکاری و مانگرتن، کۆنترۆڵی وڵاتیان لە دەست دەسەلاتی بەدەستانی حکومەتیی یەکێتیی سۆڤییەت دەرهێنا. لە۱۹٥۳تا۱۹۹۰ی ز. لەوڵاتە کۆمۆنیستییەکانی ئەورووپای رۆژهەلاتدا بەتایبەت ئەڵمانیای رۆژهەلات، لە هێستان، مەجارستان و کۆمارەکانی

PDF 4 KURD

بەتیت بەشێوەی بەربلاو و بێپسانەوە ناڕەزایەتیی نەیاران بۆ بەدەستهێنانی ئازادیی زیاتر پەرەی گرت.

خەڵکی پۆڵەندا لە ساڵی١٩٨٠ی ز. داخوازییەکانی خۆیان بۆ ئازادیی فێدراسیۆنە پیشەییەکان بەبەرنامەرێژییەکی ڕێکوپێك و مانگرتنێکی بەربلاو راگەیاند. لەکۆتاییدا ئەم خەباتە بە رووخانی حکومەتی کومۆنیستی تەواو بوو. خەباتی جەماوەری و ناتوندوتیژی لە ولاتانی چیکوسلۆڤاکیا، لە ساڵی١٩٨٩ی ز، ئاڵمانیای رۆژهەلات، لیتوانیا و ئێستۆنی لە(١٩٩١ی ز)شدا، کۆتایی بە دەسەلاتی سەرەڕۆیی کومۆنیست هێنا.

لە ساڵیٚ١٩٩١ی ز. هەوڵەکان بۆ پێکهێنانی"گاردی ئاسنی"لەمسکۆ، بەناڕەزایەتی و خۆپاراستنی خەڵك لە هاوکاری کردنیان رووبەڕووی رووخان بووەوە.

ناڕەزایەتی و خەباتی ناتوندوتیژی خەڵك دژ بەسیاسەتی جیاکردنەوەی نەژادی و باڵادەستیی سپی پێستەکان لە ئەفریقیای باشوور لەماوەی ساڵەکانی١٩٥٠تا١٩٩٠ی ز، بوو بەهۆی هەڵوەشانەوەی یاسای جیاکردنەوەی نەژادی. حکومەتی دیکتاتۆری مارکۆس لە فیلیپین لە ساڵی ١٩٨٦ هەربەم شێوە رووخا.

لە مانگی جولای و ئابی١٩٨٨ دیموکراسیخوازانی بێرمە، بە رێپێوان وناڕەزایەتیی بەربلاوی خۆیان، سێ کەس لە کاربەدەستانی حکومەتییان ناچار بە دەست لە کار کێشانەوە کرد. ئەگەرچی لەکۆتاییدا خەباتەکە بەکوودەتا و کوشتاری نیزامی کۆتایی پێهات.

لە ساڵی١٩٨٩ی ز. خوێندکارانی چینی و هێندیٚ لە خەڵك لە زیاتر لە٣٠٠شاردا(بۆنموونە تیانئانمێن لەپەکین) رێبەرایەتی ناڕەزایەتییە سومبۆلیکەکانی دژ بە گەندەڵی و چەوساندنەوەکانی حکومەتیان وەئەستۆ گرت، هەرچەند ئەم ناڕەزایەتییانە بێجگە لە کوشتاری نیزامی ئاکامێکی لیٚ نەکەوتەوە.

لەکۆسۆڤۆ خەڵکی بە رەچەڵەك ئاڵبانی لە ماوەی ساڵەکانی١٩٩٠تا١٩٩٩ی ز، بە بەرنامەڕێژییەکی رێکوپێك و بەگەمارۆ و خۆپاراستن لە هاوکاری، ناڕەزایەتیی خۆیان لەهەمبەر ئەو یاسا چەوسێنەرانە کە لەلایەن سربەکانەوە دانرابوو دەربڕی. کاتێك حکومەتی نافەرمی کۆزۆڤۆ نەیتوانی ستراتیژییەکی ناتوندوتیژانە بۆ بەدەست هێنانی رەوایی خۆی بەرهەم بێنیٚ، سوپای رزگاریدەری کۆزۆڤۆ ناچار رووی کردە شێوازگەلی توندوتیژانە. ئەم کارە بەکوشت و کوشتار و سەرکوتکاری سربەکان بەناوی"پاکتاوکردنی قەومی" درێژەی کێشا، کە سەرەنجام بووە هۆی دەستتێوەردانی سەربازی ناتۆ.

له مانگی تشرینی دووه‌می ١٩٩٦ی زایینیدا، سربه‌كان نارەزایه‌تی و خۆپیشاندانه بەردەوامه‌كانی خۆیان بەشێوازی بەربلاو دژ بەحكومه‌تی سه‌رەرۆی سه‌ركۆمار میلۆسۆڤیچ له بلگراد و باقی شاره‌كان ڕێخست، كه له كۆتاییدا بەڕێوەچوونی هه‌ڵبژاردنێكی ڕێكوپێك و دوور له ساخته‌كاری، له ناوەڕاستی مانگی كانوونی دووه‌می١٩٩٧ی زایینی دا بەدواوه بوو.

له‌و كاته‌دا دیموكراسیخوازانی سربی بەهۆی نەبوونی ستراتیژی و بەرنامه‌یه‌كی ڕێكوپێك بۆ خه‌بات، نه‌یانتوانی نارەزایه‌تییه‌كانی خۆیان بەربلاوتر بكه‌ن و بۆ لابردنی دیكتاتۆرییه‌ت و سه‌رەرۆیی میلۆسۆڤیچ سه‌ركه‌وتوو نه‌بوون. بەڵام بزووتنه‌وەی بەرخۆدان و دیموكراسیخوازان، له سه‌رەتای مانگی تشرینی یه‌كه‌می ساڵی٢٠٠٠دا. به بەرنامه‌یه‌كی دارێژراو و ڕێكوپێك دەستیان دایه بەربەرەكانێ له‌گه‌ڵ میلۆسۆڤیچ، كه له كۆتاییدا توانییان حكومه‌ته سه‌رەرۆكه‌ی ژێروژوور كه‌ن.

له سه‌رەتای ساڵی٢٠٠١دا "ئێسترادا"سه‌ركۆماری فیلیپین كه به گه‌نده‌ڵیی دارایی تاوانبار كرابوو، به خه‌بات و تێكۆشانی خه‌ڵكی ئه‌و وڵاته، ناسراو به"هێزی خه‌ڵكی" له‌سه‌ركار لابرا.

له‌م قۆناغه‌دا بۆ ناسینی چۆنیه‌تی بەڕێوەبردنی ئه‌م خه‌باتانه و شێوازی به ئاكام گه‌یاندنیان، پێویسته تایبه‌تمه‌ندی ئه‌م شێوازە له خه‌بات تاوتوێ كه‌ین كه ناوەرۆكێكی ناتوندوتیژانه‌یان هه‌یه.

نیشانەکان و شێوازەکانی خەباتی ناتوندوتیژی:

خه‌باتی ناتوندوتیژی دەتوانین به‌م شێوه پێناسه بكه‌ین: خه‌بات و بەرەنگاربوونه‌وەی خه‌ڵك به شێوازی بێ‌توندوتیژیی كه تێكه‌ڵه له‌گه‌ڵ فشار خستنه سەر دەسه‌ڵات. ئامانج له‌م خه‌باتانه جێبه‌جێكردنی هێندێ چاكسازی و قانون یان پێشگیری له جێبه‌جێكردنی هێندێكی دیكه‌یه.

ئه‌م فشارانه له بەرانبەر دەسه‌ڵاتێكدایه كه خاوەن ڕێكخستن، هێز و سه‌رچاوەی جۆراوجۆره كه له‌وانه‌یه به سه‌ركوتكردن، پەرچه‌كردار نیشان بدا.

شێوازی خه‌باتی ناتوندوتیژی شێوازێكی گشتییه بۆ ڕێنوێنی كردنی نارەزایه‌تی، بەرەنگاری و دەستتێوەردان له كاروباری سیاسی به دوور له توندوتیژیی فیزیكی.

ئه‌م شێوازە له‌سه‌ر بنه‌مای سێ ڕێباز(ڕێچكه)ی گشتی دادەڕێژرێ:

PDF 4 KURD

ئـ) خۆبواردن: كە بەشداربووان لەو چالاكییانەی كە زۆرجار ئەنجامی دەدەن_یان چاوەڕوان دەكرێ ئەنجامی بدەن یان لەلایەن قانون یان "عادەت"ی كۆمەڵگاوە دەستنیشان كراوە و دەبێ ئەنجام بدرێ_خۆدەبوێرن.

ب) ئەنجامی چالاكییە ئامانجدارەكان: لەم شێوازەدا بەشداربووان چالاكییەك ئـەنجام دەدەن كە جاران ئەنجامیان نەدەدا_ یان چاوەڕوان ناكرێ ئەنجامی بدەن_ یان لە روانگەی یاسا، رێسا و عادەتی كۆمەڵگاوە ئەنجامیان قەدەغە كراوە.

پ) تێكەڵاو: پێكهاتوو لە هەردوو رێگەچارەكان.

ئەم شێوازە خۆی بریتییە لە شێوازگەلێكی تایبەت كە بە سێ دەستەی سەرەكی گـرووپ بەنـدی بوونـە:١. نارەزایـەتی نانـەوەی ناتوندوتیـژ ٢. خۆبـواردن لـە هاوكـاری كـردن، ٣. دەست تێوەردانی ناتوندوتیژی. لە راسـتیدا شـێوەی خـەبات لەسـەر بنـەمای یـەكێك لەسـێ "رێباز"ی باسـكراوی(پ،ب،ئـ)و رەچـاوكردنی یـەكێك لەسـێ شـێوازی(١و٢و٣) گەلاڵـە و دەستنیشان دەكرێ.

ئەم سێ شێوازە وەكـو تـەوژمی فشـاری ناتوندوتیـژی و لـە بنـەمادا جێگرەوەیـەكن بـۆ توندوتیژی. نموونەگەلێك لەمیتۆدە جۆراوجۆرەكانی هـەرگرووپێك دەكـرێ بـەم شـێوە شـرۆڤە بكرێت.

یەك_خەباتە هێمادار ونارەزایەتییە سیمبولێكەكان_ وەكـو رێپێوانـەكان، بلاوكردنـەوەی راگەیەنراو و شەونامەكان، لەبەركردنی جل و بەرگی یەكرەنگ و لە شێوەی یەك_بۆ نیشاندانی یەكگرتوویی جەماوەری بۆ بە ئامانج گەیشتن.

دوو_خۆپاراستنی خەڵك لە درێژەدان بە هاوكاری لەگەڵ دەسەلات، یان بنیادنانی هاوكاری بەشێوەیەكی دیكە كە لە قاڵبی میتۆدگەلی كۆمەلایەتی، ئابووری یان سیاسیدا بێ. بۆنموونـە خەباتكارانی جەماوەری بۆ دووری كردن لە هاوكاری لە بابەتە كۆمەلایەتییەكاندا، دەسـتیان داوەتـە بـایكۆتی هەڵبژاردنـەكان و بەشـداری نـەكردن لـە جڤاتـەكان، كۆبوونـەوەكان و رێكخراوگەلێك كە بە جۆرێك بە دژبەرانی خەڵك و بەستراوەكان بە حكومەتەوە بەستراونەتەوە، یان لە شێوازە ئابوورییەكاندا لە كڕین وفرۆشتنی هێندێ لە كەلوپەلـەكان یـان گواسـتنەوە و دابەشـكردنی هێنـدێ لەشـتومەك و خزمەتگوزارییـەكان خۆیـان پاراسـتووە. هێنـدێ لـە كاربەدەستانی حكومی بۆ بەرنگاری لەگەڵ ولاتانی دژبەردا، گەمارۆی ئابوورییان سـەپاندووە

PDF 4 KURD

بەسەریاندا. ئەمانە جۆرێك لە بایكۆت، دووری لە هاوكـاری و خـەبات بـە پشـت بەسـتن بـە شێوازی ئابوورین.

خەباتی كرێكاران وگرووپە كرێكارییەكان شـێوازی جۆراوجـۆری بـووە، لەوانـە مانگرتنـە سەمبۆلیكە ماوە كورتەكان، مانگرتن لە شوێنە پیشەسازییەكان، مانگرتنە سەرانسەرییەكان یان وەستانی چەرخی پیشەسازی و ئابووری یەك شار یان هەموو ولآت.

خەباتی سیاسی لە شێوەی بـایكۆتی هەڵبـژاردنی دەسـتكرد، قـەبوولٚ نـەكردنی رەوایـی دەسەلآت، نافەرمانی نهێنی، خۆبواردن لە هاوكاری لەگەڵ فەرمانبەران ودەست و پێوەندەكانی دەوڵەت و نافەرمانی هاوولآتیان لە یاسای بێبناغە و "نزم"ی رژێمەوە دەردەكەوێ.

سـێ ــ دەسـتتێـوەردانی چـالاكانە و لەكارخسـتنی چـەرخەكانی كـردەوەی پێكهاتـەی دەسەلآت بە پشتبەستن بە شێوازگەلی دەروونناسانە، كۆمەلآیەتی، سیاسی و كردەیی. هێندێ لەم شێوازی خەباتە بێتوندوتیژانەیە بریتییە لە كۆبوونەوە لە شوێنی كار و ناوەندی كارگێڕی، كۆبوونەوە لەشەقامەكان، مانگرتن لەخواردن، بنیاتنانی سەنتەری ئابووری نوێ، داگیركردنـی ناتوندوتیژ، هەوڵ بۆ رزگاركردنی زیندانییەكان یان بنیاتنانی حكومەتی جەماوەری هاوتەریب لەگەڵ دەوڵەتی هەنووكەیی كە بەستراوەتەوە بە حكومەتی سەرەڕۆوە.

شێوازەكانی خەباتی ناتوندوتیژی لەسەربنەمای جۆری كردەوەی جێبەجێكراو و سـتراتیژیی رەچاوكراو پێناسە و پۆلێنبەندی دەكـرێ، نـەك لەسـەر بنـەمای بیروبـاوەڕ و ئـەنگێزەی ئـەو كەسانەكە ئەنجامی دەدەن.

خاڵی زۆر گرینگ ئەوەیە كە، ئەم شێوازگەلە لەلایەن خـەڵكی ولآتـە جیاجیـاكانـەوە بـە شێوازی بیركردنەوە و عادەتی جۆراوجۆر بەڕێوە چووە، ئەم بابەتە پیشان دەدا كە خۆبواردن لە توندوتیژی پێویستی بە باوەڕمەندبوون بە باوەڕگەلی تایبەت لەسەر بنەمای باشكردنی ئاكار و رەوشت، یان بنەما ئایینییەكان نییە. خۆبواردن لـە توندوتیـژی لەسـەر بنـەمای بیروبـاوەڕی ئایینی گوتارێكی جیاواز لە خۆبواردن لـە توندوتیـژی لـە خـەباتی جەماوەریدایـە. زۆرجـار، بەشداربووانی ئەم خەباتگەلە و رێبەرانیان بەم هۆیە لە توندوتیژی خۆیان بواردووە كە بەڕاستی بە ناكاریگەربوون و تێكدەربوونی باوەڕیان بووە، ئەگەرچی خۆبواردن لە توندوتیژی لە روانگەی ئایینی و ئەخلاقییەوە لەسەر بنەمای بیروباوەڕ و كردەوەگەلێكە كە بـە شـێوازی جۆراوجـۆر، كردەوەی توندوتیژانە رەت دەكەنەوە. لە هێندێ لەباوەڕە بڕوایی(عـەقیـدەتی)ەكانـدا، نەتـەنیا توندوتیژی فیزیكی قەدەغە كراوە، بەڵكو دوژمنـایەتی هزری و گوتاریش ئیزنی پـێ نـەدراوە.

هەروەها ئەم ئایدۆلۆژیاگەلە خەڵك بۆ هەڵسوکەوتی ناتوندوتیژی لەگەڵ دژبەراندا هاندەدەن، یان تەنانەت وێناکردنی دوژمنایەتی نانەوە و بوونی دژبەرانیش رتدەکەنەوە. لەوانەیە باوەڕمەندان بەم باوەڕگەلە لەگەڵ خەبات و بەربەرەکانێی ناتوندوتیژی خەڵکدا لەم سۆنگەوە هاوکاری بکەن کە بە لایەنی باوەڕیی خۆیان بگەن. (مەبەست ئەوەیە کە بۆ ئەوان خود (نەفس)ی خەباتەکە گرنگترە لە ئامانجەکە).

بە هەڵە تێگەیشتنەکان:

لەبارەی خەباتە ناتوندوتیژییەکانەوە پانتاییەکی بەربلاو لە بەهەڵە تێگەیشتن و چەمکی ناڕاست هەیە کە رووکردن بەم شێوە خەباتانە و تێگەیشتنێکی راست و دروستی لێیان رووبەڕووی قەیران کردۆتەوە. هێندێ لەم بە هەڵەتێگەیشتنانە بە شێوەی خوارەوەیە:

* زۆرجار تێگەیشتن وایە کە شێوازە توندوتیژییەکان زۆر زوو بە ئاکام دەگا و کاتێکی کەمی بۆ گەیشتن بە مەبەست پێویستە و لە بەرانبەردا شێوازی ناتوندوتیژی کاتێکی زۆر دەوێ. ئەم جۆرە بیرکردنەوانە هەڵەیە، چونکوو لە هێندێ بارودۆخدا، دەستکەوتێك کە لە خەباتی ناتوندوتیژیدا بەدەست دێت، بە شیوازی توندوتیژانە بە دەست نایەت.(1)

* زۆرکەس لەسەر ئەو باوەڕەن کە توندوتیژی نەنواندن نیشانەی لاوازییە و لە کردەوەشدا ئاکامی نابێ. لە حالێکدا ئەم میتۆدە دەتوانێ زۆر بە هێز و سەرکەوتوو بێت و تەنانەت رژێمی سەرەڕۆ و سەرکوتگەر شەلەل بکات و لەئاکامدا لەبەریەك هەڵوەشێنێتەوە.

* میتۆدی خەباتی ناتوندوتیژی پێویستی بە رێبەرێکی کاریزماتیك و خاوەن کەسایەتییەکی راکێشەر و رواڵەتی نییە.

* شێوازی خەباتی ناتوندوتیژی میتۆدێکی رووبەڕووبوونەوەی فەرهەنگییە.

---

(١) وەکوو شێوازێ کە گاندی بۆ پێشگیری لە کوشتاری موسوڵمانەکان بە دەستی هیندووەکانو سیکەکان لە بەمبەئیدا بەکاری هێنا. گاندی هەڕەشەی کرد کەئەگەر خەڵك لەبراکوژی دەست هەڵنەگرن تا بمرێ رۆژوو دەگرێ. لەحالێکدا دەڵەتی تازە بنیات نراوی هێند بەیارمەتی هێزەئەمنییەتییەکانی بریتانیا لەکونترۆڵکردنی خەڵك دەستەوەستان مابوون، شێوازی گاندی وەڵامدەر بووو خەڵك لەکوشتو کوشتاری ئائینیو نەژادی دەستیان هەڵگرتو دەستە دەستە دەرۆیشتن بۆ دیداری گاندی. بەنەقڵ لەکتێبی "ئازادی لەنیمە شەودا "تەرجەمەی پەروانە ستاری.

* شێوازی خەباتی ناتوندوتیژی پێویستی بە بیروبڕوا و باوەڕی ئایینی نییە(بەتەواوی بە هیچ باوەڕێکی ئایینی دیاریکراو) ئەگەرچی هێندێ جار بە مەبەستی ئایینی ئەنجام دراوە.

* میتۆدی خەباتی ناتوندوتیژی وەکو بنەما ئایینییەکان و چوارچێوە ئەخلاقییەکان، ئاشتیخواز نییە، بەڵکو لەباری پێکهاتەییەوە جیاوازی هەیە لەگەڵ ئەواندا. لەو کۆمەڵگایانەدا کە سۆزی ئایینی، ئایدۆلۆژی و فکری بەسەر خەڵکدا زاڵە، خەڵك دەبێ بە روونی بزانن کە چ جیاوازییەك هەیە لەنێوان خۆبواردن لە توندوتیژی لەسەر بنەمای پێداویستییەکانی خەباتی جەماوەری لەپێناو دیموکراسی، لەگەڵ ئامۆژگارییە دینییەکان کە خەڵك بە خۆبواردن لە توندوتیژی هاندەدەن.

ئەگەرچی لە زۆر بابەتدا بەو شێوە قەبووڵ کراوە کە میتۆدە ناتوندوتیژییەکان تەنیا لە بەرانبەر ئەو حکومەتانەدا سەرکەوتوو دەبێ کە باوەڕیان بە قانون و لایەنگری بنەما مەدەنییەکانن، بەڵام مێژووی ئەم خەباتگەلە پیشانی داوە کە ئەم شێوازانە تەنانەت لە بەرانبەر رژێمە تاکڕەو و بێبەزەییەکانی وەکو نازییەکان وحکومەتە سەرەڕۆکانی کومۆنیزمیشدا سەرکەوتوو بووە.

زۆربەی کەسایەتییەکان وگرووپەکان باس لەوە دەکەن کە شێوازی ناتوندوتیژی تەنیا کاتێك سەرکەتوو دەبێ کە بتوانێ دڵی دەسەڵاتدارانی سەرەڕۆ بەدەست بێنێ و بە دروست کردنی خۆشەویستی، بگاتە سەرکەوتن. لەحاڵێکدا ئەم شێوازە لەکردەوەدا دەتوانێ زۆر توند و بەهێز دەربکەوێ و تەنانەت بەهێزترین دیکتاتۆرەکانیش بڕوخێنێ.

پێشەکییە پێویستییەکانی سەرکەوتن:

خۆپاراستن لە بەکار هێنانی توندوتیژی و پەنابردنە بەر شێوازی ناتوندوتیژی، لەسەداسەد گەرەنتییەك نییە بۆ گەیشتن بە ئامانج، هەرواکە شێوازی توندوتیژانەش گەرەنتی سەرکەوتن ناکات.

هەرواکە بۆ میتۆدی توندوتیژانە پێشنیازگەلێك پێویستە، بۆ بەکار هێنان و بەدەست هێنانی ئاکام لە شێوازە بێتوندوتیژانەکانیش پێشنیاز پێویستە. بەتەنیا دووریی لە توندوتیژی و بەڕواڵەت پشتبەستن بە شێوازی ناتوندوتیژی و رازیبوون پێی تەنیا لە ئاستی قسە و دروشمدا، نابێتە هۆی سەرکەوتن و بەئامانج گەیشتن.

PDF 4 KURD

PDF 4 KURD

هێندێ لە شێوازە ناتوندوتیژییەکان لە کردەوەدا، بە ئاکام نەگەیشتوون و هێندێکیش بە سەرکەوتنێکی سنووردار گەیشتوون. هێندێ لە سەرکەوتنە بەدەست هاتووەکان کاتی و ڕواڵەتی ماونەتەوە، چونکە خەڵك لەم هەلە بۆ پتەوکردن و بەفەرمی ناسینی ئاکامەکە هەوڵیان نەداوە، یان لە بەرانبەر ئەو هەڕەشە و مەترسییانەدا کە دوای سەرکەوتن ڕووبەڕوویان بووەتەوە، بەباشی بەرگرییان نەکردووە و پارێزگارییان نەکردووە لەو ماف و ئازادییانەی کە بە هەوڵ و ماندووبوونی خۆیان بەدەستیان هێناوە.[١]

لە هێندێ لە نموونەکانی ئەم خەباتانەدا، ئامانجە سەرەتاییەکان بە پشتبەستن بە بەرنامەی شۆڕشگێڕانەی ڕێکوپێك بەدی هاتوون، بەڵام بۆ گەیشتن بە تێکڕای داخوازییەکان، شێوازە نوێیەکانی خەبات پێویست بووە.

لە هێندێ بابەتدا ئەم سەرکەوتنانەی کە بە شێوازی ناتوندوتیژی بەدەست هاتوون، هیچکاتێك بە شێوازی توندوتیژانە بەرهەم نەدەهاتن. بۆ تێگەیشتنی باشتری ئەم مەسەلە ناسینی ناوەڕۆکی ئەم خەباتانە پێویستە.

ئەو شێوازانەی کە خەباتی بێ توندوتیژی بە هۆی ئەوانەوە بە ئاکام دەگات، بە هەلومەرج و بارودۆخەکانەوە بەستراوەتەوە و لە بابەتێکەوە بۆ بابەتێکی دی جیاوازی هەیە. باسکردنی ئەم خاڵە زۆر گرینگە کە هێندێ لە خەباتە ناتوندوتیژییەکان، نەك بەناچار هەموویان، پێویستیان بە دوو پرۆسە و میتۆدی خەباتگێڕی زۆر تایبەتی و هەستیار هەیە. ئەم دوو شێوە بەم جۆرەیە:

١- هەبوونی توانای بەرەنگاریی و پووچەڵکردنەوە یان پێچەوانە کردنەوەی سەرکوتگەرییەکان.

٢- توانای لەنێو بردن وهێدی هێدی لەنێوبردنی سەرچاوەکانی هێزی دوژمن.

لە درێژەدا پێداچوونەوەیەکی" کورت"مان لەسەر ئەم دوو بابەتە دەبێ.

سەرکوتگەریی و سیاسەتی خەباتی جیو-جیتسۆ:

بەشێوەیەکی سروشتی، دیکتاتۆرەکان لە هەر کردەوە و ئایدیایەك کە دژ بەوان، یان مەترسییەك بۆ دەسەڵاتی ئەوان بێت، دەترسێن و لەبەرانبەریاندا دژەکردەوە نیشان دەدەن.

---

(١) بۆنموونە دەتوانین بە بزووتنەوەی خۆماڵیکردنی پیشەسازی نەوت هێما کەین کە بەهۆی کەم تەرخەمی خەڵكو ڕێبەرانی بزووتنەوەکەوە ئاواتەکانی خەڵك یەك شەوە لەدەست چوون.

PDF 4 KURD

دەسەلاّتدارانی سەرکوتگەر، دەست دەکەن بە ترساندن و ئازاردانی ئەو کەسانەی کە سەرپێچییان کردووە و لە مانگرتنەکاندا بەشدار بوونە، یان بە هەر شێوەیەك لە هاوکاری کردن خۆدەبوێرن. ئەم حکومەتانە زۆرجار لە سپاردن و دانی هێندێ ماف بە دژبەران و راکێشانی سەرنجی ئەوان لە پێناو کردەوەی باشتر و درێژەدان بە دەسەلاّتی خۆیان، خۆدەبوێرن و بە مل نەدان بە چاکسازی و ریفۆرم، بە شێوەی یەکلایەنە و تاك ڕەهەندی لە بەکارهێنانی توندوتیژی لەبەرانبەر دژبەرانی خۆیان کەلّك وەردەگرن.

کێشە و گرفتی دەسەلاّتداران لە رووبەڕووبوونەوە لەگەلّ ئەو خەباتگێڕانەی کە بە شێوازی ناتوندوتیژی شەڕ دەکەن، لەبزۆزی و سرشتی ئەم جۆرە خەباتانە دایە" هەر بۆیە لە هێندێ بارودۆخدا، نەك لە هەموو بابەتێکدا، لەوانەیە دەسەلاّتدارانی سەرەڕۆ و سەرکوتگەر پرۆسەیەکی تایبەتی پێك بێنن کە "سیاسەتی جیو-جیتسۆ"ی پێدەلّێن.(١)

لەبنەڕەتدا ئەم سیاسەتە شۆڕشگێڕییە بۆ پێکدادانی سەربازی، لەلایەن ژاپۆن(یابان)ییەکانەوە گەلاّلە کراوە. کارکردنی ئەم شێوازە لەسەر ئەم بنەمایەیە کە هێز و توانای دوژمن دژ بە خۆی بە کار دەبەن و بە کەلّك وەرگرتن لە هێزی دوژمن، ئەو فشارانە بە شێوەیەك دەخەنەوە سەر دوژمن. ئەگەرچی ئەم شێوازە، لەبنەڕەتدا بۆ خەباتی سەربازی گەلاّلە کراوە بەلاّم لەبواری سیاسیشدا بەکار دێت. حکومەتە سەرکوتگەرەکان لەم میتۆدە بۆ سەرکوتکردنی دژبەرانی خۆیان کەلّك وەردەگرن.

هێزە جەماوەرییەکانیش دەتوانن هەروەکو کاروبارە سیاسی و سەربازییەکان، واتای بنەڕەتی ئەم میتۆدە لە چوارچێوەی خەباتی ناتوندوتیژیدا بەکار بێنن. چونکە خەباتی سیاسی بە روانگەیەکی ناتوندوتیژی، دەتوانێ لە بەرانبەر سەرکوتگەرانی توندوتیژ و تەیار بە چەك و چۆلّ، بارودۆخێکی تایبەت و لێك دوور و ناتەبا پێك بێنی و وەکو شێوازی"جیو-جیتسۆ"، راتەکانێکی سیاسییان لێ بدات و لە کۆتاییدا هاوسەنگیی دوژمنان لە باری سیاسییەوە

---

(١) جیو-جیتسۆ یان جۆدۆ- ئەساسی وەرزشی جۆدۆ تێکدانی هاوسەنگی هاوکێش یان هاومالّ بە کەلّکوەرگرتن لەکێشی ئەوە، ئەگەرچی کێشی زۆر بۆ هاوکێش پوانێك دێتە ئەژماردن بەلاّم هەر بە کەلّکوەرگرتن لەم فاکتەرە، کێشی حەریف دژ بە خۆی بەکار دەبرێ. لەجۆدۆی سیاسیشدا دەتوانین توانای سەرکوتکەری حکوومەت دژ بە خۆی بەکار بێنین، بەم شێوە کە توندوتیژیو سەرکوتکارییەکانی رژیم لەسەر دژبەرانی بە شێوەی بەربلاّو بە ئاگاداری خەلّكو رێکخراوە نێونەتەوەییەکان بگەیەنینو بە ورووژاندنی رقو قینی ئەوان لەدوژمن، ئابڕووو رەوایی ئەو تووشی قەیران بکەین.

بسەپێنن. ئەم شێوازە، سەرکوتگەری و توندوتیژیی دەسەلاَت دەگەڕێنێتەوە بۆ خۆیان و لەم ڕێگاوە هێزیان لاواز دەکات.

PDF 4 KURD

جیو-جیتسۆی سیاسی:

پرۆسەیەکی تایبەت کە لەوانەیە لەماوەی خەباتی نا توندوتیژانەدا، بۆ گۆڕینی پێوەندیی دەسەلاَت بەکار بهێنرێت. لە جیو-جیتسۆی سیاسیدا، خەلَك لە سەرکوتگەرییەکانی دەسەلاَت لە خەباتی ناتوندوتیژیی جەماوەریدا، وەکو کاردانەوەیەکی نیگەتیڤ کەلَکی لێ وەردەگرن، تا ئەم سەرکوتگەرییە، بە فۆڕمی سیاسیی خۆی بگەڕێننەوە بۆ دەسەلاَت و لەم ڕێگایەوە خەلَك لە بەرانبەر سەرکوتگەریی توندوتیژانەی دەسەلاَت بە شێوەی خەباتی ناتوندوتیژیی خۆیان درێژە بدەن و پشوو درێژیی خۆیان لە دەست نەدەن و ڕوو لە شێوازی توندوتیژانە نەکەن و درێژە بە خەبات بدەن. لە وەها دۆخێکدا سیاسەتی سەرکوتگەریی دەسەلاَت، پێگەی دەسەلاَت دەخاتە دژوارترین دۆخی ڕەخساوەوە.

ئەم سیاسەتە دەتوانێ شێوازی عەقیدە و ڕوانگەی هێزەکانی سێهەم، گرووپە ڕاوێژکارەکان و تەنانەت پشتیوانەکانی حکومەتیش(دووبەرەکی ناو دەسەلاَت) بگۆڕێت. ئەم گۆڕینی ڕوانگەیە لەوانەیە ببێتە هۆی ڕووخانی سەرچاوەکانی هێزی دەسەلاَت و زۆرتر بوونی توانایی هێزی جەماوەر لە شێوازی جۆراوجۆردا بۆ مەحکوم کردنی دەسەلاَت، درز خستنە ناو دەسەلاَت و پەیوەست بوونی خەلَك بە ڕیزی خەباتکاران و لەکۆتاییدا ئەم ئالَوگۆڕانە لە هێندێ بابەتدا دەتوانێ ئالَوگۆڕێکی گەورە لە پێوەندییەکانی دەسەلاَت و بە قازانجی خەلَك دروست بکا.

خەباتکاران لە درێژەی خەباتدا بە خۆبواردن لە توندوتیژی و درێژەدان بەم شێوازە، توانای خۆیان زۆرتر دەکەنەوە.

ئەم شێوازە دەبێتە هۆی زیادبوونی ڕق و قین لە دەسەلاَتداران لەسێ گرووپدا. ١- لەناو خودی دەسەلاَتدا ٢- کەسانێك لەناو کۆمەلَگا کە ئەم نارەزایەتییانە کاریگەریی لەسەریان بووە و ئامانجی خەبات بۆیان گرینگە. ٣- کەس و گرووپگەلێك کە بە شێوەی ناڕاستەوخۆ تێوەگلاون (وەکو ولاَتانی دیکە و ڕێکخراوە نێونەتەوەییەکان). بێزارییەکی لەم چەشنە دەبێتە هۆی پەیدابوونی کەلێن لەناو دەسەلاَتدا. هەروەها دەبێتە هۆی زیاد بوونی هێزە تێکۆشەرەکان

PDF 4 KURD

و بەهێزبوونی پاڵنەری ئەوان و سەرەڕای ئەمانە هێزی سێهەمیش بە قازانجی هێزی خەباتگێڕ و دژ بە دەسەلاٌتداران دێنێتە گۆڕەپانەوە.

جیو-جیتسۆی سیاسی لە تێکڕای تێکهەڵچوونە ناتوندوتیژییەکاندا کارایی نییە. لەکاتی نەبوونی جیو-جیتسۆی سیاسیدا، زۆرجار ئاڵ و گۆڕ لە پێوەندییەکانی دەسەلاٌتدا دەگەڕێتەوە بۆ رادەی هاوکاری کردنەکان.

تێکشکاندنی هێز(دەسەلاٌت)ی دوژمن :

سیاسەتی جیو-جیتسۆ لە هەموو بارودۆخەکان یان لە هێندێ لە شێوازە ناتوندوتیژییەکاندا کاریگەر نییە.

رێگایەکی دیکە کە دەتوانێ یارمەتیی بزووتنەوەکان بدات تێکدانی سەرچاوەکانی ئەو هێزەیە کە دەسەلاٌتداران و دیکتاتۆرەکان پێیانەوە بەستراونەتەوە. ئەم شێوازە لە بنچینەدا لە خەباتێکدا کارامەیی هەیە کە هەوڵی ئەوان بۆ گوشار خستنە سەر و ناچارکردنی دەسەلاٌتە بۆ ئەنجامدانی کارێك یان پێشگرتنیان لە ئەنجامدانی هێندێ چالاکی دیکە، یان لە هەلومەرجێکدا کە ئامانج لە خەبات، وردکردن و تێك شکاندنی رژێمە.

ئەم ستراتیژییە ساکارە، دیکتاتۆرەکان بۆ مانەوەی خۆیان پێویستیان بە هاوکاریی کەسانێکە کە حکومڕانییان بەسەردا دەکەن، بەبێ ئەم هاوکارییە ناتوانن سەرچاوەی دەسەلاٌتی سیاسیی خۆیان بپارێزن. سەرچاوەکانی ئەم دەسەلاٌتە سیاسییە، ئەمانەی لای خوارەوەیە: (لەبەشی دووەم و سێهەمدا سەرچاوەکان وکۆڵەکە(بنچینە) کانی دەسەلاٌت بەتێروتەسەلی شرۆڤە کراوە .)

- رەوایی و یاسایی بوونی حکومەت
- خەڵك، گرووپەکان وئەو رێکخراوانەی کە لە قانونی دانراو و دەسەلاٌت پێڕەوی و هاوکارییان لەگەڵ دەکەن.
- زانست، پسپۆڕی و پێداویستییە زانستییەکان کە دەسەلاٌت پێویستی پێیانە و لەلایەن خەڵکەوە دابین دەکرێ.
- هۆکارە نادیارەکان کە، بریتین لە هۆکارە دەروونی و ئامانج گەراییەکان کە خەڵك ناچار دەکەن کە بە پشتگیری لە دەسەلاٌت و پێڕەوی لە قانون بکەن.

سەرچاوەی دارایی و کالاکان، کۆنترۆڵ و دەست پێڕاگەیشتن بە سامان و سەرمایەکان، سەرچاوە سروشتییەکان، سیستمە ئابوورییەکان، ڕێگاکانی پێوەندی و گواستنەوەی زانیارییەکان.

تەمبێ کردن و ئەو سزادانانەی کە بە سەر خەڵکدا دەسەپێندرێت، یان بەهۆیەوە هەڕەشە لە خەڵك دەکەن، یان گوشار دەخەنە سەریان بۆ ئەوەی رازی بن بە هاوکاری و گوێڕایەڵی رژیم بن و پشتیوانی لە سیاسەتەکانیان بکەن بە ئامانجی درێژەدان بە دەسەڵات.

ئەو هۆکارانەی لەسەرەوە باس کران، مانەوەی دەسەڵات مەیسەر دەکەن و رەوایی حکومەت بەوانەوە بەستراوەتەوە، بەڵام ئەم هۆکارانە خۆیان پێویستیان بە وەرگیران لەلایەن دەسەڵاتداران، هاوکاری خەڵك، رێکخراوەکان و دامەزراوە جۆراوجۆرەکان و هاوکاریی ئەوان هەیە.(١)

کە وا بوو، هێزی سیاسیی دەسەڵاتداران بۆ مانەوە و درێژەی ژیانی خۆیان پێویستیان بە دووبارە کردنەوە و بەهێزکردنی ئەم سەرچاوانە هەیە و ئەم سەرچاوانەش پێویستیان بە پشتیوانی خەڵك، لایەنگری و هاوکاریی ئەوان هەیە، کە ئەگەر ئەم هاوکارییانە بەردەوام نەبێت، هێزی سیاسیی دەسەڵاتداران لەنێو دەچێت. کە وا بوو هێزی سیاسی بە هەموو شکۆ و سامێکی رواڵەتییەوە کە هەیەتی لەرزۆك و لەناو چووەە، چونکوو بە خەڵکێکەوە بەستراوەتەوە کە دەسەڵاتداران حکومڕانییان دەکەن. هاوکاریی خەڵك و پێڕەوی کردنیان لە یاسا، گرەنتی کراو نییە(چونکوو لە حکومەتە سەرەڕۆکاندا بیانوی جەماوەر بۆ پشتیوانی لە قانون لاواز دەبێتەوە) و لەم رووەوە کە سەرچاوەی هێزی دەسەڵات خەڵکن، کە وا بوو ئەم هێزە سنووردارە، شیاوی بریندار بوونە و لاواز دەبێت. خەباتی ناتوندوتیژی دەتوانێ بە پشتبەستن بە مانگرتن و بایکۆت هەریەك لە سەرچاوەکانی هێز بێت و خەڵکیش وەکو بنەما و بنچینەی ئەم سەرچاوانە دەتوانن لاواز و سنوورداریان بکەنەوە.

---

(١) وادیارە مەبەست لە"وەرگرتن لەلایەن دەسەڵاتداران"ەوە بەم مانایە کە خودی حکوومەت پێبەند بە کەمترین ڕادە بن.لەسیستمە حکوومیانەدا کە لەسەر بنەمای زەختو کوشتار بنیات نراون، سەرچاوەکانی هێزی ناوبراو، ئیتر ماناێکیان نامێنێ، بۆنموونە لەسیستمی حکوومەتی تالیباندا کە دابین کردنی لانیکەمی بارودۆخەکانی ژیانو خۆشگوزەرانی خەڵك ماناییێکی نییە، جگە لەتەمبێکردنو سزادانو هۆکارە نادیارەکان، سەرچاوەکانی دیکەی دەسەڵات دەرناکەون.و

خۆبواردن لە هاوکاری و بەتەنگەوە نەبوونی گرووپە نارازییەکان، دەبێتە هۆی لەبەر یەك هەڵتەکان و ناکارامەبوونی سەرچاوەکانی دەسەڵات. بۆ نموونە قبوولَ نەکردنی لێهاتوویی قانوندانەران لەلایەن گرووپە نارازییەکانەوە، مەشروعییەتی قانونی دەسەڵات دەخاتە ژێر پرسیارەوەو لەکۆتاییدا لەسەر گوێڕایەڵی گرووپە نارازییەکان، هێزەکانی ناو دەسەڵات و تێکڕای خەڵك کاریگەری دادەنێ و دەتوانێ کێشە و گرفتێکی زۆر بۆ حکومەت پێك بێنێ.

مانگرتنی گشتی دەتوانێ چەرخەکانی ئابووری ولأت لەکار بخات. خۆبواردن لە هاوکاریی ئیداری و رێکخراوەیی دەتوانێ لەباری "بورۆکراسی"یەوە چالاکییەکانی حکومەت ئیفلیج بکات و لە کۆتاییدا نافەرمانی و شۆڕشی (سەرکێشی)[1] پۆلیس و هێزە نیزامییەکان، توانای دەسەڵات بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ بزووتنەوە جەماوەرییەکان و درێژەدان بە دەسەڵات تووشی قەیران دەکات.

لە نەبوونی ئەم سەرچاوانەدا، هێزی دەسەڵات بەرەو لاوازی دەچێت و لە کۆتاییدا لەناو دەچێت. حکومەتەکان لە بۆشایی رەوایی سیاسیدا لەناو دەچن.

بە وتەی (دەبلیوو دووچ)[2] بە پێچەوانەی باوەڕی هەموو خەڵك، سەرەڕۆترین دەسەڵاتەکانیش بە هەموو هەیبەتی رواڵەتی خۆیانەوە، لە کردەوەدا بەستراونەتەوە بە پشتیوانی و هاوکاریی خەڵك و کۆمەڵگایەك کە حکومڕانیان بەسەردا دەکەن.

چوار رێگا بۆ گەیشتن بە سەرکەوتن:

ئەو بزووتنەوە ئاشتیخوازانە جەماوەرییانەی کە توانیویانە سەرکەوتن وەدەست بهێنن لەسەر چوار شێوازی بنەڕەتی دامەزراون(ئەم بابەتە لەبەشی چوارەمدا بە تێروتەسەلی باس کراوە .) ئەم چوار شێوە جیاوازە بەشێوەیەکی بەربلاو بە١- تایبەتمەندییەکانی ئەو بارودۆخە قەیراناوییە کە ناکۆکییەکانی تێدا دروست بووە، ٢- ئەو بابەتانەی کە جێی ناکۆکین، ٣- تایبەتمەندییە کۆمەڵایەتییەکانی خەڵك، ٤- تایبەتمەندی و چییەتییەکانی حکومەت، ٥- شێوازی ستراتیژیی خەبات، ٦- میکانیزمی گۆڕان و چاکسازی، ٧- شێوازی بەکارهێنراو بۆ

---

(١) بۆ ئاگاداری خوێنەران لەم کتێبەدا ئەم وشانە (نافەرمانی، شۆڕش، نارەزایەتیو...) بەمانای ناتوندوتیژی لەبەرچاو گیراون.

(2) w.duetsch

PDF 4 KURD

خەبات، ٨- توانــایی، سیســتم خــوازیی و خــۆڕاگریی گرووپــە خــەباتگێڕەکانی خەڵکــەوە بەستراوەتەوە.

ئەو گوشار و تەنگە تاوکردنانەی کە لەلایەن خەڵکەوە بەکارهێنراون چوار جۆرە- دەروونی، کۆمەڵایەتی، ئابووری، سیاسی، کە هەرکامیان لە پانتاییــەکی بــەربلاۆ لەتونــدی و ســستیدا بەکاردەبرێن. ســەرەڕای ئەمــە، لەوانەیــە بزووتنــەوە ناتوندوتیژییــە جەماوەرییــەکان لەســەر سەقامگیری و بەردەوامی سیستمی سیاسی و کۆمەڵایەتی کاریگەر بن و کردەوەیــان بگــۆڕن، یان پێش بە دەسەڵات بگرن لە بڕیاردانی دروست بۆ بەکار هێنانی سیاسەتێکی تایبەت.

لەقەیرانەکاندا خۆبواردن لە هاوکاری و هــەروەها خــەباتی خــەڵك لەوانەیــە لــە بــارابوون وتوانای دەسەڵاتداران بۆ درێژەدان بە حکومەت کردن سست بکات و ببێتە هۆی لەناوچوونی.

لە بارودۆخی جۆراوجۆردا جیاوازیگەلێکی بنەڕەتی لــە شــێوازەکانی کــردەوەی بزووتنــەوە ناتوندوتیژییە جەماوەرییەکاندا هەیە. بۆ نموونە، چییەتی بزووتنەوە کرێکارییە خۆجییەکان بۆ زیادکردنی کرێ (موچە)، جیاوازییەکی زۆری لەگەڵ بزووتنەوەی کەمایەتییەکان هەیە کــە بــۆ بەدەستهێنانی مافی تایبەتی یان هەندێ بزووتنەوە کە بۆ رووخانی حکومەتە سەرەڕۆکان هەوڵ دەدەن.

لە ئەگەری سەرکەوتنی ئەم خەباتانەدا، ئەو ئیمتیاز و چاکسازییانە کە بەدەســت هــاتوون ئاکامی یەکێك لەم چوار میکانیزمەیە.

بەجۆرە نارەزایەتی دەربڕین بە یارمەتیی شێوازی ئاکاری بەدەگمەن دەبێتە هــۆی گــۆڕینی هەڵوێستی دەسەڵاتداران بە شێوەی دڵخوازانە، چونکوو ئەوان ئەم کارە بە مانای پاشەکشە لە هەڵوێستەکانی خۆیان و جۆرێك ریفۆرم سەیر دەکەن، لە حاڵێکدا ئەنجامــدانی نارەزایــەتی بــە شێوەی گــەمارۆی چــالاکیی ئــابووری یــان خۆبــواردن لــە هاوکــاریی سیاســی، لــە زۆربــەی بابەتەکاندا، دەسەڵات ناچار بە قبووڵی هێندێ بابەت و دانی پوان بە نارازییەکان دەکات و لە راستیدا بەهۆی زۆر بۆ هێنان و گوشاری خەڵکەوە، ناچار بە رێکەوتن بوونە.

هێندێ لە نارەزایەتییــەکانی خــەڵك و خۆبــواردن لــە هاوکــاریکردنی ئــەوان زۆر بــەهێز، بەرنامەدارێژراو و ئامانجدار بووە و هێزی دەسەڵات بە خەباتی جەماوەری تا ئەو رادە دابەزیوە کە تەنیا لە رواڵەتدا، پلــەی سیاســیی خــۆی پاراســتووە و هــیچ چەشــنە هێــزی دزەکــردن و کارتێکەری نەبووە و لە ئەنجامدا ناچار بە بەجێهێشتنی دەســەڵات و لــە بەرانبــەر بزووتنــەوە

PDF 4 KURD

ناتوندوتیژییەکانی جەماوەردا بە چۆکدا هاتوون. لە راستیدا خەڵك بە بەکارهێنانی گوشار، دەسەڵاتیان ناچار بە راپەڕاندن و قبووڵی هێندێ شەرت و مەرج کردووە.

لە هێندێ بابەتی دانسقەدا دوابەدوای کاریگەر نەبوونی شێوازەکانی چاکسازی، رێککەوتن و راوەستاندنی ناتوندوتیژی، نارەزایەتیی جەماوەری و ملنەدانی ئەوان بە دەسەڵات لە پانتاییەکی بەربلاوتردا ئۆرگانیزە کراوە و سەرچاوەکانی هێزی دەسەڵات و یەك دەستی و یەکگرتوویی ئەوان رووبەڕووی ناکۆکی و جیایی بووەتەوە و لە وەها دۆخێکدا رژیمەکان سەرەڕای لێکترازانی پێکهاتەیی، بە ئاسانی لێك هەڵوەشاونەتەوە و لەناو چوونە، کە بەم شێوازە دەڵێین هەرەس هێنان.

کەڵك وەرگرتن لە شێوازی پێداچوونەوەکراو:

هەرچۆنێك بێت ئەم شێوازی خەباتی ناتوندوتیژییە رۆڵێکی زۆر گرینگ لە شیکردنەوە و لێکدانەوەی گرفتی توندوتیژی نواندن لە سیاسەت و کۆمەڵگادا دەگێڕێ، یان لە ئەگەری تێڕوانین لە پێکهاتەکانیدا، دەتوانێ هەی بێت. ئەم رۆڵە تا رادەیەکی زۆر بەو بابەتەوە گرێدراوە کە شێوازەکانی خەبات لە بارودۆخی قەیراناویدا تا چ رادەیەك لەکەم کردنەوەی سەرنج و روو تێکردن لە توندوتیژی لە کۆمەڵگادا کارتێکەرییان هەیە. بە وتەیەکی دی، ئەم شێوازە کاتێك سوودبەخشە کە کاریگەری لەسەر بیری توندوتیژی خوازیی گشت کۆمەڵگا هەبێ.

ئایا دەکرێ بنەمای ئەم جۆرە خەباتانە بە شێوازێك بنیاد بنرێن کە بە شێوەی سودمەند جێگرەوەیەکی کاریگەر و چارەسەرکەر بۆ توندوتیژیی بن؟ لە هێندێ بابەتدا تاکەکان بۆ ئەم پرسیارە وڵامی پۆزەتیڤ دەدەنەوە، لە هەندێ بابەتی دیکەدا وڵامی ئەم پرسیارە "رەنگە"، "دوور لە چاوەڕوانییە"، یان "نەخێر". وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە تا رادەیەکی زۆر بە تێگەیشتن وهەڵێنجانی تاکەکان بەم شێوە لە خەبات بەستراوەتەوە و هەروەها بەمە کە ئەم شێوازە وەکو جێگرەوەیەکی متمانە پێکراوی توندوتیژی، لە بارودۆخی قەیراناویدا تا چ رادەیەك دەتوانێ کاریگەری دابنێت.

PDF 4 KURD

دەکرێ بە پلەیەك لە تێگەیشتن و هۆشیاری بگەیت کە ئەم میتۆدە لە خەبات بە شێوەیەکی پراگماتیك و کارامە بە بەراورد لەگەڵ شێوازەکانی خۆڕسکدا[1] بگۆڕین کە لە کۆنەوە بۆ خەباتی ناتوندوتیژی کەڵکی لێ وەردەگیرا. ئەم کارە بە زیادکردنی هۆشیاری و زانستی ئێمە لە پێشنیازەکانی ئەم میتۆدە سەردەگرێ. هەرچی پانتایی زانستی ئێمە لەم بەستێنەدا بەربلاوتر و تێگەیشتنێکی باشترمان لێی هەبێت و بەرنامەڕێژی بۆ بەرنگاربوونەوە لەگەڵ قەیرانەکان و گەنگەشەکان کامڵ تر و بەربلاوتر بێت، بێگومان کارامەیی ئەم میتۆدەش زیاتر دەبێت.

بۆ گەیشتن بە ڕێگاچارەیەکی گونجاو و بەربلاو لەجێی بەکار هێنانی توندوتیژی و هەروەها بۆ هەڵسەنگاندنی گەشەی سیاسی میتۆدە ناتوندوتیژییەکانی داهاتوو، ناچارین کە بە لێهاتوویی و تەوژمی ئەم میتۆدە لەکاتی ئێستا و داهاتوودا سەرنجی زیاتر بدەین. خاڵی زۆر گرینگ ئەوەیە کە خەڵك و کاربەدەستانی حکومەت لە گەرمەی قەیرانەکاندا لەسەر ئەو بڕوایەن کە پەنابردنە بەر توندوتیژیی و بەکار هێنانی هێزی سەربازی، دڵخواز و کارامەیە. ئێستا پرسیار ئەمەیە کە، تا چ رادەیەك ئێمە دەتوانین تێگەیشتنێکی باشمان لەم شێوازە (خەباتی ناتوندوتیژی) هەبێت و تا چ ئاستێك دەبێ پێداچوونەوە و چاکسازی تێدا بکەین؟ هەروەها ئەم میتۆدە تا چ رادەیەك دەتوانێ جێگرەوەیەکی کارامە بۆ بەکار هێنانی توندوتیژی بێت؟

گەشەی سیاسیی شێوازەکانی خەباتی ناتوندوتیژی و خستنەڕووی جێگرەوەگەلێکی باش و دوور لە توندوتیژی، لە جێی بەکارهێنانی توندوتیژی، بۆ چوارچێوەیەکی بەربلاو لە قەیرانەکان بەتایبەتی ئەم بابەتانەی خوارەوە پێویستن:

* لەسەرکار لابردنی دیکتاتۆرەکان.

* پووچەڵکردنەوەی کوودەتاکان و پێشگیری لە هاتنە ئارای دیکتاتۆرە نوێکان.

* بەرگری لە بەرانبەر دەستدرێژی و داگیرکاری دەرەکی.

* پاراستن و پارێزگاری لە فەرهەنگ و شێوازی ژیانی خەڵکی خۆجێیی(وەکو کەمایەتییە ئایینی و نەژادییەکان).

---

(١) مەبەست لەخۆڕسك ئەمەیە کە ئەگەر لەکۆنەوە شێوازی خەباتی ناتوندوتیژی بووبێت لەسەر بنەمای چوارچێوەیەکی کۆنووسکراوو تیۆریك نەبووە، لەم کتێبەدا هەوڵ دەدەین تا بۆ ئەم شێوە خەباتانە شێوازێکی کردەکی ببینینەوە.

PDF 4 KURD

* پێشگیری لە بلاْوبوونەوەی نابەرانبەریی کۆمەلاْیەتی و ئابووری.
* پاراستن و بلاْوکردنەوەی تێکۆشانە دیموکراتیکەکان و بەرگری لە مافی مرۆڤ.
* یەکدەست کردنەوە و لێکدانی شێوازەکانی دیکەی ناتوندوتیژی لەگەڵ پێکهاتەکانی کۆمەڵگایەکی دیموکراتیکدا.

کەمکردنەوەی خواستی شەڕ و شێوازەکانی دیکەی توندوتیژی:

لەپێناو دەستەبەرکردنی ئەم جۆرە ئامانجانە و ئامانجی هاوچەشنی قەیرانگەلی تایبەت کە لە دێڕەکانی پێشتردا باسکران و لەبەر ئەوەی شێوازە ناتوندوتیژییەکان بە شێوازی کاریگەر و کارامە کار بکەن، پێویستی بە پلانێکی ستراتیژیی هەیە. بە راپەڕاندنی قۆناغ بە قۆناغی بەرنامەی ستراتیژی، دەرەتانی جێگیرکردنی یەك بە یەکی ئەم شێوازە پالاْوتەکراو و کارامانە لەسەر بنەمای شێوازی ناتوندوتیژی لە جێگەی شێوازی توندوتیژانە هەیە. بۆ وەدەست هێنانی ئەم مەسەلە گرینگە و بۆ گەشەپێدان و پەرەپێدانی تواناییەکانی شێوازە نا توندوتیژانەکان، بۆ بەڕێوەبردنی دژایەتییە قەیراناوییەکان، بە رادەیەکی زۆر، پێویست بە لێکۆڵینەوە، شیکردنەوە، توێژینەوەی ستراتیژیی، گەشەی سیاسی، بەرنامەڕێژی و هەنگاونانی نەترسانە هەیە" کە هەموو ئەم بابەتانە لە بەشە جۆراوجۆرەکانی ئەم کتێبەدا تاوتوێ دەکرێت.

لەم رەوتەدا پێویستمان بە رێنوێنی و کەڵك وەرگرتن لە ئاگایی و زانستی مێژووناسان، دەروونناسانی کۆمەلاْیەتی، کۆمەڵناسان، تیۆری دارێژەرانی سیاسی و بەرنامە دارێژەرانی ستراتیژی هەیە. ئەمە بەس نییە کە تەنیا خۆ بە خوێندنەوەی میتۆدەکانی ناتوندوتیژییەوە خەریك کەین، بەڵکو لێکۆڵینەوە و شیکردنەوەی بابەتەکانی دیکەی وەکو رادەی بێتوانایی و لاوازیی دیکتاتۆرەکان وحکومەتە ستەمکارەکانیش پێویستە. خاڵێکی دیکە کە زۆر گرنگە، فێربوونی چۆنیەتی بلاْوکردنەوە و گەشەی توانایی رامانی ستراتیژی و بەرنامەڕێژی ستراتیژی بۆ خەباتی ناتوندوتیژی داهاتووە. بۆ پراکتیزەکردنی ئەم هەولاْنە و وەدیهاتنی ئەم بابەتانە پێویستمان بەوەیە کە چاوێك بە هۆکارە میتافیزیکی و دژی خواستە سەرەکییەکانی کۆمەڵگای مەدەنی و مۆدێرن، دەسەلاْتە نەتەوەیی و هێزە نێونەتەوەییەکاندا بخشێنین. ناوەندگەرایی دەسەلاْت، میلیتاریزمی سیاسی، زاڵیی میتۆدە نەریتخوازانەکانی چارەسەری کێشەکان و هێندێ هۆکاری دی بوونەتە رێگرێکی گەورە لە بەرانبەر بەڵگە پەسندکراوەکان و

PDF 4 KURD

کۆتایی ئەنجامدان و شوێن دانەریی شێوازە ناتوندوتیژییەکان. هەندێ بـوار هەیـە ئـەوە روون دەکەنەوە کە سۆزی کۆتایی کۆمەڵگا بۆ توندوتیـژی یـان خۆبـواردن لێـی و پەنابردنـە بـەر شێوازی بێتوندوتیژانە، دەرەنجامێکی زۆری لەسـەر پێکهاتـەی سیاسـی و کۆمەڵایـەتی ئـەو کۆمەڵگایە هەیە.

بە راشکاوی ئەم خاڵە روون بۆتەوە کە بزووتنەوە توندوتیژی خوازانەکان زۆرتر دەبنە هـۆی هاتنە سەرکاری رژێمە ناوەندگەرا و سەرکوتگەرەکان. لە حاڵێکدا زۆرجار خـەباتی مـەدەنی و ناتوندوتیژی دەبنە هۆی هاتنەسـەرکاری دەسـەڵاتێکی جەماوەرییانـە بـە ئـازادیکـارکردنی زیاترەوە. دەکرێ هێزی نیزامی بۆ سـەرکوت و گوشـار خستنەسـەر خـەڵك بـەکار بێـت، لـە حاڵێکدا خەباتی ناتوندوتیژی کەرستەیەکە بۆ خەڵك تـا بـەو شـێوە بـۆ دەسـت گەیشـتن بـە سەربەستی و بەرگری لە ئازادی کەڵکی لێ وەرگرن و پێش بە هاتنە سـەرکاری حکومـەتێکی سەرکوتگەر بگرن. هۆشیاریی ورد لە توانستی پێوەندی کردن و جێبەجێکردن و پێکـەوەژیانی هێز و میتۆدەکانی بەکارهێنانی فشـاری ناتوندوتیـژی، دەتـوانێ روونکـەرەوەی شـێوازگەلی کردەیی و کاریگەر بێ کە بەرلەمە بە دروستی تاوتوێ و شی نەکراوەتـەوە. ئـەم مەیلـە ئـەو تواناییەی هەیە بە فـۆڕمێکی بـاش و لـە رێگـای کەمکردنـەوەی توندوتیـژی، ئـاڵوگۆڕێکی بنەڕەتی لە سیاسەتە مۆدێرنەکان و پێوەندییە نێونەتەوەییەکاندا پێك بێنێ.

سەبارەت بەوەی کە ئێمە تا چ رادەیەك دەتوانین بۆ جێگۆڕکێی شێوازی ناتوندوتیژی لەگەڵ شێوازی توندوتیژانە سەرکەوین و شایەدحاڵی کەمبوونەوەی پشتبەستن بە شـێوازی نیزامـی و شێوازەکانی دیکەی گرێدراو بەوەوە بین، پەیوەستە بە چۆنیەتی و ئاسـتی کاریگـەربوونی ئـەو جێگرەوەیە کە ئێمە لەجێگەی شێوازی توندوتیژانە هەڵی دەبژێرین.

پرسیاری حاشـا هەڵنـەگر ئەوەیـە کـە ئایـا ئێسـتا ئێمـە بـۆ رێفـۆرمی ئـەم شـێوازە و بەکارهێنانی لە قەیرانەکان و خەباتەکاندا هەوڵ دەدەین و زمـانی توندوتیـژی و تۆقانـدن بـە بەکارهێنانی شێوازی ناتوندوتیژی و سوود وەرگرتن لـە خاڵـە بـەهێز و کاریگـەرەکان جـێگیر دەکەین؟ ئێمە لەم کتێبەدا هەوڵ دەدەین بۆ تەواوی ئەم پرسیارانە چوارچـێوەیەك بخەینـەروو و رێبازێکی کارایان بۆ بنووسین.

PDF 4 KURD

تیۆری دەسەڵاتی سیاسی:

وا پێ دەچێت کە هەوڵ بۆ بەدەستهێنانی دەسەلاٚت(هێز)، خواستی سروشتی مرۆڤەکان، گرووپە مرۆییەکان وکۆمەڵگاکانە. پێویستیی بەدەسهێنانی هێز لەنێو نەتەوەکان، حکومەتەکان، کۆمپانیاکان و تەنانەت لەنێوان هاوڕێکانیشدا، دەبێتە جۆرێك لە کێبڕکێ.[1] ڕەنگە بۆ زۆربەی هاوولاٚتیان ئاشناترین شێوازی هەوڵدان بۆ بەدەستهێنانی هێز، ئەو نارەزایەتییە سیاسییانەیە کە وەك کاردانەوەیەك بۆ چۆنیەتی دابینکردنی داهات، باجەکان و بەرنامەی ئابووری حکومەتەکان دەردەکەوێ. پارێزەرانی دادگاکان، راوێژکارانی حقووقی، ئەندام پەرلەمانەکان و بەرپرسانی پسپۆڕ و لێهاتوو لەبواری پێوەندییە گشتییەکان، هەموویان هەوڵ دەدەن کە بەرگری بکەن لە مافی بریگرتەکان(موکل)ی خۆیان لە باج دانەکان و باجە سەپێنراو و بێ بەرانبەرە حکوومییەکان بە بەستنی گرێبەستی بەسوود. لە هێندێ بابەتدا شێوەی بەکارهێنانی ئەو باجەی لە خەڵك وەردەگیرێ پرسیارخولقێنە و بەرپرسانی حکوومی شێوەیەکی روون لە بەکارهێنانی ئەم باجانە بە خەڵکی نادەن. بۆ نموونە چاوخشاندنێکی رێژەیی بەسەر بوودجەی رێکخراوی بەرگری ئەمریکا پیشاندەری بابەتگەلێکی زۆرە کە بەرپرسانی حکوومی دەستیان داوەتە تەیارکردنی سوپای ئەو ولاٚتەوە بە پاپۆڕ، فڕۆکە و چەك و چۆلێکەوە کە هیچ پێویستیان بەوانە نییە، بەتایبەتی کە هێندێ لەو کەرستانە کە کڕیویانە، بریتین لە کەرەستەی چەکداری تەواوکۆنە، بە دارشتنێکی لاواز یان کەرەستەی ناپێویست. ئەو بوارانەی کە بەرپرسانی حکوومی دەیانەوێ سەرمایەگوزاری تێدا بکەن، دەتوانێ بەشێوەی نهێنی بێت و زانیارییەکانی بەتایبەتی بۆ زۆربەی خەڵك کە زانیارییەکی کەمیان لەسەر مەسەلە ستراتیژیکە نێودەوڵەتی و ئەمنییەکان هەیە بلاٚو نەبێتەوە.

تەنانەت زۆرێك لەو بوارانەی کە باجەکانی تێدا سەرف دەکرێن، لەوانەیە بەهۆی ئەم بێ ئاگاییەوە، لەلایەن خەڵکەکەوە قبوول نەکرێ. لەهەرحاڵدا، چۆنیەتی بەکارهێنانی باجە کۆکراوەکان لەو بابەتە سیاسییە باس ورووژێنانەیە لە دیموکراسییەکاندا و کاردانەوەی هەوڵە بەردەوامەکانە بۆ کۆنترۆڵ و کارتێکەری لەسەر هێزی دەسەلاٚتداران.

---

(١) جیاوازی نێوان هێزی سیاسی و کۆمەڵایەتی لەمەدایە کە هێزی کۆمەڵایەتی بە مانای بە کۆنترۆڵ دەرهێنانی کرداری ئەوانی‌دی- تاك یان گرووپە ئینسانییەکان- بە شێوەی راستەوخۆ یان ناراستەوخۆیە، لەحاڵێکدا هێزی سیاسی بە مانای بەکارهێنانی هێزی کۆمەڵایەتی لەپێناو ئامانجە سیاسییەکاندایە.

PDF 4 KURD

قەیراناویترین و دژوارترین شێوەی ڕووبەڕووبوونەوە لەنێوان خەڵك و حكومەتدا لە وڵاتانی ئەفریقایی، ئاسیایی و جیهانی سێهەمدا كاتێك ڕوودەدا كەخەڵك بۆ وەرگرتنەوەی مافە پێشێلكراوەكانی خۆیان دەست دەدەنە خەبات و بەربەرەكانێ بۆ بەدەستەوە گرتنی هێزێك كە لە چنگ دەسەڵاتدایە تا بەجەماوەری كردنەوەی هێز، بۆ چاكسازیی بەرنامەكانی خۆیان بەكاری بێنن، كە ئەمە زۆر بەربڵاوتر لە كێشەی نێوان خەڵك و كاربەدەستانی ڕژێم لەسەر مەسەلەی داهاتی "باج"ەكانە كە زۆرتر لە وڵاتە پێشكەوتووەكاندا ڕوو دەدا. بە جەماوەری كردنەوەی هێز، هەنگاوی یەكەمە لە ڕێگای دیموكراسیدا، چونكوو حكومەتی دیموكراتیك، حكومەتی كۆمەڵایەتی كردنی دەسەڵات(هێز)ی سیاسییە.

كاتێك ئامێری لەرزۆكی بڕاردە، لەنێوان ئازادی و سەرەڕۆییدا، سەرەنجام لە دووایین هەڵبەز و دابەزدا، لەسەر بەربژاری سەرەڕۆیی دەوەستێ، بۆ خەڵكی ستەملێكراو تەنیا هیوا، ڕزگاری لە بارودۆخی هەنووكەییە، بەڵام چۆنیەتی گۆڕینی بارودۆخی هەنووكەیی و ڕێگای ڕزگاریی لێی بەستراوەتەوە بە وشیاری خەڵك لەجەوهەری دەسەڵات و سەرچاوەكانی دابینكردنی دەسەڵات. بەهۆی پێویستیی ناسینی دەسەڵات و سەرچاوەكانی، لە درێژەی باسەكەدا سەرەتا پێناسەی دەسەڵاتی سیاسی و بەدوای ئەودا تیۆرییەكانی دەسەڵاتتان پیشان دەدەین.

دەسەڵاتی سیاسی- بە كۆمەڵە توانایی و تەوژمێك دەڵێن كە بۆ دیاریكردن و بەكارهێنانی سیاسەتە فەرمییەكانی كۆمەڵگا بەكار دێت. دەسەڵاتی سیاسی لەوانەیە لەلایەن ڕێكخراوەكانی گرێدراو بە دەسەڵاتەوە بەكاربێت یان لەوانەیە بەپێچەوانەوە، لەلایەن گرووپ و ڕێكخراوەكانی دژبەری دەسەڵاتەوە بەكاربێت.

لەوانەیە هێزی سیاسی ڕاستەوخۆ لە ڕووبەڕووبوونەوەكانی نێوان خەڵك و دەسەڵاتدا بەكار بێت، یان وەكو پاشەكەوتێك بۆ بارودۆخە قەیراناوییەكانی داهاتوو هەڵدەگیرێت.

تیۆری هێزی یەك پارچە یان پاوانخواز:

ئەم مودێلە، هێزی دەسەڵات بە شێوەی هەرەمی پیشان دەدا كە هێزی فەرمانڕەواكان لە لوتكەی هەرەمەكەدایە و بەهیچ شێوەو جۆرێك گۆڕانی بەسەردا نایەت. لەم هەرەمەدا خاوەنانی هێز لەوانەیە بگۆڕدرێن، بەڵام پێكهاتەی دەسەڵات ئەوەندە پتەوە كە هەرگیز ئاڵوگۆڕی بەسەردا نایەت و بێ لە بەرچاو گرتنی پێكهاتەی دەسەڵات و سەرچاوە جۆراوجۆرەكانی، هیچ چەشنە مەیلێك بۆ ئاڵوگۆڕی پێكهاتەیی قبووڵ ناكات. ئەم تیۆرییە

PDF 4 KURD

لەسەر ئەم بنەمایەیە کە خەڵك بە پشتیوانی و بڕیارەکانی خاوەن دەسەڵاتەکانەوە بەستراونەتەوە و ئەوانن کە چاکە و خراپەی خەڵك و چۆنیەتی بەکارهێنانی هێز لە کۆمەڵگادا دیاری دەکەن. بەشێوەیەکی باش خاوەن هێز لەم پێکهاتەیەدا لە ڕێگای هەڵبژاردنێکی ڕێکوپێك و قانونییەوە لەسەر کار لادەبرێ، بەڵام توخمە سەرەکییەکان و پرۆسەکەی نەگۆڕن(تەنیا شکڵ و شێواز دەگۆڕدرێن).

لەسەر بنەمای ئەم حەقیقەتەیە کە لە زۆربەی ڕژێمە ستەمکارەکاندا هەڵبژاردن بەڕێوە دەچێ، بەڵام ئاکامەکەی لە پێشدا دیاری دەکرێ و هەموو شێوازی هەڵبژاردنەکە لە کۆنتڕۆڵ دایە" وەکو حکومەتی ژنەراڵ(نوین) لە"بۆرما"و رابێرت موگابی لە"زیمبابۆ" کە ساختەکارییان لە هەڵبژاردنەکاندا،[١] بە بەشێك لە جەستەی ئەو هەڵبژاردنانە دەزانی.[٢]

ئەوپەڕی هیوای حکومەتە سەرەڕۆکان ئەوەیە کە خەڵك(تەنانەت بە زۆر) لەگەڵ چییەتی پێکهاتەی ئەم دەسەڵاتەدا بێنەوە و قبووڵی بکەن. حەقیقەتی روون ئەوەیە کە دەسەڵاتدارانی پاوانخواز بۆیە هێز و دەسەڵات بە توندوتۆڵی لە چنگی خۆیان رادەگرن، کە بتوانن بەو کەرستەیە خەڵکەکە بە پێچەوانەی ویستی دەروونی خۆیان، ناچار بە قبووڵی حکومەت بکەن و بەجۆرە دەسەڵاتی خۆیان بەسەریاندا بسەپێنن. گوشار و کەڵەگایی کردن لەم مودێلی هێزەدا، وەکو یەکەمین و یاسایترین کەرستەیە بۆ سەپاندنی ژێردەستیی.[١] سەدەی بیستەم پڕە لەم نموونانە، لە دەیەکانی١٩٣٠و١٩٤٠ی ز. جۆزێف ستالین، ڕێبەری یەکێتیی سۆڤیەت

---

(١) بەپێی مانای دیمۆکراسی، ئەڵێن مەرج بۆ بوونی حکوومەتێکی خەڵك سالار، هەڵبژاردنێکی ئازادو دوور لە درۆو تەزویرە. هەر بەم هۆیەوە دەسەڵاتدارانی سەرەڕۆ بۆ هێشتنەوەی ئابڕووی خۆیان، بەسەرکەوتن لەهەڵبژاردنەکانو ژمارەی دەنگەکان گرینگی زۆر دەدەن.و

(٢) بێگومان حکوومەتە دیکتاتۆرەکان لەحەساوکردنەکانیان لەهەڵبژاردنەکاندا بە قازانجی خۆیان هەڵە دەکەن. وەکوو حکوومەتی سەربازی برمە کە لەگەڵ بەڕێوەچوونی هەڵبژاردنەکانی ساڵی١٩٩٠دا رازی بوو، بەڵام لەئەوپەڕی ناباوەڕیدا کێبەرکێکەی دۆڕاند. دژکردەوەی حکوومەتی سەربازی خۆبواردن لە ئیرادەی خەڵكو ئاکامی هەڵبژاردنەکان بوو کە سەرنجام بە هەڵوەشانەوەی هەڵبژاردنەکە، دەستی دایە گرتنی ڕێبەرانی گرووپە سیاسییەکان_ن

(١) حەسەن قازی مورادی لەکتێبی "استبداد در ایران"یانی سەرەڕۆیی لەئێراندا، جیاوازی هێزو دەسەڵاتداریێتی بە باشی لێكدەداتەوەو پیشان دەدا کە دەسەڵاتداریێتی حکوومەتەکان لەسەر بنەمای پشتیوانی جەماوەرەوەیەو زۆرو زەختی حکوومەتەکان بەهۆی پشتیوانی نەکردنی جەماوەرەوە زۆر سستو لاوازە.و

PDF 4 KURD

نزیك بە بیست ملیۆن کەسی کە پێدەچوو لە دژبەرانی راستەقینە و پەنگراوی دەسەڵاتی ئەو بن کوشت. جەماوەرێکی زۆر لە خەڵکی سۆڤییەت لەکاتی شەڕی دووەمی جیهانی لە گۆڕەپانی شەڕ لەگەڵ ئاڵمانیادا کوژران. ئەم نموونانە ئەوەمان بۆ روون دەکاتەوە کە قۆرغ بوونی هێز لە دەست گرووپێکی تایبەتیدا و نەبوونی دەرەتانی رەخنە و پرسیار لە حکومەت چ کارەساتێکی مرۆیی بەدواوە دەبێت.

بۆ کۆتایی هێنان بە حکومەتە سەرەڕۆکان لە چوارچێوەی خەباتی ناتوندوتیژیدا، دەبێ خەڵك بە روونی مانای هەرەمی یەکدەستی دەسەڵات بزانن و پاشان بە پێکهاتەیەکی سەرتر لەو، لەباتی ئەوەی دەسەڵات بە شێوەی پاوانکراو لە دەست حکومەتدا بێت، بیر لە دابەشکردنی دەسەڵات بە شێوەی یەکسان بکەنەوە.

ئەم مودێلە سەرەڕای ئەوەی کە خەڵك بە بیرکردنەوە لەسەر ئەم بابەتە هاندەدا کە چۆن دەسەڵاتدارانی سەرەڕۆ هێزیان لە باوەش گرتووە و بە تەنیا پاوانیان کردووە، هەروەها ڕێنیشاندەرێکیشە بۆ بیرکردنەوە لەم بابەتە کە، چاکسازیی سیاسی یان گۆڕینی دەسەڵاتدارانی سەرەڕۆ لەگەڵ چ تەنگ و چەڵەمەیەکی تاقەت پڕوکێندا رووبەڕووە، بەم مانا کە لەلایەکەوە ئەم دەسەڵاتدارانە بەهۆی قۆرغکردنی هێز یان دەسەڵات زۆر بەهێز و بەتوانا دەبنەوە و لە لایەکی تریشەوە، ڕێکخراوە مەدەنی و هێزە کۆمەڵایەتییەکان بەهۆی بەشداری نەکردنی سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە، گیرۆدەی بێتوانایی و ناکارامەیی دەبنەوە و بەوجۆرەی کە دەبێ، ناتوانن گوشار بخەنە سەر دەسەڵات. لە مودێلی هەرەمی دەسەڵاتدا بەهۆی کۆبوونەوەی هێز لە دەست حکومەتدا، چاکسازیی پێویستی بە شرۆڤەیەکی بەربڵاو لە مودێلی هێز و ناسینیی هەیە و بەبێ ئەم ناسینە، خەبات زۆر ئەستەم دەبێت، کە ئەمە خۆی خاڵێکی گرنگ دەبێت بۆ ئەو کەسانەی کە خەون بە چاکسازییەوە دەبینن، تا بە سەرنجدان بەم مودیلە، خەونەکانی خۆیان بە کێشانی پلانێك لە جۆرێکی دیکە لەدەسەڵات بهێننە دی، کە هەر هەمان مودێلی "پلۆرالیزم"ە و بەپێچەوانەی جۆری قۆرغ کراو و ناوەندگەرا، دەسەڵات لە پانتایی کۆمەڵگادا دابەش دەکا.

مودێلی دەسەڵاتی پاوانکراو

دەسەلأت (فەرمانڕەوایی)
ڕەخنە هەڵنەگر
گۆڕان و چاکسازی هەڵنەگر
خەڵك
سەر بە دەسەلأت
ناچار بە ملکەچی ڕەها
نەبوونی دەسەلأتی ڕەخنەگرتن

مودێلی(جۆری) دابەشکردنی دەسەلأتی پلۆرالیزم:

مودێلێکی دیکە کە یارمەتییەکی زۆر بەناسینی جەوهەری دەسەلأت دەدات، مودێلی دابەشکردنی دەسەلأتی پلۆرالیزمە. بە پێچەوانەی مودێلی پاوانخوازەوە کە دەسەلأت بە پێکهاتەیەکی یەکگرتوو و چڕبۆوە لە لوتکەی پلەی دەسەلأتدایە و بەهێچ شێوەیەك ناگۆڕدرێت، ئەم شێوازە، دەسەلأت لە پانتایی کۆمەڵگادا دابەش دەکات و بە بلأوکردنەوەی لەنێوان ڕێکخراوە جۆراوجۆرە مەدەنی و حکومییەکاندا، پێشگیری دەکا لە دروست بوونی دەسەلأتێکی سەرەڕۆ و ڕەخنە هەڵنەگر. لەم مودێلەدا، دەسەلأت زۆرینەخواز و لەرزۆکە. (١)

لەم مودێلەدا، دەسەلأت لە چینە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگادا دابەش دەکرێت و دەسەلأتداران تەنیا لە بابەتگەلێکدا دەتوانن دەسەلأتی خۆیان بەکار بێنن کە خەڵك ئیزنیان پێ دەدەن، بە واتایەکی دی، دەسەلأتداران تەنیا لەسەر ئیزنی خەڵك و هاوکاری ئەوانە کە دەتوانن بە سەر کۆمەڵگادا حوکم بکەن. ئەم هاوکاری کردنە دەتوانێ بەپێی خواست یان بە زۆر یان ئاکامی کەمتەرخەمی و سەرنج نەدانی خەڵك یان تەنانەت بەهۆی کارتێکەری فەرهەنگی گوێڕایەڵییەوە بێت، بەلأم هەرچۆنێك بێت، خاڵی سەرنجراکێش ئەوەیە کە بە هۆی دابەشبوونی دەسەلأت لە نێوان خەڵك و کۆمەڵگادا، ئەگەر بێت و خەڵك لە کردەوەی دەسەلأتداران ڕازی نەبن، دەتوان لە هاوکاری کردنی خۆببوێرن و لە دابین کردنی سەرچاوەکانی هێزی دەسەلأت پارێز کەن. چونکوو لەم

---

(١) ئەم مودێلە لەڕاستیدا بەهۆی خەڵکی بوونییەوە لەئاستی نێونەتەوەییدا باڵادەستی هەیە بەڵام لەبەرامبەر خەڵکیدا لەرزۆکە.م

PDF 4 KURD

مۆدێلەدا، دەسەلأت وەکو ئەمانەتێك وایە کە خەلك دەیدەنە دەست بەرپرسانیحکومەتەوە و لە ئەگەری نەشیاو بوونیدا، وەری دەگرنەوە.

ئەم مودێلی دەسەلأتە بەبەراورد لەگەڵ مودێلی پاوانخوازدا لە دەسەلأتداریێتییەکی زۆرتر بەهرەمەندە، چونکوو بناغەکانی ئەم دەسەلأتە خەلکن.

سەرچاوەکانی دەسەلأت_ بەگشتی دەتوانین شەش سەرچاوەی گشتی بۆ دابینکردنی هێزی حکومەت ناو ببەین، کە لە راستیدا بنەمای هێزی سیاسیی دەسەلأتن، وەکو رەوایی(مشروعیت) (کە لە مافی دەنگدانی خەلکەوە سەرچاوە دەگرێ)، سەرچاوە مرۆییەکان، زانست و شارەزایی، هۆکارە نادیارەکان، سەرچاوە داراییەکان و قەدەغەکردنەکان.

ئاخێزگەی تێکرای سەرچاوەکانی هێز، خەلکن. هەریەك لەم سەرچاوانە بە وەرگرتن، هاوکاری و پێڕەوی کردنی خەلك و رێکخراوەکانی خەلکییەوە بەستراوەیی زۆریان هەیە و دەسەلأتی سیاسیی حکومەتیش پەیوەندیی بە رادە و هێزی ئەم سەرچاوانەوە هەیە کە لەلایەن خەلکەوە دابین دەکرێ. کاتێك کە دابین کردنی ئەم سەرچاوانە لەلایەن خەلکەوە کەم بێتەوە یان ببڕدرێ، حکومەت تووشی شپرزەیی یان رووخان دەبێ.

لە درێژەدا، سەرچاوەکانی هێز بەشێوەی روون لێکدراوەتەوە و چۆنیەتی کاریگەرییان لەسەر دەسەلأت و پووچەڵکردنەوەی، باس کراوە. سەرچاوەکانی هێز(دەسەلأت) لەناو دامەزراوە و رێکخراوە جەماوەرییەکاندا کە پێیان دەڵێین"پاڵپشتی دەسەلأت" دەردەکەون، پاڵپشتی دەسەلأت لەبەشی سێهەمدا شرۆڤە دەکرێ.

١- رەوایی:

رەوایی بنەمای سەرەکیی بانگەشەی بوونی مافی دەسەلأتداریێتی و داخوازی لە خەلکە بۆ گوێڕایەڵ بوون. زۆرجار ئاکامی هەڵبژاردنەکان وەکو تۆکمەترین بەڵگە بۆ سەلماندنی لێهاتوویی بۆ حکومەت کردن لەبەر چاو دەگیرێ. هەر بەم بۆنەیەوەیە کە حکومەتە سەرەڕۆکان، چاودێرییەکی زۆری هەڵبژاردنەکان دەکەن و هەڵبژاردنێکی پاوانکراو، لەرێگای سندوقە شاراوەکانیانەوە بەڕێوە دەبەن و بە شێوازی جۆراوجۆر زەندەقی دەنگدەران دەبەن، چالاکییەکانی هەڵبژاردن بۆ دژبەرانی خۆیان سنووردار دەکەنەوە و لە راگەیاندنی ئاکامی ئەو هەڵبژاردنانە کە بە زیانیان شکاوەتەوە خۆدەپارێزن. یاسایی بوون بۆ هەر حکومەتێك حەقیقەتێکی زۆر گرینگە، ئەم مەسەلە کە

PDF 4 KURD

حکومەتێك لەسەر بنەمای یاسای بنەڕەتی دەسەلاّتی بەدەستەوە گرتووە یان ئەوەیکە نایاساییە، دەرەنجامگەلێکی زۆر جدی لە ئاستی ناوخۆیی و نێونەتەوەییدا بۆ دەسەلاّتداران بەدواوە دەبێ.

لە ئاستی ناوخۆییدا لە دەستدانی ئابڕووی قانونیی روالّەتی، پوان(امتیاز)ێکی گرینگ بۆ رەوایی پێدان بە گرووپە سیاسییە دژبەرەکان لە قەلّەم دەدرێ. گرووپە سیاسییەکانی دژبەری حکومەت، بە پشتبەستن بە چەمکی وشەی"بەلّێنی خەلّکی" ئەم خالّە وەبیر خەلّك دێننەوە کە رژێمی نایاسایی ئەم پرەنسیپە بنەڕەتییە پێشێل دەکا و ئیتر هیچ هۆیەك بۆ درێژەپێدانی هاوکاری خەلّك لەگەلّ رژێم و پشتیوانی کردن لێی نەماوە.

لە گۆشەنیگای دەرەکییەوە، نەبوونی رەوایی و یاسایی نەبوونی رژێم دەبێتە هۆی ئەوەی کە کۆمەلّگای نێونەتەوەیی بۆتەمێ کردنی، هێندێ گەمارۆی ئابووری و سیاسی بخەنەسەری کە گەمارۆ ئابووری و سیاسییەکان دەبێتە هۆی ئەوە کە ئەم حکومەتانە لاواز بن. ئەم مەسەلە بۆ رژێمی نەژادپەرستی ئافریقای باشوور و دیکتاتۆری بۆرما رووی داوە. هەلّبەساردنی زیمبابۆی لە کۆی ولاّتە هاوبەرژەوەندەکانی ژێر پارێزگاری بەریتانیا لەسالّی٢٠٠٢ی ز. کاریگەرییەکی زۆری لەسەر بارودۆخی سیاسیی ئەم ولاّتە بوو، تا ئەو جێگایە کە لە وەرگرتنی ئەم حکومەتە وەکو ئەندامێك لەکۆی ولاّتە تازە بە سەربەخۆیی گەیشتووە دیموکراتیکەکان خۆیان پاراست. سەرەڕای ئەمە، گرووپە سیاسییە دژبەرەکانی رژێم لە بارودۆخێکدا کە حکومەت رەوایی خۆی لە دەست دابێ، لە ئاستی نێونەتەوەییدا بەئاسانی دەتوانن بۆ وەرگرتنی یارمەتییە مالّی و مەعنەوییەکان هەنگاو هەلّێننەوە.

کەوابوو رەوایی بریتییە لە دەسەلاّتداری و مافێ کە لەسەر بنەمای ئەو، دەسەلاّتدار دەتوانێ، دادوەرییەکان، بڕیاردانەکان، تیۆرییەکان وشێوەی هەلّسوکەوتی تاکەکان و رێکخراوە جەماوەرییەکان رێنوێنی بکات. خەلّك بە پشتیوانی کردنی خۆیان، رەوایی بە دەسەلاّت دەبەخشن و دوای بەفەرمی ناسینی دەسەلاّت، لە دەستوور و یاساگەلێك پێڕەوی دەکەن کە لەلایەن دەسەلاّت و بەیارمەتیی نوێنەران و رێکخراوە جەماوەرییەکان پەسندکراون و سەرەنجام لەگەلّ حکومەتدا هاوکاری دەکەن.

رەوایی، سەرچاوەی سەرەکیی هێزی سیاسیی دەسەلاّتدارە، بەلاّم بەمانای دەسەلاّت(هێز)ی سیاسی نییە.

PDF 4 KURD

٢. سەرچاوە مرۆییەکان:

نیشاندەری ژمارەی تاك و ئەو گروپانەیە کە لە"یاسادانەر" (بەمانای دەسەلاتێك کە کۆمەڵگا بەڕێوە دەبا) پێڕەوی دەکەن و لە گەڵیدا هاوکاری دەکەن، یان لە بەڕێوەبردنی خواستەکانیدا یارمەتی دەدەن. سەرچاوە مرۆییەکان بریتین لە بەشێك لە مجۆرە کەسانە یان گرووپ گەلێك لەخەڵك _ بە لەبەرچاو گرتنی ڕێژە، چینە کۆمەلایەتییەکان و رادەی ئەو سەربەخۆییەی کە لە دەسەلاٚت هەیانە.

هێزی یاسادانەر کاریگەریی خۆی لە دەست گەیشتن بەو سەرچاوە مرۆییانەوە وەرگرتووە کە یەکێك لە سەرچاوەکانی هێزی سیاسی پێکدێنێ.

ڕێژەی ئەو کەسانەی لە رژێم پشتیوانی یان لەگەڵیدا هاوکاری دەکەن یان بەهەر شێوەیەك بەکەڵکن، یەکێك لە سەرچاوەکانی دابین کردنی هێزی دەسەلاٚتن. ئەم چەمکە بەو مانایە نییە کە ئەگەر زۆربەی خەڵك لەو دەسەلاٚتدارانەی کە دەسەلاٚتیان بەدەستەوەیە ناڕازی بوون، گۆڕینی حکومەت کارێکی سەلمێنراو و بەڵگەنەویستە، بەڵکو تەنیا بەم مانایەیە کە ئەگەری گۆڕینی رژێم هەیە. مێژوو پڕە لە دەسەلاٚتی کەمینە بەسەر زۆرینەی خەڵکی ناڕازیدا. بەلاٚم کاتێك زۆربەی خەڵکەکە ناڕازین و لە درێژەدان بە هاوکاری و بەرفەرمانی خۆدەبوێرن، ئەوکات بە بەرنامەرێژییەکی رێکوپێك و خەباتی ئاشتیخوازانە دەتوانن حکومەتەکان سەرەوژێرکەن. لە خەبات بۆ بەدیهاتنی دیموکراسی ئەو بەشە لە خەڵك گرینگییان هەیە کە خوازیاری بەدەستهێنانی دیموکراسین.

٣. زانست و شارەزایی:

لە ئەمڕۆدا حکومەت کردن زیاتر لەهەر کاتێکی دی دژوار و پسپۆڕانە بۆتەوە. لە سەرەتای سەدەی بیست و یەکەمدا، سەرکۆماری ولاٚتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا وەکو بەهێزترین سەرکۆماری جیهان دەناسرێ، بەلاٚم ئەم بەهێزترین دەسەلاٚتدارە، لەسەر پاراستنی فرۆکەکان، بەرنامەرێژی کاتی فڕین، بەڕێوەبەری بازرگانی دەریایی، رێنوێنی کردنی پشکنینە تاوانکارییەکان، کۆکردنەوەی باج، دارشتنی پلانی شەڕ، دابەشکردنی خۆراك، گەشە و سەرپەرستی هێڵی پێوەندییەکان و بوارە تایبەتییەکانی دیکەدا زانیارییەکی کەمیان هەیە یان هیچ زانیارییەکیان نییە. خاڵی گرینگ ئەمەیە کە ئەو زانست و پسپۆڕیەی کە خەڵك بۆ بەڕێوەبەریی کۆمەڵگا لە ئاست و شێوازی جۆراوجۆردا پێکی دێنن، وره بە دەسەلاٚتداران

PDF 4 KURD

دابەخشێ تا ولاٚت بەڕێوە بەرن و بەبیٚ بوونی زانست و ئەو پسپۆڕییەی کە لەلایەن خەڵکەوە ئامادە دەکریٚ، دەسەلاٚتداران ناتوانن کۆمەڵگا سەروساماں و ڕێکوپێك بکەن.

کەوابوو زانست و شارەزایی یەکێك لە سەرچاوەکانی دەسەلاٚتی سیاسییە. هێزی حکومەت لە ڕێگای پسپۆڕییەکان، تەکنیك و ئەو توانایییەی کە تاکەکان وگرووپەکانی کۆمەڵگا(سەرچاوە مرۆییەکان) هەیانە و هەروەها لەو پێوەندییەی لە نێوان ئەواندا هەیە دابین دەکریٚ.

٤. هۆکارە نادیارەکان:

هۆکارە نادیارەکان بریتین لە ئایین، بیروباوەڕی دەروونیی تاکەکان وتێگەیشتنی ئەوان لە گوێڕایەڵی و پیٚڕەوی کردن لە دەسەلاٚتداران، هەست بە بەرپرسایەتی کردنی خەڵك و بایەخە فەرهەنگییەکان.

هەڵبەت ڕوونکردنەوەی ڕادەی گرینگیی هەریەك لەم بابەتانە دژوارە، بەلاٚم ئەم بابەتانە لەسەر چۆنیەتی پێوەندی نێوان خەڵك و دەسەلاٚتداران کاریگەری زۆریان هەیە. بۆ نموونە هۆکارێك کە بووەتە هۆی مانەوەی حکومەتی کلێسا لە قۆناغێکی زەمەنی لە مێژووی مرۆڤایەتیدا، ئاکامی باوەڕی خەڵك بەم بابەتە بووە کە قەشەکان نوێنەرانی خودا لەسەر زەوین وسەرپێچی لە فەرمانی کلێسا لە ڕاستیدا بیٚ فەرمانی و بیٚ بڕوایيە بە خودا. یان لە ولاٚتی ژاپۆندا خەڵك وا بیریان دەکردەوە کە ئیمپراتۆر خاوەن خەسڵەتی خودا پاشاییە.(١)

لەو کۆمەڵگایانەدا کە خەڵك خاوەن وەها بیروباوەڕێکن، دامەزراندنی دەسەلاٚتێکی دیموکراتیك زۆر ئەستەمە. لە سەدەی بیستەمدا نموونە گەلێك لە تێکەڵکردنی ئیسلام وەکو ئایین لەگەڵ هێزی سیاسیی دەسەلاٚتداردا(بەشێوە نەریتییەکەی) بووە. هەموو ئەم بابەتانە لە بناغەڕا هاومانان لەگەڵ ئەم بیروباوەڕەدا کە" هەموو شتێك ڕادەست و فیدای خواستی سەرکردەکان کەن، چونکوو هەموو شتێك سەربەوانە" لەسەر بنەمای ئەم باوەڕە بەرژەوەندیی تێکڕای تاکەکانی کۆمەڵگا خراوەتە دوای بەرژەوەندیی دەسەلاٚتدارانەوە و خەڵکیش لەژێر سێبەری ئایینی و خوایی ئەواندا ژیان دەکەن. لە حاڵێکدا بیرۆکەی دیموکراسی لەسەر بنەمای

---

(١) لەفەرهەنگی ئێرانییەکانیشدا لەکۆنەوە شاکان خۆیان بە سێبەری خودا لەسەر زەوی دەزانیو هێزی خۆیان لەو دەزانی.بۆ زانیاری زیاتر سەردانی کتێبی"ما چگونە ما شدیم"یان(ئێمە چۆن بووینە ئێمە) لەنووسینی سادق زیباکەلام.و

ئەم بڕوەڕەیە کە دەسەلاٚتی دەسەلاٚتداران ئەمانەتێکە کە لەلایەن خەڵکەوە بەشێوەی کاتی پێیان دراوە و هیچ تاك یان گرووپێك بەهیچ پاساو یان بانگەشەیەك ناتوانێ ئەم دەسەلاٚتە کەسێنی و تاکی کاتەوە.

٥. سەرچاوە مادی و داراییەکان:

سەرچاوە مادییەکان یەکێکی دیکە لە چاوگەکانی دەسەلاٚتی سیاسییە و لەسەر داراییەکان، سەرچاوە سروشتییەکان، سەرچاوەکانی پارە، سیستەمی ئابووری، داهاتی کۆمەڵگا و شێوازەکانی ئاڵوگۆڕکردن ئاماژەی هەیە. ئەو رادە کە یاسادانەر لەسەر ئەم سەرچاوانە کۆنترۆڵی هەیە لەسەر دەست نیشان کردنی رادە یان چوارچێوەی دەسەلاٚتی یاسادانەر کاریگەرە.

بەکۆبوونەوەی دەسەلاٚتی ئابووری لە دەست حکومەتدا و نەبوونی نوێڵی ئابووری لە دەست خەڵکدا، دەسەلاٚتداران دەتوانن لەم هێزە بۆ گوشار خستنە سەر خەڵك لە بابەتە سیاسییەکاندا کەڵك وەرگرن و خەڵکیش کەمتر دەتوانن بە ئامرازی ئابووری لە مافی خۆیان بەرگری بکەن، چونکوو ئەم کەرەستەیە لە دەستی دەسەلاٚتداران دایە. هەرچی حکومەت لە کاروبارە ئابوورییەکاندا کەمتر دەست تێوەردان بکا و خەڵکیش زۆرتر دەستبەسەر ئەم کارانەدا بگرن، لە کاتە قەیراناوییەکاندا، خەڵك و رێکخراوە مەدەنییەکان باشتر دەتوانن لە هێزی ئابووریی خۆیان بۆ گوشار هێنانی سیاسی بۆسەر حکومەت کەڵك وەرگرن.(١)

دەستەواژەی "شمشاڵژەن،ە کە گۆرانیبێژ دێنێتە خوێندن" زیاتر لە هەر شتێکی دی لەسەر بابەتە سیاسییەکان لە راستییەوە نزیکە. کۆنترۆڵ کردنی ئابووری، داراییەکان، سەرچاوە سروشتییەکان، راگەیاندن و حەمڵ و نەقڵ یەکێك لە لایەنە گرینگەکانی هێز لە کۆمەڵگا دایە. بۆنموونە حکومەتێك کە زەوییە کشت و کاڵییەکانی لە کۆنترۆڵ دایە و بەڕێوەی دەبا، دەتوانێ لەسەر لایەنە جۆراوجۆرەکانی ژیانی وەرزێران و بنەماڵەکانیان چاودێری بکات. بەشێوەی لێك چوو، کاتێك حکومەت تەوای ئامرازەکانی راگەیاندنی لە دەستدا بێت، ئەگەر بێت و حەز لە سانسۆر بکات دەتوانێ سەرەڕای چاودێری لەسەر بیروباوەڕی خەڵك، ژیانی تایبەتی و پێوەندییەکانی رۆژنامەنووسان و نووسەرانیش کۆنترۆڵ بکات. لەو ولاٚتانەدا کە

---

(١) نادەوڵەتیکردن یەکێك لەهەنگاوە چاکسازیو مەدەنییەکانی دەوڵەتە کە هەڵدەستێتەوە بە دابەشکردنی هێز لەنێوان رێکخراوە مەدەنییەکاندا .و

PDF 4 KURD

پیشەسازیی نەوت خۆماڵی کراوەتەوە، حکومەت لە باری ئابوورییەوە کەمتر بە باجەکانی خەڵکەوە بەستراوەتەوە و هەر ئەم کەمی بەستراوە بوونەی حکومەت، دەبێتە هۆی کۆبوونەوەی هێزی ئابووریی حکومەت.

٦. قەدەغە کردنەکان:

تەمبێ کردن یان سزادان بەشێوەی بەکارهێنانی توندوتیژی یان ناتوندوتیژی، بەهۆی لادانی خەڵك لە پێڕەوی کردن لە قانون یان بەهۆی ئەنجامدانی کارێکی دوور لە چاوەڕوانی یان ئەنجامدانی چالاکییە قەدەغە کراوەکانەوە بەسەر خەڵکدا دەسەپێ.

قەدەغە کردنە ناتوندوتیژییەکان، کەمتر لە قەدەغە کردنە توندوتیژانەکان بە مەبەستی تەمبێ کردن بەهۆی نافەرمانییەوە کەڵکی لێ وەردەگیری و زیاتر بەمەبەستی دەست گەیشتن بە ئامانجێکی تایبەتەوە بەکار دەبردرێت. قەدەغە کردن یەکێك لەسەرچاوەکانی دەسەڵاتی سیاسیی حکومەتە.

توانایی ناچارکردنی خەڵك بە هاوکاریی و گوێڕایەڵی لە قانونی حکومی، کە بریتییە لە قانون و ڕێساکان، دەتوانێ بە پشتیوانی نەکردن، خۆبواردن لە هاوکاری و نەچوونە ژێرباری خەڵکەوە سنووردار ببێتەوە.

قەدەغە کردنەکان بۆ تەمبێ کردن و پێشگرتنی خەڵك لە کردەوەگەلێك سوودی لێ وەردەگیرێت کە دڵخوازی دەسەڵات نییە. سزادانەکان نابێ بەبێ هۆ، توندوتیژ و دژوار بن، ڕژێمە سەرەڕۆکان بۆ ڕازیکردنی خەڵك بە ملکەچی لە سزادانگەلێك وەك کوشتن، زیندانی کردن، دانەمەزراندنی تاکەکان، بڕینی مەعاشی خانەنشینی، بەربەست دانان بۆ دەرفەتەکانی خوێندن و پلەپێدانی پیشەیی، سنووردانان بۆ سەفەرکردن و نیشتەجێبوون، بەسەردا سەپاندنی باجی نادادپەروەرانە و تاقەت پڕووکێن لەسەر داراییەکانی خەڵك، بڕینی ئاوی خواردنەوە و هتد کەڵك وەردەگرن. لە زۆربەی ڕژێمە دیکتاتۆرەکاندا ڕۆژنامەکان ومیدیاکان دەست دەکەن بە خۆسانسۆریی چونکوو لە ئەگەری دژایەتیی لەگەڵ حکومەتدا، دادەخرێن. لەم جۆرە ڕژێمانەدا بەهۆی نەبوونی رادیۆ و تەلەفزیۆنی سەربەخۆ، هەواڵ ناردن کۆنترۆڵ دەکرێت. تێکڕا ئەم سنووردانانە پێشێل‌کردنی مافی مرۆڤە. قەدەغە کردنەکان ئامرازێکن کە هەر حکومەتێك بەکاری دێنێ. ئەم سزادانانە زۆربەی کاتەکان بۆ پێشگرتن لە تاکەکان لە ئەنجامدانی کردەوەگەل نەشیاوی کۆمەڵگا و هەرزەکارییەکان بەکار دەهێنرێت“

بەڵام هێندێ جار رژێمەکان بۆ ترساندنی خەڵك لەپێناو ئامانجێکی سیاسیشدا کەڵکی لێ وەردەگرن. بۆ نموونە نازییەکان لە سزادانە بەکۆمەڵەکان بۆ پێشگرتن لە چالاکییە شیمانەییەکانی تۆڕە شاراوەکانی دژ بەداگیرکاریی نازییەکان کەڵکیان وەردەگرت. هێشتا لە سەدەی بیستەمدا رژێمی داگیرکەری ئیسرائیل لە یاساغ کردنە بەکۆمەڵەکان بە بیانووی پێشگرتن لە تیرۆریزم کەڵك وەردەگرێ. سەرەڕای ئەوە کە بەکارهێنانی ئەم قەدەغە کردنانە پێشێلکردنی ئاشکرای مافی مرۆڤە، کەڵك وەرگرتن لەوانە وەکو شێوازێکی پێشگیرانە جێگەی پرسیارە، چونکوو لەوانەیە لەجێگەی ئەوەی کە لە کردەوە توندوتیژەکانی داهاتوو پێشگیری بکەن، خۆیان ببنە هۆکارێك بۆ تۆڵەکردنەوە و ئاکامێکی چاوەڕوان نەکراوو پێچەوانەیان لێبکەوێتەوە.

لەم بەشەدا دوو پێکهاتەی جیاوازی دەسەڵات شرۆڤە کرا، کە یەکێکیان لەسەر بنەمای پێکهاتەی دەسەڵاتخوازییە کە کۆکردنەوەی هێز لە دەست دەسەڵاتدا دادەنێ. لەم مودێلەدا، خەڵك بە دەسەڵاتەوە گرێدراون و تەنانەت مافی رەخنە لەدەسەڵات و چاکسازییان نییە. دووهەمین مودێل، شێوازی پلۆرالیزمییە کە سەرچاوەکانی هێز(دەسەڵات) لە نێوان خەڵکدا دابەش دەکرێ و خەڵك توانای بەکارهێنانی بیروباوەڕ و خواستەکانی خۆیان هەیە. لەم مودێلەدا بەپێچەوانەی مودێلی یەکپارچە، دەسەڵات بە خەڵکەوە گرێدراوە.

لەم بەشەدا سەرچاوە شەش فاقەکانی دەسەڵات(هێز) تاوتوێ کران. لە بەشی دواتردا ئاورێك دەدەینەوە لە چۆنیەتی هاتنەدی و بەڕێوەچوونی ئەم سەرچاوەی هێزانە لە چوارچێوەی دامەزراوەکان و رێکخراوە مەدەنییەکاندا کە پێیان دەڵێین"پاڵشتەکانی دەسەڵات"و پیشان دەدەین کە چۆن دەسەڵاتداران بەم "پاڵپشتانەوە گرێدراون و بەبێ ئەوان، تەنانەت لە بەڕێوەبردنی چالاکییەکانی رۆژانەی "کۆمەڵگا"شدا کلۆڵن.

پاڵپشتەکانی هێزی حکومەت:

دامەزراوە و رێکخراوەکانی کۆمەڵگا لەسەرچاوەکانی دەسەڵات(کە لە بەشی پێشوودا شیکرانەوە) پێکهاتوون. دەرکەوتنی سەرچاوەکانی دەسەڵات لە چوارچێوەی گرووپ، رێکخراو و دامەزراوەکاندا، دەسەڵاتداران یارمەتی دەدا کە کاروبارەکانی کۆمەڵگا بەڕێوەبەرن. هەر حکومەتێك بە هێندێ لە سەرچاوەکانی دەسەڵات زیاتر لە سەرچاوەکانی دیکە پشت ئەستوورە و هەر لەو کاتەشدا هەوڵ دەدا کە پاڵپشتی هێزی دژبەران سنووردار کاتەوە.

PDF 4 KURD

لە خەباتە جەماوەرییە ناتوندوتیژییەکاندا، سەرنجی بەرنامەدارێـژەران بـە پاڵپشـتەکانی هێـز، تواناییەکان و سەقامگیری ئەم تەکیەگاگەلە بنەمایەکی گرینگ و پێویستە.

پاڵپشتەکانی دەسەلات(هێز):

پاڵپشتەکانی دەسەلاّت بریتین لە رێکخراوە مەدەنییەکان و بەشگەلێك لە کۆمەڵگا کە بە دابینکردنـی سەرچـاوەکانی هێـزی پێویسـتی دەسـەلاّت، پـارێزەری مانـەوە، بـەردەوامی و درێژەدانی دەسەلاّتن.

ئەم پاڵپشتانە بریتین لە پۆلیس، گرتنگەکان و هێزی رێککـاری کـە بـە سـەرکوتگەری و سزادانی خەڵکەوە خەریکن، رێبەرانی ئەخلاقی و ئـایینی کـە رەوایـی بـە دەسـەلاّت دەدەن، گرووپە کرێکارییەکان، سەوداگەرەکان، سـەرمایەگوزارەکان کـە سەرچـاوە ئابووریيـەکان بـۆ حکومەت دابین دەکەن و هەروەها سەرچاوەکانی دیکەی دەسەلاّتی سیاسی کـە گرینگترینیـان "پشتیوانیی جەماوەر و پشتگیرییان لە دەسەلاّتەوەیە.

پۆلیس و هێزە رێککارەکان:

ناسین و شرۆڤەکردنی پاڵپشتەکانی دەسەلاّت هەنگاوی یەکەمە بۆ دەستپێکردنی خـەباتی دژبەرانی هـەر رژێمێـك، چـونکوو تـا ئـەو کاتـەی پاڵپشـتەکانی دەسـەلاّتی رژێمێـك لاواز، ناکاریگەر یان نەڕووخاون، ئومێدێکی زۆر کەم بە گۆڕانکاریی یان چاکسازیی سیاسی هەیـە. لە خەباتی ناتوندوتیژی لەگەڵ حکومەتە سەرەڕۆکاندا سەرنجدان بەو دامەزراوە و رێکخراوانـە زۆر جێگای بایەخن کە دەرخەر و دابینکەری هێزی ئـەو دەسـەلاّتەن. هەسـتێکی هاوبـەش و تێگەیشتنێکی گشتی بەم شێوەیەیە کە کاتێك گەندەڵی و فەساد بوو بە بەشێك لە پێکهاتەی حکومەت، ئەوکات چاکسازیی بێ گۆڕینی رژێم ئەگەر نەڵێین مەحالـە، زۆر ئەسـتەم دەبێـت. تەنانەت لە رژێمە دیموکراتیکەکانیشدا کە گەندەڵی تێکەڵ بە پێکهاتەی ئاسایشـییان بـووە، تەنیا ئەو کاتە چاکسازی مەیسەر دەبێت کە ئەو کەسانە وەلا بنرێن کە لە سێبەری رێکخراوە ئەمنییەکاندا، لەو دەسەلاّتەی کە پێیان دراوە بۆ گەندەڵی و دزێتی کەڵك وەردەگـرن. لایـەنی ئەرێنی ئەم مەسەلە کە پێکهاتە ئەمنییەکان، لەژێر چاودێری رێکخراوە مەدەنییەکانـدا بـن، ئەمەیە کە خەڵك دەتوانن چاودێری کردەوەی ئەو دەزگایا نە بکەن و کەسانێك بێننـە سـەرکار کە بۆ وەدیهێنانی بەرژەوەندییەکانی ئەوان هەنگاو هەڵدێننەوە. بەلاّم ئەو کاتـە کـە ئۆرگانـە

ئەمنییەکان لە کۆنترۆڵی دەسەڵاتداراندا بێت، دەربڕینی بیروڕا لەسەر کردەوەیان و شوێندانەری لەسەر شێوازی بەڕێوەبەریی ئەوان بۆ خەڵکی ئاسایی ئەستەم دەبێت.

لەو کۆمەڵگایانەدا کە هێزە ئەمنییەکان وەکو تەنیا ڕێگای مانەوەی حکومەت نەناسراون و تەنیا ئەرکی ئەوان پارێزگاری لە ئاسایشی خەڵکە نەك گەرەنتی مانەوەی حکومەت، ئیتر خەڵك بۆ لابردنی دەسەڵاتداران نابێ لەپێشدا چاوەڕوانی گۆڕینی ئاکار و کرداری هێزە ئەمنییەکان بن. چونکوو لەم کۆمەڵگایانەدا هێزە ئەمنییەکان لەناو خەڵکدا دەژین و ئەندامانی بنەماڵەکانیان، خزم وکەس و کاریان، ناسیاو و هەڤاڵانیان تۆڕێکی پێوەندیی جەماوەری(لە قوتابخانە، کاروباری بازرگانی، ڕێکخراوە ئایینییەکان و...) لەگەڵ ئەو کۆمەڵگایەدا پێك دێنن. لەم دۆخەدا ئەگەر بێت و دەسەڵاتداران دژبەرانی سیاسیی خۆیان بە تاوانبار، تیرۆریست یان سیخوڕ بناسێنن، هێزە ئەمنییەکان بەهۆی خەڵکی بوونی خۆیانەوە، دتوانن لەسەر ئەو پڕوپاگەندەیەی حکومەت باشتر داوەری بکەن. لە هێندێ لەوڵاتەکاندا، تەنانەت هێزەکانی پۆلیس بۆ پووچەڵ کردنەوەی سەرکوتگەرییەکانی حکومەت، دەستیانداوەتە هاوکاریکردنی خەڵك. لەم کۆمەڵگایانەدا هێزە ئەمنییەکان بەهۆی ئەوە کە کردەوەکانیان لەلایەن خەڵکەوە کۆنترۆڵ دەکرێت، زۆرتر پشتیوانی لە بەرژەوەندیی نەتەوەیی دەکەن تا بەرژەوەندیی حکومەت. لە حاڵێکدا لە ڕژێمە سەرەڕۆکاندا ئەم هێزانە مانەوەی حکومەت گەرەنتی دەکەن و بۆ ئەوەی کە حکومەت لەئەمەگداریی ئەوان خاترجەم بێت، پوانگەلێکی تایبەتییان پێدەبەخشێ. (١)

خاڵی جێگای سەرنج لەخەباتە جەماوەرییە ناتوندوتیژییەکاندا ئەمەیە کە کاتێك خەبات لە سەرکەوتنی بڕگەیی یان کۆتایی نزیك دەبێتەوە، دەبێ خەڵك بۆ ڕاکێشانی هاوکاریی هێزە ئەمنییەکان هەوڵ بدەن و ئەوان وەکو دژبەرانی خۆیان سەیر نەکەن، بەڵکو بزانن کە ئەوان تەنیا هێزێك لە خزمەت سەرەڕۆییدا بوونە و ئێستا دەتوانن لە خزمەت حکومەتی خەڵکی و

---

(١) حەسەن قازی مورادی لەکتێبی "استبداد درایران" واتە"سەرەڕۆیی لەئێران"دا چاوێك دەخشێنێتە چۆنیەتی پەیدابوونی هێزە موزدوریان خۆفرۆشەکانو ڕۆڵی ئەوان لەپشتیوانیو مانەوەی حکوومەتەکانی ئێرانداو بەهەڵسەنگاندنی ڕەوتی جاشپەروەری، نیشان دەدا کە زۆربەی حکوومەتەکان هەر لەڕێگای ئەم بەکرێگیراوانەوە کە بەوەرگرتنی پوانگەلێکی تایبەت ئەرکی پشتیوانی کردن لەحکوومەتیان لەئەستۆ بووە، لەبەین چوونە.و

PDF 4 KURD

لەژێر چاودێری ڕێکخراوە مەدەنییەکاندا کار بکەن. هەڵبەت سزادانی ئەو کەسانە کە لە کوشتن، ئەشکەنجە و تالانکردنی خەڵکدا بەشدار بوونە، پرسێکی جیاوازە.

لەهەرحاڵدا هێزە ئەمنییەکان یەکێك لەپاڵپشتەکانی هێزی دەسەلاتن کە دەبێ خەڵك چاودێری کردەوەکانی ئەوان بکەن تا نەبنە ئامرازێك بۆ بە ئاکام گەیشتنی ئامانجە بەرژەوەندی خوازانەکانی دەسەلاتداران و هەروەها لە کاتی خەباتی ناتوندوتیژیدا، دەبێ بۆ راکێشانی سەرنجی ئەو هێزانە بەلای خۆیاندا هەوڵ بدەن.

سوپا:

کەڵك وەرگرتن لە سوپا بۆ گوشار خستنەسەر خەڵك لە پێناو پاراستنی دەسەلات "تاکە خاڵ"ی دەسەلاتە سەرەڕۆکانە. بەپێچەوانەی هێزە ئەمنییەکان کە لەناو کۆمەڵگادا و لەگەڵ خەڵکی ئاساییدا دەژین، هێزەکانی سوپا بەتەوای لەوان جیاوازن و تەنانەت لە ئامرازەکانی خوشگوزەرانی وەك خانوو، قوتابخانە و نەخۆشخانەی تایبەت سوودمەندن. لەحکومەتە سەرەڕۆکاندا، ئەم جیاکردنەوەیە بۆ دروست نەبوونی پێوەندی لە نێوان هێزەکانی سوپا و خەڵکی ئاساییدایە. لە حاڵێکدا لە حکومەتە دیموکراتیکەکاندا ئەگەر بێت و دەسەلاتداران بیانەوێ بۆ سەرکوت کردنی دژبەرانی خۆیان لە سوپا کەڵك وەرگرن، ئەم هێزانە پاڵنەرێکی ئەوتۆیان بۆ بەکارهێنانی توندوتیژی لەسەر خەڵك نییە.

بۆ نموونە لە مانگرتنە گشتییەکان لەساڵی١٩٨٨ی ز. لە ولاتی بۆرما و ساڵی دواتر لە ولاتی چین، حکومەت بە ئاگاداری لەم بابەتە، بۆ سەرکوتکردنی خەباتگێڕانی جەماوەری لە ناوچە جیاجیاکاندا، لە هێزە ئەمنییەکانی ناوچەکانی دیکە یان تەنانەت بێگانە کەڵکی وەردەگرت. لە هێندێ لەولاتاندا تەنانەت لە هێزە نهێنی و نادیارەکانی پێکهاتو لە نەتەوەکانی دیکە بۆ سەرکوت و تۆقاندنی خەڵك سوود وەردەگیرێ، چونکوو ئەم هێزانە لەهێزە خۆماڵی و نەتەوەییەکان، ملکەچ تر و جێ‌متمانەترن و بەهۆی نەبەستراوەیی بە کۆمەڵگاوە، ئامادەن بۆ ئەنجامی هەرکردەوەیەك.

لە خەباتە جەماوەرییەکاندا، ڕێبەرانی خەبات پێش لە دەستپێکردنی ناڕەزایەتییەکان دەبێ هەوڵ بۆ تێکدانی وەفاداری و بەرفەرمانیی هێزە سەربازییەکان بدەن لە بەرانبەر دەسەلاتدارانی سەرەڕۆ و بەرلەوەی کە دەسەلاتداران ئەم هێزانە بۆ سەرکوتی خەڵك بەکار بێنن، خەڵك ئەو هێزانە لە ئامانجی خەباتەکەی خۆیان ئاگادار بکەنەوە و بە کاریگەری دانان

PDF 4 KURD

و [illegible]انی ئەوان، بەقازانجی خەباتەکەی خۆیان بیانهێننە مەیدانەوە، هەڵبەت ئەم ئامانجە لـە قۆناغێکی زەمەنی کورتدا نایەتەدی.

لەم پێناوەدا، بزووتنەوەی خەباتی جەماوەری دەبێ متمانە بە سوپا و هێـزە نیزامییـەکان بدا کە ئەوان لە حکومەتی دیموکراتیکی داهاتوودا لە مافی شارۆمەندیی بەرانبـەر سـوودمەند دەبن و بوونی ئەوان وەکو "پاڵپشتی دەسەڵات"ی حکومەت پێویستە.

دژکردەوەی هێزەکانی سوپا لە بەرانبەر بڕیارە نیزامییەکاندا، بە رادەیەکی زۆر بە ئاکـار، کردار و تواناییەکانی ڕێبـەرانیان بەسـتراوەتەوە، زۆرجـار ئەفسـەرانی نیزامـی خۆیـان وەکـو هێزێکی نیشتمان پەروەر، وەفادار بە ئارمانجەکان و لەباری سیاسیشەوە کۆنە پـارێز دەزانـن، لەم تایبەتمەندییە هێندێجار کەڵکی نابەجێ وەردەگیردرێ و دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئەوان بەبێ فیکر و هزر لە هێندێ بڕیار بۆ پشتیوانی لە گرووپێکی تایبەت پێڕەوی بکەن.

لە هێندێ وڵاتاندا، دەسەڵاتداران بەهۆی جێی متمانە نـەبوونی هێزەکـانی سـوپا بـەهۆی هێندێ مەیلی نیشتمان پەروەرانەوە، هەوڵ دەدەن هێزێکی هاوتـەریبی سـوپا بـە بیروبـاوەڕ و وەبەرنانی ئارمانجگەلێکی جیاوازەوە دروست بکەن.

لەسەردەمی هیتلەردا، فەرماندە نیزامییەکانی ژێر فەرمانی ئـەو لەراپۆرتگـەلێکی یـەك لەدوای یەکدا سەبارەت بە سیاسەتەکانی ئەو دژایەتییان دەکرد، بەلاّم بەم حاڵەشەوە بـەردەوام لەپێناو سیاسەتەکانی پێشەوادا هەنگاویان هەڵدەهێنا.[1]

دەروونی کردنـەوەی بایەخـەکانی دیموکراسـی لـە نـاخی سـوپادا و تێکـەڵکردنی لەگـەڵ فەرهەنگی نیزامیدا، ڕێکارگەلێکی بنەڕەتی و گرینگ لە سـنووردارکردنی توانـای تێکـدانی سوپا لەراستای شارسـتانی بـوون و بایەخـە مەدەنییەکاندایـە. هۆکـارێکی دیکـە، خسـتنە مێشکەوەی ئەم تێگەیشتنەیە (ادراك) بە ڕێبەرانی سوپا کە ئەوان لـە چوارچـێوەی چـاودێری جەماوەریدا یـەکێك لـە هۆکارەکـانی مانـەوەی حکومـەتی دیمـوکراتیکن. ئـەم دوو بابەتـە پێویستیی بە کات و تێڕامانێکی زۆر لە پەرەپێدانی فەرهەنگ و هاندان بە بیرکردنەوە لەسەر ئەم بیرۆکانە و بڕواپێکردنیان هەیە.

---

(١) خالێ گرینك لەسەر هیتلێـرو وڵـاتی ئـەڵمانیا ئەوەیـە کـە ئـەو لـەرێگای هەڵبـژاردنێکی جـەماوەری‌و یاساییەوە وەکوو نوێنەری پارتی زۆرینە بەدەسەڵات گەیشتبووو حکوومەتەکەی ئـەو یاسـایی دەهاتەبەرچـاو کە ئەمە خۆی هۆیەك بوو بۆ ئەوەی هێزە وەفادارە ئەرتەشییەکان دژایەتیی نەکەن. چونکوو ئەوان هیتلێریـان بە وەك نوێنەری خەڵك دەناسی.ن

PDF 4 KURD

یەکێك لەو هۆکارانە کە بزووتنەوەی جەماەریی ناتوندوتیژیی سرِبستان زیانێکی زۆر کەمی بەرکەوت ئەوەبوو کە کاتێك خەڵك لەناو پەرلەماندا بە نیشانەی نارەزایەتیی کۆبوونەوە، هێزەکانی سوپا، سیاسەتی دەست تێوەرنەدان لە کاروباری سیاسییان گرتەبەر. یەکێك لە هۆکارەکانی دەست تێوەرنەدان، سەرکەوتنی زۆر نزیکی بزووتنەوەی جەماوەری(کە رێکخستنێکی باشی بوو) بوو و هێزەکانی سوپاش زۆر حەزیان لێ بوو کە هاوکاری و بەشداری بکەن لەو حکومەتە دیموکراتیکە کە بۆ جێگرەوەی دیکتاتۆر میلۆسۆڤیچ دەهاتە ئاراوە. ئەم کارە نیشانەی ئەوەیە کە بزووتنەوەی خەڵکی سرِبستان، فەرهەنگی دیموکراسی خوازی تا ئەو رادەیە لە کۆمەڵگادا بەهێز و پتەوکردبوو و پەرەی پێدابوو کە تەنانەت هێزەکانی سوپایش ئاواتە خوازی هاتنە سەرکاری حکومەتێکی جەماوەری بوون.

پسپۆران و بەرێوەبەرانی خزمەتگوزارییە جۆراوجۆرەکان:

لە کۆمەڵگا سەرەرۆکاندا، تاکەکانی ئەم چینانە (فەرمانبەران، ماموستایان و...) زۆرجار سەرکۆنە دەکرێن، گاڵتەیان پێ دەکرێ، رەخنە لە هەڵسوکەوتیان دەگیردرێ و لە رێزگرتنی بەجێ و شایستە بێبەری دەکرێن.[1] دەسەلاٚتداران لەگەڵ تاکەکانی ئەم چینەدا کە زۆرتر مووچەخۆری حکومەتن، وەکو خەڵکی ولاٚتێکی داگیرکراو (ئیستیعماری) هەڵسوکەوت دەکەن.

هەزاران نەفەر لە کەسانی بێ ناونیشان کە لەناو کۆمەڵگادا بۆئەنجامدانی کارگەلێك لە ئاستێکی نزمدا بەکار دەهێنرێن و بچووکترین پشکیشیان لە بەشداریی سیاسی و کۆمەلاٚیەتیی کۆمەڵگاکەی خۆیاندا نییە،[2] تەنیا کەشێکی ئازاد کە دەتوانن لەودا توانا و لێ وەشاوەیی خۆیان پیشان بدەن، ئەو کەشە بەرتەسکەیە کە لەژێر چاودێری دەوروبەریاندایە. بەم حاڵەشەوە هەموو سیاسەتمەداران و دەسەلاٚتداران وەکو ئەو داگیرکەرانە کە ولاٚتەکان داگیر دەکەن، پێویستیان بە خزمەتگوزاری و چالاکی گەلێك هەیە کە ئەم کەسانە ئەنجامی دەدەن و

(١) ئەم سەرکۆنەو گاڵتەپێکردنە زیاتر لەباوەڕی سیاسەتمەدارانی ئەم کۆمەڵگایانەدا جێی گرتووە. ئەوان بەهۆکاری جۆراوجۆر لەوانە جەماوەرخوازیو راکێشانی بیرورای خەڵك لەم چینە پشتیوانی دەکەن بەڵام لەکردەوەدا ئەوانیان پێچووکەتر لەوەیە کە رۆڵێکیان لەگۆڕانکارییە سیاسییە کۆمەڵایەتییەکاندا ببێ و

(٢) لەحکوومەتە سەرەڕۆو توتالیتاریزمەکاندا، ئەم چینانە تەنیا لەچوارچێوەی پارتو شووراگەلی بەستراوە بەدەسەڵاتەوە دەتوانن لەچالاکییە سیاسییەکاندا بەشدار بن.و

بنبی هاوکاریی ئەوان _ ئەوانە کە کارگەلێکی بە ڕواڵەت ساکار ئەنجام دەدەن _ حکومەتەکەیان بەردەوام نابێ.

لە ڕاستیدا ئەمانە وەرگێڕگەلێکن کە بیرۆکەکان بۆ ڕاپەڕاندنی کارەکان وەردەگێڕنەوە، تێکڕای ئەو چالاکییانە کە بەڕێوەبەریی کۆمەڵگا بۆ دەسەڵاتداران مەیسەر دەکات، لەلایەن ئەم کەسانەوە جێبەجێ دەبێ، خزمەتگوزارییە گشتییەکانی گواستنەوە، بەڕێوەبەریی کاروباری شارەکان، خزمەتگوزارییەکانی پێوەندی، هێڵی بەرهەمهێنانی کارخانەکان، چالاکییەکانی کشتوکاڵ و ئاژەڵداری و... هیچ حکومەتێك ناتوانێ بەبێ ئەم خزمەتگوزارییانە درێژە بە دەسەڵاتی خۆی بدات.

هەموو ئەو گرووپە دژبەرانە کە بۆ ڕیفۆرم یان گۆڕینی حکومەتێکی سەرەڕۆ لەگەڵ حکومەتێکی دیموکراتیکدا بە شێوازی ناتوندوتیژی هەوڵ دەدەن ، پێویستە سەرنج بە گرینگیی ڕۆڵی ئەم چینە بدەن و ئەم خاڵەشیان لەبەرچاو بێ کە، بەهۆی بارودۆخی گوزەران و بەستراوەیی ئابووریی ئەم چینە بە دەسەڵاتەوە و ئەوانەی ئەمانیان وەك فەرمانبەر بەکار گرتووە، تەنیا بەشێکی کەمیان لە قۆناغی سەرەتایی خەباتدا دەتوانن بەشداری بکەن، مەگەر ئەوە کە نیشانەیەکی روون لە تێکشکانی بەشەکانی تری پشتیوانییەکانی هێزی دەسەڵاتیان ببێت. بەم حاڵەشەوە ئەگەرچی ئەم گرووپانە لە ڕواڵەتدا ناتوانن پشتیوانیی خۆیان لە بزووتنەوەکە دەربڕن، بەلاَم لە کردەوەدا بە شێوەی سنووردارتر سەبارەت بە ئامانجەکانی خەبات هەست بەیارمەتی و بەشداری کردن دەکەن و ئەوکاتە کە بەستێنێکی ئازادتر بۆ هاوهەنگاوی بڕەخسێت، تێکەڵ بە گرووپی خەباتگێڕان دەبن.

دەزگاکانی ڕاگەیاندن:

ئەگەر خەباتی جەماوەری _ بۆ دابینکردنی دیموکراسی _ لە هەوڵی گەیشتن بە سەرکەوتن دایە، پێویستە بۆ دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ گوێگرانی خۆی ڕێگایەك بدۆزێتەوە. حکومەتە سەرەڕۆکان بە باشی لەم بابەتە ئاگادارن و هەر بەم بۆنەوە لە هەوڵی ئەوەدان کەرەستەکانی پێوەندی گرتن بەرتەسك کەنەوە و لە بەرانبەر ئەوانەدا کە دەیانەوێ لە تەکنۆلۆژیای نوێ بۆ بە ئاگاهێنانەوەی خەڵك، کەڵك وەرگرن و هەروەها بۆ نەبوونی پێوەندیی ئازاد لەنێوان خەڵکدا، یاساگەلێکی نیزامی و دراکو[1] وار دادەنێن. بۆ نموونە حکومەتی بۆرما بۆ ئەو سەرپێچیکارانەی کە بە بێ‌مۆڵەت ئەم جۆرە کەرەستانە بەکار دێنن، یاساگەلێکی توندوتیژانەی وەکو بەند و زیندانی داناوە. لە هێندێ وڵاتدا، سنوورگەلێکیان داناوە بۆ کەڵك وەرگرتن لە

---

(١) دراکو دادوەرێکی سەرەڕۆ لەیۆنانی باستاندا بوو کە هێمای دوژمنایەتی بوو. ن

PDF 4 KURD

مۆبایل و دەسەڵاتدارانیش دەستیان داوەتە سانسۆڕ و دروستکردنی بێ سەروبەریی و ئاڵۆزی لەبەرنامە تەلەڤیزیۆنی و رادیۆییە دەرەکییەکاندا کە دەیانەوێ بیروڕای گشتی هۆشیار کەنەوە.

سانسۆڕ و کۆنترۆڵی چاپەمەنی و ئامرازەکانی راگەیاندن دەتوانێ بە ئاسانی لەلایەن رژێمی سەرکوتگەرەوە بەڕێوە بچێ. لەم پێناوەدا، بۆ چاودێری بەسەر ناوەڕۆکی کتێب، گۆڤار و رۆژنامەکان پێش لەبڵاوکردنەوە و دابەشکردنیاندا، رێکخراو و بنیاتگەلێکی تایبەت هەیە. ئەم مەسەلە بۆتە هۆی ئەوە کە نووسەران و پێنووس بەدەستان خۆسانسۆڕی بکەن، چونکوو دەزانن ئەگەر بێت و بابەتێك بنووسن کە لەلای دەسەڵاتداران پەسەند نەکرێت، لەباری ماڵییەوە نرخێکی زۆر _ بە ڕاگرتنی کتێب _ بە سەریاندا دەسەپێت و دەبێ خۆیان بۆ ئەگەری بەند و زیندانیکردن دابنێن.

رۆژنامەکان، راگەیاندنەکانی دیکە، ئێستگەکانی رادیۆ و تەلەڤیزیۆنیش بۆ ئیزن وەرگرتن، رێسا و قانونی تایبەت بە خۆیان هەیە کە ئەگەر بێت و لە یاسای دیاریکراو لابدەن، دەزگاکانی ئەوان دادەخرێ و دەستی بەسەردا دەگیرێ و بەڕێوەبەران و کاربەدەستانیشی دەکەونە بەر هەڕەشە و لێدان وکوتان. بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەم تەنگەژە و سنووردارییە کە زۆرتر لە ناوخۆی وڵاتدا هەیە، ئەمڕۆکە کەڵك وەرگرتن لەراگەیاندنە دەرەکییەکان زیاتر باو بووە، وەکو رادیۆی گرووپە دژبەرەکانی حکومەتی بۆرما کە لەوڵاتی نەرویج دا پەخش دەکرێت.

بزووتنەوەی دیموکراسیخوازی سربستان نموونەیەکی باشی لە خەبات لە رێگای راگەیاندنەکانەوە وەرێ خستووە. لەساڵی٢٠٠٠ی زایینی، پێش لە دەستپێکردنی هەڵبژاردنەکان لەم وڵاتەدا، دژبەرانی حکومەت، نزیکەی ٦٠تەن بڵاوکراوەیان بە کەشتی لەدەرەوەی وڵاتەوە هێنایە ناوەوە و لە نێو جەماوەردا بڵاویان کردەوە .

نووسینگە تجاری(بازرگانی)یەکان:

تەنانەت لە سەرەڕۆترین ودەسەڵاتخوازترین حکومەتەکانیشدا، نووسینگە بازرگانییەکان رۆڵێکی زۆر گرینگ لە ئابووریدا دەگێڕن.

خزمەتگوزارییەکان و ئەو شت و مەکانەی کە خەڵك پێویستیان پێیەتی و حکومەتیش ناتوانێ دابینیان کات، ئەوە نووسینگە توجارییەکان دابینی دەکەن. لە هێندێ بابەتدا دەسەڵاتداران بە شێوەی لاوەکی، ئیزن بە بازاڕی رەش دەدەن کە کەلوپەلە نایابەکان دابین کەن، بۆئەوەی پێشگیری بکەن لە روودانی نارەزایەتیگەلێك کە جاروبار شێوەی سیاسی بەخۆیانەوە دەگرن.

پەیوەندیی رێکخراوە جەماوەرییەکان لەگەڵ بنیات و کۆمپانیا نێونەتەوەییەکاندا لەو سۆنگەوە کە لەگەڵ فەرهەنگ و پێکهاتەی سیاسیی وڵاتەکاندا ئاشنا دەبن زۆر بەنرخ و کاریگەرە، بەڵام راستییەکەی ئەوەیە کە کۆمپانیا نێونەتەوەییەکان ئەوە بەباش دەزانن کە زیاتر لەگەڵ حکومەتە سەرەڕۆکاندا ئاڵ وێر بکەن تا لەگەڵ حکومەتە دیموکراتییەك و جەماوەرییەکاندا (بەداخەوە زۆربەی کۆمپانییە نێونەتەوەییە گەورەکان بۆ پاراستنی بەرژەوەندیی خۆیان لەوڵاتانی جیهانی سێهەمدا لە حکومەتە سەرەڕۆکان پشتیوانی دەکەن) چونکوو لەو جۆرە حکومەتانەدا بەهۆی وەڵامنەدانەوەی دەسەڵاتداران بە خەڵك، کۆمپانیا نێونەتەوەییەکان بە ئاسانی دتوانن بە تەماح وەبەرنانی دەسەڵاتداران، گرێبەستگەلێکی یەکلایەنە بە قازانجی خۆیان ببەستن یان رقەبەرەکانی خۆیان (تەنانەت ئەگەر لە ناوخۆی ئەو وڵاتەشدا بن) وەدەر نێن. دەسەڵاتدارانی سەرەڕۆ سەرچاوە مرۆیی و داراییەکانی خۆیان بۆ ئەم کۆمپانیاگەلە دابین دەکەن و لە بەرانبەردا کۆمپانیاکانیش لەکۆمەڵگای نێونەتەوەییدا بە کەڵك وەرگرتن لە پێگەی خۆیان، لە مافی دەسەڵاتدارێتیی ئەم رژێمانە پشتیوانی دەکەن.[(١)] لەهەر حاڵدا کۆمپانیا و ئاژانسە نێونەتەوەییەکان لەسەرەتادا قازانجی خۆیان لەبەرچاو دەگرن و هیچ گرینگییەك بە سەرەڕۆ بوون یان دیموکرات بوونی ئەو حکومەتانە نادەن، ئەمە خاڵێکی گرنگە کە دەبێ رێبەرانی خەباتە جەماوەرییەکان سەرنجی بدەنێ و بە راوێژکاریی خۆیان، ئەو کۆمپانیاگەلە دڵنیا کەنەوە کە لە داهاتوودا بەرژەوەندییەکانی ئەوان پارێزراوە. هەڵبەت ئەم مەسەلە لەو سۆنگەوە کە پێوەندی بە قازانجێکی سەرسووڕهێنەری ئەم کۆمپانیاگەلەوە هەیە زۆر ئاڵۆزە و رەنگە ئەم کۆمپانیاگەلە هەرگیز پێیان خۆش نەبێ ئەم رژێمانە بگۆڕدرێن و لەم رووەوە بۆ خەباتی جەماوەریش کێشە بنێنەوە. بۆنموونە لە گۆڕەپانی نێونەتەوەییدا، لەوانەیە وڵاتەکەیان هان بدەن پشتیوانی لەو حکومەتە سەرەڕۆیە بکات کە لەگەڵیدا گرێبەستیان هەیە.

بەڵام ئەگەر بێت و رێبەرانی خەباتی جەماوەری بتوانن بنکە بازرگانی _ ئابوورییەکانی ناوخۆیی و دەرەکی بە قازانجی خۆیان بخەنە گەڕ، یارمەتییەکی زۆر بە پرۆسەی خەباتەکە

---

(١) دەتوانین بۆ نموونە ئاماژە بە هاوکاری دەوڵەتی ئوتریش لەگەڵ بکوژانی رێبەرانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران شەهیدان دوکتور قاسملوو عەبدوڵڵا قادری ئازەرو فازڵ رەسوڵ بکەین کە تەنانەت تیرۆریستانیشیان بە رێزەوە تا تاران ئیسکۆرت کرد.ئاماژەیە بە فرۆشتنی کەرەستەی جەنگی ئوتریش لەرێگای کۆمپانیای "نۆریکۆم"ەوە. وەگێڕ بۆ کوردی

PDF 4 KURD

دەدرێ، چونکوو ئەوان بەو پێوەندییە خۆماڵی، ناوچەیی و نێونەتەوەیەی کە هەیانە، دەتوانن سەرچاوەیەکی باشی دارایی، زانیاری و راوێژکاریی گرینگ و کارلێهاتوو لە خزمەت گرووپە خەباتکارەکان دابنێن.

لاوەکان پێشگیری بکەن:

یەکێك لەنگەرانییە سەرەکییەکانی حکومەتە سەرەڕۆکان ئەوەیە کە ئیزن نەدەن لاوەکان بەلای سیاسەتدا بچن و ئەگەر مەیلێکیشیان بۆ سیاسەت هەبێ، ئەوە دەبێ لەژێر چاودێری و پشتیوانی و بەقازانجی دەسەلاٚت بێ. لەم رووەوە کە ئەم حکومەتانە بەهۆی ئەو ترسەی کە لە پێگەی خۆیان هەیانە، پێشگری دەکەن لە هۆشیاری لاوەکان و بەرەو سیاسەت چوونیان، گرووپە سیاسییە بەرهەڵستکارەکان، لە تەیارکردنەوە و بەهێزکردنی خۆیان بە یارمەتی پێش قەرەوڵە ماندوونەبووەکان دوا دەکەون. ئەم حکومەتانە بۆ پێشگیری لە تێکۆشانی سیاسیی لاوەکان، دەست دەدەنە سنووردانانێکی تایبەت، وەکو بێبەری کردنی چالاکانی سیاسیی لاو لە دەستگەیشتن بە پێگەی خوێندنی باش، ڕێ نەدان بۆ کۆبوونەوەی خوێندکاری لەناو زانکۆکاندا، یان داخستنی زانکۆکان لە ماوەیەکی زەمەنی تایبەتدا.[1] لەم جۆرە ولاٚتانەدا یاساگەلێکی دژوار بۆ پێشگرتن لە وتاردانی ئازاد یان کۆبوونەوەی سیاسی دادەنرێت و لە ئەگەری پێشێلکردنی ئەم یاسایانە، بۆ تاوانباران سزای زیندانی درێژماوە یان سزاگەلێکی هاوشێوە دادەنرێ.

زۆرێك لە خەڵك هەوڵیان داوە هۆی پێشەنگی لاوەکان لەرێگای خەباتدا، لەم رستەدا کورت کەنەوە کە لاوەکان شتێکیان بۆ لەدەستدان نییە. بە تەواوی ئەم وتە راستە کە لاوەکان کەمتر بە کار و پێگەی خۆیانەوە بەستراونەتەوە، یان بەرپرسیارێتییەکی بنەماڵەیی کەمتریان هەیە و هەروەها زۆر حەزیان لەوەیە کە توانا" گەنج"ێتییەکانی خۆیان پیشان بدەن، یان لە خۆخستنە مەترسی کەمتر ترسیان هەیە، بەلاٚم ئەمە تەنیا بەشێك لەو شتانەیە کە لاوەکان بۆ خەبات هاندەدات، چونکوو لاوەکان خۆشترین قۆناغی تەمەنی خۆیان دەخەنە مەترسییەوە و لەوانەیە ژیان و داهاتووی خۆشیان لە دەست بدەن، بەلاٚم ئەوان بیر لە شتگەلێك ناکەنەوە کە لەوانەیە لەدەستی بدەن، بەڵکو بیر لە ژیان لە سێبەری ئازادی و بەختەوەری بۆ نەوەکانی

---

(١) وەکوو داخستنی زانکۆکان لەسەرەتای هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی لەئێران کە بەناو شۆڕشی فەرهەنگی ناوی دەرکرد. وەرگێڕ بۆکوردی

[illegible] دەکەنەوە، ئەمەیە ئەو شتەی کە ورەیەکی سەد قاتیان بۆ خەبات پێدەدا. لاوەکان بەبێ هۆ پاساو بۆ بەندەیی خۆیان لە ژێر رکێفی حکومەتە سەرەڕۆکاندا ناهێننەوە و تەنانەت بەم هۆیەوە قبوولی ناکەن کە قبوولکردنی ئەم حکومەتە جۆرێك ناچارییە و گۆڕینیشی مەحاڵە. ئەوان ورە و شەوقێکی لاوییان تێدایە کە هێشتا لە تاقیکردنەوەی ژیان و تێپەڕینی تەمەندا لاواز نەبووەتەوە. مەیلی ئەوان بە ناسینی راستی لە درۆ و حەقێقەت لە فێڵ و مەکر، بەشێوەی ئامانج خوازانە و نەك پۆلێن بەندی و پاساو هێنانەوە بۆی، هەر هەمان ویژدانی بەخەبەرە کە ئەوان بۆ ئەم کارە هان دەدات.

وشەی بە بیرکردنەوە کارکردن، ئەو شتەیە کە لاوەکان لە پرۆسەی خەبات بۆ دابینکردنی حکومەتی دیموکراتیکدا، دەبێ سەرنجی پێ بدەن، چونکوو ئەوان وەکو کەسانێك کە پێشەنگن بۆ مەترسی قبوولّ کردن و ئالاّهەلّگرانی دابینکردنی کۆمەلّگای دیموکراسی دێنە ئەژمار.

بێ سەرنجدان بە پێکهاتەیەکی دارێژراو و رێکخراوەیی، لەوانەیە لاوەکان لە پرۆسەی خەباتدا تووشی زێدەڕۆیی بن و ئەگەر بێت و توشی وورووژانی بێ‌لۆژیك بن، توندوتیژی دەنوێنن و هەرهەمان کارێك ئەنجام دەدەن کە کەسانی بەستراوە بە حکومەتە سەرەڕۆ و دژە مرۆییەکان بەڕێوەی دەبەن.

کردەوەی بەرنامە دارێژراو بۆ تێکڕا ئەوکەسانەی کە لە خەباتدا بەشداری دەکەن حەقێقەتێکی بنەڕەتییە و بۆ لاوەکان بنەڕەتی ترە، تا بە راهێنان، رێنوێنیکردن و رێبەرییەکی باش لە بەلاڕێدا بردنی بەرنامە و پڕۆژەکان پێشگیری بکەن.

کرێکاران:

بێگومان گوشارەکان بۆ بە جیهانی کردن، ژیانی بۆ کرێکارانی هەموو دونیا دژوار کردووە. یەکێتییە کرێکارییەکان بەتوندی لاواز بوونەتەوە، چونکوو لە ولاّتە پێشکەوتووەکاندا، خاوەن پیشەسازییەکان لە هەولّی ئەوەدان کە کەرەستەکانی خۆیان بۆ ولاّتانێك راگوازن کە تێچووی هێزی مرۆیی ئەوان هەرزانترە. لە ولاّتە لەحالّی گەشەکاندا(جیهانی سێهەم) دەسەلاّتداران زیاتر لەوەی کە هۆگری پاراستنی بارودۆخی کاری باش بۆ کرێکاران، تەنایی ئەوان و مووچەی عاقلاّنە بۆ کرێکاران بن، هۆگری قازانجی زیاتر و پاراستنی بەرژەوەندیی خۆیانن. دیموکراسی، حکومەتی قانون و ئازادی کۆبوونەوەکان، هەنگاوگەلێکی بەسوودن کە بەکرێکارەکان ئەم هێزە دەبەخشن تا لە بەرانبەر دەسەلاّتداراندا لە مافی خۆیان بەرگری بکەن.

بۆ دەستپێکردنی خەباتی جەماوەری، لە سەرەتادا ڕێکخستنی کرێکارەکـان ئەسـتەمە، بـەلاٌم کاتێك ڕێکخستن بەڕێوە چوو، یەکێتی لە نێوانیاندا بەخێرایی پەرە دەسێنیٚ. تـەنیا بیهێنـنـەوە بـیر خۆتان کە بزووتنەوەی دیموکراسـیی پۆڵەنـدا هـەنگاوە سـەرەتاییەکانی خـۆی بـۆ سـەرکەوتن، لـە مانگرتنی کرێکارانی کارەبا لە کارگەیەکی کەشتی سازی لە"گیدانسك"ەوە دەسپێکرد.

یەکێك لەو بەشە گرینگانە کـە جێـی سـەرنجی بەرنامـە داڕێـژەرانی خـەباتی ناتوندوتیژییـە، پیشەسازیی ئالٌ وگۆڕ(گواستنەوە)و پیشەسازییە پەیوەندارەکانی پەیوەسـت بەوانەوەیـە. هـەرجۆرە تێکەلٌ پێکەلٌی و ئالۆزییەك لە گواستنەوەی کەلوپەل، مسافیر و خزمەتگوزارییـە جۆراوجۆرەکـان، دەتوانیٚ نرخی ئـابووری و سیاسـی ئـەو کـارە بەسـەر ڕژێمـدا بسـەپێنێت. هاوکـات لەگـەلٌ ئـەم مەسەلەیەدا، بەرنامەداڕێژەرانی ستراتیژی بە دەرەنجامەکانی کەمبوونەوەی بەرهەمە جۆراوجۆرەکان و ئەو مادده خۆراکییانە لە بازاردا بیردەکەنەوە کە دەتـوانیٚ زەبرێکـی گورچـك بـڕ لـە حکومـەت بدات.

دامەزراوە ئایینییەکان:

بەشێوەیەکی مێژوویی، ڕێکخراوە ئایینییەکان لە شەڕی سیاسی دژ بە حکومەتە سـەرەڕۆکان و بەقازانجی لایەنگرانی چاکسـازی ڕۆلٌێکـی زۆر گرینگیـان گێـڕاوە. هەلٌبـەت هێنـدیٚ جـاریش بـە پێچەوانەوە لایەنگرییان لە حکومەتە سەرەڕۆکان کردووە. زۆربەی ڕێکخراوە ئایینییەکان تـۆڕێکی هـەرە بـەربلاٌوی مەعنـەوی و ئـابووری لـەنێوان چـینە جیاوازەکـانی کۆمـەلٌگا لـە نوخبـەکان و دەولٌەمەندەکان تا چینەکانی خوارەوەی کۆمەلٌگا پێك دێـنن و لـەو ڕووەوە کـە ڕێبـەرانی ئـایینی جگە لە زانستی ئایینی زۆرجار زالٌن بەسەر زانستە کۆمەلاٌیەتییەکانیشدا، ئێعتبارێکی زۆر باشیان لەنێو خەلٌکی ئاسـایی و شـوێنکەوتوانیاندا هەیـە و دەتـوانن بـەربلاٌوتر لـە فێرکارییـە ئـایینی و مەزهەبییەکان کاریگەرییان لەسەر دابنێن. ئـەوان دەتـوان بـۆ گرووپـە خـەباتگێڕە سیاسـییەکان، مەعنەوییەتی خەباتگێڕی پێك بێنن، یان تەنانەت خۆیان ببنە بانگەشەکەر و وتەبێژی ئـەوان، یـان لەبەرەی دژبەردا، بەکەلٌك وەرگـرتن لـە پێگـەی خۆیـان ببنـە پـارێزەری بەرژەوەنـدیی حکومەتـە سەرکوتگەرەکان. لەهەرحالٌدا ڕێبەرانی خەبات، دەبیٚ کردەوەی خۆیان بەشـێوەیەك ڕێـك بخـەن کـە بتوانن ڕێبەرانی ئایینی بـەقازانجی بزووتنەوەکـە بهێننـە گۆڕەپـانی خەباتـەوە، یـان لـە ئەگـەری پشتیوانییان لە دەسەلاٌت، کاریگەری نگەتیڤی ئەوان پووچەلٌ کەنەوە.

PDF 4 KURD

ڕێكخراوە جەماوەرییە سەربەخۆكان (ڕێكخراوی جەماوەری یانN.J.O)؛

هەر ڕێكخراو و دامەزراوەیەك كە لە كۆنترۆڵی ڕاستەوخۆی حكومەتدا نەبێت، بەسەرمایەیەكی پەنگراو بۆ بزووتنەوەی دیموكراسی خوازی دێتە ئەژمار. ئێن.جی.ئۆ نێونەتەوەییەكان دەتوانن بە تەگبیركردنی خۆیان، یارمەتیی ماڵی بۆ دابینكردنی پێداویستییە ئابوورییەكانی خەبات راكێشن، لەگەڵ كۆمەڵگای نێونەتەوەییدا لە پێوەندیدا بن، زانست و پسپۆڕی پێویست بە راكێشانی هاوكاریی ولاتانی دیكە بەكار بێنن و بۆچوون و ئەزموونی بزووتنەوە خەباتگێڕییەكانی دیكە بهێننە ناو خەڵكەوە .

هەڵبەت ئێن.جی.ئۆكانی ناو خۆی ولات، لەباری سەرمایە و پانتایی ئەو چالاكییانەی كە ئەنجامی دەدەن سنووردارترن، چونكوو لەژێر چاودێری حكومەتدان، هەرچەند ئێن.جی.ئۆ دەرەكییەكانیش سەرەڕای ئەو هەوڵ و تێكۆشانانە كە بۆ پاراستنی سەربەخۆیی و لەژێر چاودێری ڕاستەوخۆی حكومەت نەبوونیاندا ئەنجامی دەدەن، بەوحاڵەشەوە بەكرێگیراوانی حكومی ڕەخنە دەكەنە ناویانەوە.

یەكێك لە تایبەتمەندییەكانی هێندێ لەو ئێن.جی.ئۆیانە كە بەكۆكردنەوەی رایەڵەیەكی خزمەتگوزاری و پێداویستی بۆ خەڵك هەنگاو هەڵدەگرن، ئەمەیە كە نیشان دەدەن كە خەڵك بەردەوام بەحكومەتەوە نەبەستراوەتەوە و خۆیان لێهاتوویی ئەوەیان هەیە كە هێندێ لەكاروبارەكان بەڕێوە بەرن. چالاكیی ئێن.جی.ئۆكان وێڕای سنووردارکردنی هێزی پشت ئەستوور بە حكومەت، زیرەكانە روونكەرەوەی ئەم خاڵەیە كە ئەوە حكومەتەكانن كە بەخزمەتگوزارییەكان و هاوكاریی خەڵك بەستراونەتەوە، نەخەڵك بەحكومەت.

نموونەیەكی بەرچاو لە كاریگەریی ئێن.جی.ئۆكان لە پساندنی بەستراوەیی خەڵك بەدەسەلاتە سەرەڕۆكان لە ولاتی بۆرما رووی داوە. ماوەیەك دوای بەدەسەلات گەیشتنی ژەنەڕاڵ نوین لەساڵی١٩٦٢ی زایینی، بەشی رۆژئاوای ولات لەویلایەتی ئاراكان، شایەتحاڵی شەپۆلێكی رووخێنەر بوون. بەپێی بەڵگەنامە و راپۆرتەكان، بانگەشەكەرێكی كاتولیكی لەرێگای پەیامگەلێكی رادیۆیی لەگەڵ ناوەندە ئایینییە كاتولیكەكان لە بەشە جیاجیاكانی ولاتدا و هەروەها لە ولاتی هێند داوای یارمەتی كرد. ئەم داخوازییە كاردانەوەی خێرا و كاریگەری لێكەوتەوە و شەپۆلێك لە خۆراك، كەرستەی پزیشكی و دەرمانی لە ماوەی چەند رۆژدا هاتە ناو ولاتەوە. كاتێك حكومەت ، گرووپگەلێكی بۆ تاوتوێ كردنی كارناسانە ناردە ناوچەكە، روون بووەوە كە هیچ پێویستییەك بە یارمەتییە حكوومییەكان نییە. چونكوو خەڵك بە بەڕێوەبەرێتیی خۆیان قەیرانەكانیان تێپەڕاندبوو. ژنراڵ نوین لەم هەوڵەی خەڵك زۆر تووڕە بوو، چونكوو ئاشكرا

PDF 4 KURD

بوونە خەڵك خۆیان دەتوانن قەیران و کێشەکانیان چارەسەر بکەن. سەرەنجام ژنراڵ نوین قەشە مەسیحییەکانی لە بۆرما دەرکرد.

ئەگەرچی ئێن.جی.ئۆکان پێڕەوی ناوخۆ و ئامانجی سەربەخۆیان هەیە، بەلاّم دەبێ ئەم ئامانج و رێچکەگەلە لە چوارچێوەی ئامانجی بزووتنەوەی دیموکراسیخوازانەدا جێ بگرێت و لەگەڵیدا یەکگرنەوە.

لە سەرچاوەکانی دیکەی هێزی دەسەلاّت دەتوانین رێکخراوە پیشەییەکان، پارتە سیاسییەکان، بازرگانیی دەرەکیی ولاّتانی دیکە و حکومەتەکان _ بەتەنیایی یان لە چوارچێوەی رێکخراوە نێونەتەوەییەکاندا _ ناو ببەین. سەرەڕای ئەمە لە رۆڵی گرووپە بچووکەکانی ناو کۆمەڵگا کە لەپێناو ئامانجێکی تایبەتدا پێك دێن نابێ کەمتەرخەم بین، وەکو یانە وەرزشییەکان، گرووپە کتێب خوێنەکان، گرووپە زمانناسەکان، گرووپەکانی پارێزەری ژینگە و هتد.

رێکخراوەکان، هەڵگری سەرچاوەکانی هێزن و بەستێنی پێکهاتنی چالاکییەکانی کۆمەڵگا دەخولقێنن. هەربۆیە دەبێ ستراتیژیی خەباتە ناتوندوتیژییەکان لەسەر بنەمای ناسینی سەرچاوەکانی هێز و راکێشانی هاوکاریی کاریگەری خەڵك دابمەزرێت.

دەسەلاّت						
هۆکارەکانی دی	فەرمانبەرانی خزمەتگوزارییە جۆراوجۆرەکان	کرێکاران	رێکخراوە مەدەنییەکان	هێزە رێککەرەکان	دەزگا راگەیاندنەکان	لاوەکان

پاڵپشتەکانی هێزی حکومەت(دەسەلاّت)

بەرفەرمانی (گوێڕایەڵی)

PDF 4 KURD

مرۆڤ سەربەست دێتە دونیا
بەلاّم بە درێژایی تەمەنی،
لە هەموو شوێنێك لەودیوی میلەكانەوەیە.
ژان ژاك روسۆ

چۆن دەسەلاّتداران بەسەر هاوولاّتیاندا دەسەلاّتی خۆیان دەسەپێنن و چۆن دەیپارێزن؟ چۆن تەنانەت ئەو كاتانەش كە كردەوەی حكومەت لای جەماوەر پەسند نییە، بەلاّم بەشێوەی بەربلاّو پشتیوانی لێ دەكەن و بڕیارەكانیشی بەڕێوە دەبەن؟

هەوڵەكە بۆ ئەوەیە كە بەدۆزینەوەی ولاّمی ئەم پرسیارانە هۆی سەرەكی ملكەچكردنی خەڵك بەشێوەی بنەڕەتی تاوتوێ بكەین.

شێوازی پلۆرالیزمی دەسەلاّت، سەرچاوەكانی هێزی دەسەلاّت و پاڵپشتەكانی و گوێڕایەڵیی خەڵك سێ فاكتەرێكن كە ناسینی ئەوان بۆ تێگەیشتنی تیۆری و كرداری خەباتی ناتوندوتیژیی جەماوەر گرینگن. ناسینی ریشەیی هۆی گوێڕایەڵیی جەماوەر لەم مەسەلە كە بۆچی خەڵك ملكەچی هێندێ لە حكومەتەكان دەبن و یان تەنانەت بۆ ئامانجێك كە خۆیان باوەڕیان پێی نییە یان تەنانەت بەرهەڵستكاریشین، گیانی خۆیان فیدا دەكەن، زۆر گرنگە.

گوێڕایەڵی "دڵ"ی دەسەلاّتی سیاسییە. دەسەلاّتداران بێ بەرفەرمانیی خەڵك ناتوانن درێژە بەدەسەلاّتی خۆیان بدەن. گوێڕایەڵی بەستێنێكە كە خەباتی ناتوندوتیژی لەسەر بنەمای ئەو شكڵ دەگرێت. ئەگەر رێبەرانی خەبات، بۆ لەناو بردنی دەسەلاّتە سەرەڕۆكان و دامەزراندنی دیموكراسی، تێدەكۆشن تا بە دنەدانی جەماوەر ئەوان لەدرێژەدان بەهاوكاری و پەژراندنی دەستووری دەسەلاّتداران رابگرن ، دەبێ سەرەتا تاوتوێی ئەم مەسەلە بكەن كە هۆی سەرەكی گوێڕایەڵیی خەڵك چییە؟

لەدرێژەدا هێندێ لە هۆكارەكانی گوێڕایەڵی شرۆڤە كراون.

عادەت(خوو):

هۆی ئەوە كە زۆرێك لە خەڵك بوونەتە ملكەچی دەسەلاّتداران تەنیا عادەت بە گوێڕایەڵییە. ئێمە عادەتمان گرتووە بەوە كە ملكەچی خاوەنی دەسەلاّتەكان بین و لە منالّییەوە

PDF 4 KURD

بەم گوێڕایەڵییە عادەتمان گرتووە . بۆ زۆرێك لە ئێمە بەرفەرمانی لە دەسەڵاتداران، لەباوك و دایك، خوشك و برای گەورەتر، باوەگەورە و دایەگەورە و خزمانیدیکەوە دەست پێدەكات و بەدوای ئەودا لەگەڵ ماموستایانی قوتابخانە، هێزە ئینتیزامییەكان و تەنانەت هێماكانی دەسەڵاتەوە بەردەوام دەبێت.

یەكێك لە هۆكارەكانی خولەكانی راهێنانی سوپا لە سەرەتای دەست بەكار كردنی سەربازەكان، راهێنانی جۆرێكی نویێ لە گوێڕایەڵییە. سەربازی تازەكار فێر دەبێ كە چۆن بێ ئەملاو ئەولا و پرسیار كردنێك، پەیڕەوی بكات لە فەرمانی فەرماندەكانی خۆی. راهێنانە دوور و درێژەكانی ریزبوون[1] و وانە بەردەوامە تێكەڵ بەتەشەر و تۆقاندنەكان هیچ وێكچوونێكیان لەگەڵ شێوازەكانی پێشكەوتووی شەڕدا نییە، بەڵكو تەنیا بۆ پەرەپێدانی گوێڕایەڵی و تەسلیم بوونە. سەرەڕای ئەوە شێوەی ژیانی سەربازی و نیزامی هەروەكو كەڵك وەرگرتن لە چەك، لەسەر بنەمای عادەت و راهێنانە بەردەوامەكانە و بە هیچ جۆرێك پێویستی بە بیركردنەوە و راوێژ نییە.

باشترین نموونە بۆ مانای عادەت، تووشبوان بەماددە سڕكەرەكانن. ئەوان نازانن تا چ رادەیەك ماددەی سڕكەریان بەكار هێناوە و تەنانەت ئەو كاتەی كە نرخیشی بەشێوەیەكی سەرسووڕهێنەر بەرزبۆتەوە، دیسان وازیان لێ نەهێناوە. بۆ تەرك كردنی عادەتەكان، لەوانە عادەت بەگوێڕایەڵی دەبێ، بڕیارێكی جدی بدەین و ئەو بڕیارە بەردەوام وەبیر بێنینەوە و لەبەر خۆمانەوە هۆی تەرككردنی ئەم عادەتە دووپات بكەینەوە . لە راستیدا ملكەچ كردن بۆ یاساكان یەكێك لە پێویستییەكانی ژیانی كۆمەڵایەتییە، بەڵام لەو شوێنانەدا كە گوێڕایەڵی لە شێوازی عاقڵانە و ئاگایانەی خۆی دوور دەكەوێتەوە و دەبێتە عادەت، ئەوكاتە ئیدی بۆ كۆمەڵگا مەترسیدار دەبێت، چونكوو ئەو خەڵكە كە تووشی عادەت دەبن ئیتر ئەو قانون و دەستوورگەلەش كە بە زیانی خۆشیان تەواو دەبێت، شرۆڤەی ناكەن و وەكو سەربازی سوپا بەڕێوەیان دەبەن. رەنگە یەكێك لەو هۆكارانەی كە زۆرێك لە حكومەتەكان، لە پۆستە جیاجیاكاندا، لە هێزە سەربازییەكان بۆ بەدەستەوە گرتنی كارەكان كەڵك وەردەگرن، هەر ئەمەیە كە دەستوورەكان لە بەرزترین پلەكانەوە تا نزمترین پلەكان، بە بێ هیچ نارەزایەتی و رەخنەگرتنێك بەڕێوە دەچێ.

---

(۱) Close order drill پرۆڤەی سەف یان راهێنانە نیزامییە رۆژانەكان. و

ترس لەسزادان:

هۆکارێکی دیکە کە خەڵك پەیڕەوی لە حکومەت دەکەن، ترس لە سزادان و تەمێ کردنە. کاتێك ئێمە یاساکان پێشێل دەکەین، یاسا هێزی خۆی بۆ سزادانی ئێمە بەکار دێنێت. لەوانەیە یاسا، سزای کوشتن، دەستبەسەرداگرتنی داراییەکان یان زیندانی لەبەرچاو بگرێ. بەڕێوەبردنی سزادان، بۆ تەمێ کردنی کەسایەتی پێشێل کەری قانون و پێشگیری لە کەسانی دیکە لە ئەنجامدانی کاری هاوشێوەیە. لە کۆمەڵگا پێشکەوتوو و خەڵكسالارەکاندا، تەمێ و سزادانەکان زۆرتر بۆ پشتیوانی لە بەڕێوەبردنی یاسا کۆمەلاّیەتی و مەدەنییەکانە تا دیسپلینی کۆمەڵگا بپارێزرێت، لە حالێکدا لە حکومەتە سەرەڕۆکاندا، دەسەلاّتداران پێویستیان بە هەست بە مەترسی کردنی خەڵك لە سزادانەکان _ بۆمانەوەی حکومەتی خۆیان — هەیە و ئامانجیان لەم کارە پاراستنی دەسەلاّتە نەك پاراستنی تەکووزی و دیسپلینی گشتی.

بەرژەوەندی تایبەتی:

زۆربەی خەڵك نیشان دەدەن کە هۆگرییەکیان بۆ حکومەتی ئێستا نییە و سیاسەتەکانی لە بەرژەوەندیی خۆیاندا نابینن، بەلاّم هەر ئەم کەسانە لەکردەوەدا چالاکانە پشتیوانی لە حکومەت دەکەن. لێکۆڵینەوە لەسەر بەرژەوەندیی کەسەکیی تاکەکان و ئەو پوانگەلە کە لە بەرانبەر پشتیوانی کردن وگوێڕایەڵییان لە دەسەلاّت وەری دەگرن، ئەم پارادۆکسە بەشێوازێکی رێکوپێك روون دەکاتەوە. بۆنموونە ئەو پوان و پێداویستییە تایبەتانە کە بۆ بەرفەرمانی لەو یاسا نادیموکراتیك و ناخەڵکی و تەنانەت دژی گەلییانە لە زۆرێك لە ولاّتە نادیموکراتیکەکاندا بەهێزە نیزامییەکان دەدرێ، هۆکاری پشتیوانیی ئەوان لە دەسەلاّتە. پلەپێدان وبەخشینی نیشانە و پلە، پرستێژ و پێداویستیی تایبەتیی خۆشگوزەرانی و مالّی لەم پوانگەلەنە. لە سیستمە ئابوورییە سانتڕالیزە(چڕبۆوە)کاندا کە لە ژێر چاودێری حکومەت دایە و تێکڕای تاکەکان بۆ دابینکردنی پێداویستیی ژیان ناچارن لە خزمەتگوزارییە حکوومییەکاندا دامەزرێن و بەشە ناحکوومییەکان رۆڵێکی چالاك و کاریگەریان لە بواری بەرهەمهێنان و ئابووریدا نییە، لە پلەی یەکەمدا تاکەکان ناچارن پیشەی خۆیان بپارێزن، چونکوو بۆ بژێوی ژیانیان بەربژارێکی تریان نییە. لەم حکومەتانەدا هێندێ لە تاکەکان بەهۆی لایەنگری

PDF 4 KURD

دەسەلأت بە کەرستە و پێداویستییەکی بەرچاو دەگەن. هەڵبــەت نــاتوانین هەرکەسـێك کــە بەهۆی هۆکاری بەرژەوەندیی نەخوازانەوە ملکەچـی دەســەلأتە مــەحکووم بکــەین، چــونکوو لەوانەیە ئەو تاکە بەڵگەی خۆی هەبێت، هۆکار گەرلێك وەك" ڕێگاچارەیەکی دیکــە نییــە"، یان " ئێستا با شترین بەربژار هەرئەم دەسەلأتەیە"و هتد. بەلأم کێشەی سەرەکی بۆ خــەباتی ناتوندوتیژیی جەماوەری ئەمەیە کە سەرنج بدەینە هــۆی بەرفــەرمانی تاکــەکان کــە زۆرجــار لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی تاکەکەسییە.

"بەڵێن"ی ئەخلاقی:

بەڵێنی ئەخلاقی بۆ گوێڕایەڵی لە هەموو کۆمەڵگاکاندا هەیە. ئەم بەڵێنە کە دەبێتە هۆی گوێڕایەڵیی ریشەیی لەم باوەڕەدایە کە قــازانج(خێــر)ی گشــتی گــرینگترین مەســەلەیە. ئــەم مەسەلە باس هەڵگرە، چونکوو زۆربەی یاساکان پشتیوانی لــە هاوولأتیــان دەکــەن، زۆربــەیان خەڵك لە بەرانبەر تــاوان و خراپەکاریگــەلێك وەك دزی، قــەتڵ و دەســت درێژیــدا دەپــارێزن، هێندێکی دیکە زامنی بەرژەوەندیی گشتیی کۆمەڵگا وەکو بەمانگانە دابەشکردنی کالأکان و خزمەتگوزارییەکان، هەناردنی پیاوانی گەنج بۆ سەربازی، وەرگرتنی بــاج و تــاد.... ، بــەلأم لەوانەیە زۆربەشیان بە پێچەوانەی بەرژەوەندیی گشتیی کۆمەڵگا بن.

زۆربەی ئێمە لەسەر ئەو باوەڕەین کە بۆ پاراستنی بەرژەوەندیی گشتی باشترین هەڵوێســت ملکەچ کردن بۆ دەسەلأتی هەنووکەییە، چونکوو هیچ بەربــژارێکی دیکــە بــەدی ناکرێــت تــا ژیانی ئێمە باشتر و بارودۆخەکە چاکتر بکات. بێگومان ژوزێف ستالین جینایەت کارێك بــوو. بەلأم ملیۆنان کەس پێڕەوییان لێ دەکرد، چونکوو لەسەر ئەم باوەڕە بــوون کــە خێــری ولأت و بەرژەوەندیی گشتی، لە پێڕەوی کردن لەودایە. سەرەڕای ئەوەی کە ئێستا روون بووەتــەوە کــە ئەو هۆکاری کوشتنی ٢٠ ملیۆن مرۆڤ بووە، هێشــتا هێنــدێ لــە خــەڵکی روســیا وەك ڕۆژە خۆشەکانی رابردوو لەسەردەمی ئەو دەڕوانن.

ئەو فاکتەرانەی لەسەروەی مرۆڤایەتییەوەن:

لە هێندێ لەکۆمەڵگاکاندا دەسەلأتداران لایەنێکی خــوایی و ئەوپــەڕ مرۆیــی بــە خۆیــان دەدەن. کاتێك دەسەلأتدار یان حاکمێك وەکو خاوەنی بێ ئــەملاولای دەســەلأت یــان نوێنــەری ئایین دەناسێنن، گوێنەدانە ئەو زۆر ئاستەم دەبێت. کێ دەی وێــرا ملکەچــی ئــادۆڵف هیتلێــر

بیت كه لەوپەڕی دەسەلاٌتیدا، خۆی وەك نوێنەری خوا بۆ رزگاریی ولاٌت و گەلەكەی دەناساند؟ ئەم فێڵی دەسەلاٌتدارانە بۆ بەخشینی شێوەیەكی ئیلاهی بە خۆیان، مێژوویەكی كۆنی هەیە. بە درێژایی مێژوو خەڵك ناچار بە گوێڕایەڵی لە دەسەلاٌتدارانێك بوونە كە خۆیان بە پاشا_خوا، سێبەری خوا یان جێگری ئەو ناساندووە. تەنیا رێگای سەركەوتن بەسەر ئەم فێڵ و تەڵەكانەدا، روونكردنەوەی بیروڕای گشتییە كە چیتر هیچ دەسەلاٌتدار یان تاكێك نابێ لاف جێنشینی خوا لەسەر زەوی لێ بدات، تا لە رێگای بانگەشەی بێبناغەوە دەسەلاٌتی خۆی رەها و شیاو پیشان بدات.

كەسایەتی ناسیی دەروونی لە چوارچێوەی پشتیوانی لە دەسەلاٌتداران:

هێندێ لە خەڵك وەكو زنجیرەی بنەماڵەیی و خزمایەتی دەسەلاٌتداران دەبینن. هەرواكە لە نموونەیەكی چووكەتردا، لایەنگرانی یانەی تۆپی پێ لە شار یان گەڕەكێكی گچكەتردا، لە سەركەوتنی تیپەكەیان خۆشحاڵ دەبن یان بە دۆڕاندنی خەمبار دەبن، هێندێ لە خەڵكیش بەدروستكردنی جۆرێك نزیكی دەروونی و هەستی پشتیوانیی نەتەوەخوازانە لە دەسەلاٌتداران پیرەوی دەكەن. ئەم هەستە كاتێك بەهێزتر دەبێت كە خەڵك و دەسەلاٌتداران لە رەوتی خەباتدا، وەكو خەبات بۆ بەدەستهێنانی سەربەخۆیی، شانبەشانی یەكتر خەباتیان كردبێت. ئەم فاكتەرە دەبێتە هۆی ئەوەی ئیدی خەڵك چاوی خۆیان لە ئاست كردەوەكانی دەسەلاٌتداران ببەستن و تەنیا بە هەستێكی سەرەتایی نەتەوەخوازیی و هەست كردن بە شوناسی عەشیرەتی پشتیوانییان لێ بكەن. لە زۆربەی ولاٌتانی جیهانی سێهەمدا كە دەسەلاٌتداران ئاگاداری ئەم كارەن، بە هەڵزرنگان(تەحریك)ی سیمبوڵە عەشیرەییەكان كە بە رواڵەت بۆ خەڵك و دەسەلاٌتداران شێوەیەك لە شوناسی نەتەوەیی دروست دەكەن، دەست دەدەنە راكێشانی پشتیوانی خەڵكەوە.

هەڵچوون و بێ مەیلی:

زۆربەی خەڵك ئاشكرای دەكەن كە سەبارەت بە زۆرێك(ئەگەر نەڵێین هەموو) لە یاساكان، كە بەهیچ جۆرێك چاوەڕوان ناكرێ كاریگەریی نیگەتیڤ لەسەر رەوتی ژیانی رۆژانەیان دابنێت، هیچ هۆگری و هەستێكیان نییە. بەو واتایەی كە ئەوان لەبێ مەیلییەكی كامڵ سەبارەت بە یاساكان و كاروباری سیاسیدا بەسەر دەبەن. ئەگەر ستەمكارانەترین و

PDF 4 KURD

نامرۆڤانەترین یاساکانیش سەروەر بێ، تا ئەوکاتەی کە ئەم یاساگەلە ئــەوان نەگرێتــەوە و تــا کاریگەری لەسەر رەوتی ژیانی رۆژانەیان دانەنێت، لەبیرکردنەوە لە ئاکامەکەی خۆ دەپــارێزن. تەنانەت ئەگەر ئەم یاساگەلە ببنە هۆی لەناوچوونی مافی نــەوەکانی داهــاتوو یــان منــداڵانی ئەوان. هۆی ئەمەیە کە زۆربەی خەڵك روانگە و ئاسۆیەکی زەینی بــەرفراوانتریان لــە بازنــەی بەستراوی رۆژانەی خۆیان نییە و تێگەیشتنی ئــەوان لــە ژیــان، تــەنیا بــەڕێوەبردنی چــالاکی رۆژانەیە. ئەوان بۆیە لە قانون پێڕەوی دەکەن چونکوو وابیردەکەنەوە کە خراپتر لە"خراپ"یش هەیە و بۆ پێشگیری لە بارودۆخی خراپتر، لەگەڵ خراپی هەنووکەدا هەڵ دەکەن. وەها خەڵکێك تەنیا کاتێك بۆ نارەزایەتی و دژایەتیی رادەپەڕن کە قــانون بــە چوارچــێوەی ژیــانی رۆژانــە و خۆشی و ئازادییە کەسێتییەکانی ئەوان زیان بگەیەنێت. ئەرکی خەباتگێڕان بــۆ بــەدیهێنانی دیموکراسی ئەمەیە کە خەڵك سەبارەت بەم راستییە ئاگادار کەنــەوە کــە تــەنیا بەرژەوەنــدیی تایبەتی و تاکی ئەوان گرنگی نییە و وەبیریان بێننەوە کە بێمەیلی و ناچــالاك بــوونی ئــەوان سەبارەت بە چارەنووسی کۆمەڵگا، بەربوار(پێش زەمینــە)ی بلاوبوونــەوەی ســەرەڕۆیی و بــە کۆیلە کردنی هەموانە. بنیاتنانی سنوورێکی گشتیی رەنگە لــە بــارودۆخی ئێســتادا لەســەر هێندێ لایەنی ژیانی تایبەتی ئەوان کاریگەری نەبێت، بەڵام بوار بۆ دەست درێژی بەمافی تاك بەتاکی ئەندامانی کۆمەڵگا دەڕەخسێنێت.

نەبوونی بڕوا بەخۆبوون:

لەبەر زۆر هۆکار، زۆربەی خەڵك تووشی نەبوونی بڕوا بەخۆبوونن. نەبوونی بڕوا بەخۆبوون، دەبێتە هۆی خۆ بەکەم زانین، نەبوونی باوەڕ بە هەڵسەنگاندن و توانایــیەکان و نافــەرمانی لــە دەستووورە سەرەڕۆیانەکان. لە کۆمەڵگایەکدا کە چەندین دەیەی بەردەوام شایەتحاڵی سەرەڕۆیی و پاوانخوازیی بووە، ئامادەیی و ئەزموونێکی کەم لەوکۆمــەڵگادا بــۆ بەشــداری و بڕیــاردانی بەکۆمەڵ هەیە. لەوەها کۆمەڵگایەکــدا دەرفەتگــەلێکی کــەم بــۆ پەرەپێــدانی رێبەرایــەتی و رێنمایی کردن دێتەپێشەوە و زۆربەی خــەڵك وابیردەکەنــەوە کــە حکومــەتی ئــەوان باشــترین بەربژارە بۆ بەڕێوەبەریی کۆمەڵگا.

ئەم نەبوونی باوەڕ بەخۆبوونە، خەباتگێڕانیش دەخاتە ژێر کارتێکەریی خۆیەوە، بەو جۆرەی کە ئەوان گومان دەکەن ناتوانن لە بەرانبەر دەسەڵاتدا پارێزگاری لــە خۆیــان بکــەن، یــان لــە رێگای گەیشتن بە ئازادیــدا ســەرکەوتوو بــن. گەڕانــەوەی بــاوەڕ بــەخۆبوون بــۆ کۆمــەڵگا و

PDF 4 KURD

بەهێزکردنی کەسایەتیی تاکەکان، یەکێك لەپێش مەرجەکانی خەباتی ناتوندوتیژیی جەماوەرییە، بەجۆرێك کە بتوانن داوەرییەکی دروستیان لەسەر دەسەڵاتداران هەبێت و دوای گەیشتن بە ژیری و روانگەیەکی باش، لەسەر بزووتنەوەی خەباتگێڕی و ئامانجەکانیشی هەڵسەنگاندنی باش بکەن.

لە زۆربەی کاتەکاندا ئەو هەستەی کە ئێمە بە وشەگەلێکی وەك بێ‌مەیلی و حەزنەکردن بە چالاکییە سیاسییەکان و سەرنجدان بە بارودۆخی کۆمەڵگا پاساوی بۆ دێنینەوە، لە راستیدا هەر ئەو هەستی باوەڕ بە خۆنەبوونەیە.

رێوشوێنە گونجاوەکان(میکانیزم) و شێوازەکانی خەباتی ناتوندوتیژی:

تێپەڕبوونی کۆمەڵگاکان لە سەرەڕۆییەوە بۆ دیموکراسی، بێجگەلە رێکار و میتۆدێك کە بۆ گۆڕینی پێکهاتە و گەیشتن بە دیموکراسی هەڵدەبژێردرێت، پرۆسەیەکی دژوار و تاقەت پڕووکێنیشە.

بەوجۆرەی کە خەڵك شێوەی خەباتی ناتوندوتیژی بۆ بەرەنگاربوونەوە لە بەرانبەر دەسەڵاتدا هەڵدەبژێرن، دەبێ میکانیزم و شێوازگەلێك بناسن کە بە هاتنەدی ئامانجە دیاری کراوەکان و دروستکردنی هاوسەنگی لە نێوان دەسەڵاتداران و خەڵکدا یارمەتی دەگەیەنن. دکتۆر جین شارپ،[١] چوار جۆر میکانیزم بۆ خەباتە ناتوندوتیژییە جەماوەرییەکان دەستنیشان دەکات. ئەم چوار میکانیزمە بریتین لە گۆڕینی روانگە،[٢] قبووڵکردن،[٣] ناچارکردنی(ناتوندوتیژی)[٤] و هەڵوەشانەوە.[٥] ئەم میکانیزمگەلە چوارچێوەیەکی تیۆری و پێکهاتەیی بۆ کۆکردنەوە و تاوتوێ کردنی زانیارییەکان، لە رێگای ناسینی پێوەندیی هێز لە نێوان خەڵك و دەسەڵاتدا پیشان دەدەن.

---

(١) ئەم بەشە لەلایەن (رابێرت هێلوی)یەوە نووسراوە ــ و

(2) Conversion
(3) Accomodation
(4) Coercion
(5) Disintegration

ئەم بەشەدا سەرەڕای ئەم میکانیزمانە، شێوازگەلی نارەزایەتی دەربڕین و دژایەتی کردنی ناتوندوتیژیش نیشان دەدرێت کە بریتین لە نارەزایەتی،[(٦)] دنەدان،[(٧)] خۆبواردن لەهاوکاری و[(٨)] دەست تێوەردان.[(١)] ئەم شێوازانە بۆ دروستکردنی چاکسازی و ئاڵوگۆڕی بنەڕەتی لە پێکهاتەی هێزی دەسەڵاتدا زۆر بەسوودن و کاریگەرییەکی بەرچاویان هەیە. هەروەها بە بەکارهێنانی ئەوانە، دەتوانین شێواز و بەرنامەکانی خەباتی ناتوندوتیژیی رابردوویش تاوتوێ بکەین و جیاوازی ئەوان لەگەڵ شێوازە رێکوپێکەکاندا بە روونی ببینین.

بۆ دروستکردنی بەستێنی چاکسازیی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا، دەبێ بیرۆکەی خەباتی ناتوندوتیژیی جەماوەری، لە شێوازی تیۆرییەوە بۆ شێوازی کردەیی بگۆڕدرێت. لە پرۆسەی گۆڕینی تیۆری بە کردەیی، گرینگ ئەمەیە کە لە جۆری هەڵسوکەوتی دەسەڵات لە دژکردەوە بەرانبەر بە نارەزایەتیی جەماوەری وێنەیەکی دروستمان هەبێت، ئەم وێنەیە یارمەتیی خەڵك دەدا تا بتوانن بەدروستی دژکردەوە لە خۆیان پیشان بدەن و کاریگەری لەسەر کردار و ئاکاری دەسەڵاتداران دابنێن. ئەم ناسینە، لەسەر هەڵبژاردنی شێوازی خەباتی ناتوندوتیژی بۆ دەستەبەربوونی خواستەکان و ئاڵوگۆڕ لە کۆمەڵگادا و لە کۆتاییشدا پێکهێنانی هاوسەنگی لە پێوەندیی هێز لە نێوان دەسەڵاتداران و خەڵکدا کاریگەری زۆری هەیە.

لە درێژەدا بۆ روون بوونەوەی ئەم باسە، میکانیزمە جۆراوجۆرەکان تاوتوێ دەکەین:

١- گۆڕینی روانگە.

٢- قبووڵکردن.

٣- ناچارکردن.

٤- هەڵوەشانەوە (رووخان).

١- گۆڕینی روانگە:

ئەو میکانیزم و پرۆسانەی کە بۆ بەرێوەبردنی هێندێ چاکسازی لە بەرانبەر دەسەڵاتدا بەکاردێن، دەرخەری خواست و بیر و ئاکامی شێوازەکانی ناتوندوتیژییە لە پرۆسە

---

(6) Protest٦
(7) Persuasion
(8) Non-cooperation
(1) Intervention

PDF 4 KURD

جیاجیاکانی خەباتدا (بەم مانا کە میکانیزمی خەبات، چوارچێوەی سەرەکی و قاڵبێکە کە شێوازەکانی خەبات لەناو ئەودا جێ دەگرێ).

لەوانەیە لە هێندێ بابەتدا رژێم بەم ئاکامە بگات کە قبووڵ کردنی هێندێ لە پێداویستی و خواستەکانی گرووپە جەماوەرییەکان، لەگەڵ بەرژەوەندیی دەسەڵاتدا دژایەتی نییە. لە هێندێ بابەتدا گۆڕینی روانگەی دەسەڵاتداران، ئاکامێکی روون و درەوشاوەی بۆ خەڵك بەدواوە بووە. هەروەها رازی بوونی دەسەڵاتداران بە دانی هێندێ پوان، دەبێتە هۆی بەدەستهێنانی پرستیژ و ئیعتیباری یاسایی بۆ گرووپە خەباتگێڕەکان، کە ئەم کارە دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی هەڕەشە و گوڕەشە و ئەو مەترسییە دیار و هەست پێکراوانەی کە زۆرجار رووی لە گرووپە سیاسییەکانە و لە گشتی گرنگتر، هێزە خەباتگێڕەکان بۆ رۆژە هەستیار و قەیراناوییەکان[1] دەپارێزێ. بەڵام سەرنجدان بەم خاڵە گرنگە کە ئەم شێوازە بەهۆی بەکارهێنانی گوشار لەچینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگا، بەگشتی بۆ خەبات دژی رژێمە ملهۆڕ و سەرەڕۆکان کارامەیی لە سەداسەدی نییە. بەڵام بەم حاڵەشەوە لە هێندێ بابەتدا کەڵك وەرگرتنی دروست لەم میتۆدە و چوونەسەرەوەی لە کاتی خەبات لە بەرانبەر هێندێ رژێمی ستەمکاردا کارتێکەری بووە.

یەکێك لە نموونەکانی بەکارهێنانی ئەم شێوازە لە بەرانبەر رژێمە سەرەڕۆکاندا، بەرنگاریی خەڵك لە بەرانبەر رژێمی سەرەڕۆی نیزامیی بۆرما لە چوارچێوەی خوێندنی زمانی ئینگلیزی لە قوتابخانە بنەڕەتییەکانی ئەو وڵاتەدا بوو. دوای ئەوەی کە لەساڵی ۱۹٦۲ی زایینی. نیزامییەکان لەوڵاتی برمەدا دەسەڵاتیان بەدەستەوە گرت، ژنەراڵ نۆوین رایگەیاند کە زمانی ئینگلیزی چونکوو وەبیرهێنەرەوەی دەوڵەتی داگیرکەری بەریتانیایە، نابێ لە قوتابخانە سەرەتاییەکاندا بوترێتەوە. لەو سەردەمەدا زمانی ئینگلیزی وەکو زمانی دووەمی خەڵکی بۆرما لە قەڵەم دەدرا و زۆربەی خەڵك بەباشی ئەم زمانەیان دەزانی. هۆی سەرەکی بڕیاری حکومەتی نیزامی ئەمە بوو کە خەڵك لە پێوەندی و دەست گەیشتن بە سەرچاوە هەواڵنێرییە نێونەتەوەییەکان دوورخاتەوە ، چونکوو زیاتر بە زمانی ئینگلیزی بوون. لە راستیدا رژێم دەیەویست لە پشت دەمامکی دژایەتی لەگەڵ کۆلۆنیالیزمدا، جۆرێك سانسۆڕی زانیاری دروست بکات. تەنانەت سنووردارکردنی زمانی ئینگلیزی زانکۆکانیشی گرتەوە. دوای تێپەڕینی زیاتر لەدوو دەیە، ئەم

---

(١) مەبەستی نووسەر ئەمەیە کە ئەم شێوازە بەهۆی جەوهەری دیسکۆرس(گوتار)ی و خۆبواردنە لەشێوازەکانی رووبەرووبوونەوەی راستەوخۆ لەگەڵ دەسەڵاتدا، تێچووی کەمتری هەیە. و

PDF 4 KURD

بابەتە بە دەسەڵاتداران سەلمێنرا کە سنووردانان و سانسۆڕ، هێندێ دەرەنجامی نیگەتیڤی ئابووریی بەدوای خۆیدا دێنێت، سەرمایەگوزارە بیانییەکان لەو کارخانەگەلەدا کە فەرمانبەران و بەڕێوەبەرانی ناوەندی، توانای دروستکردنی پێوەندی بە زمانی نێودەوڵەتیی بازرگانی و پیشەسازییان نەبوو، هیچ مەیلێکیان بۆ سەرمایەگوزاری لە خۆیان نیشان نەدەدا. هەروەها خوێندکارەکانیش لە دەست گەیشتن بەهەلی خوێندن لە زانکۆکانی دەرەوەدا بەجێمان. دەرچووەکانی زانکۆ پزیشکییەکانی شاری رەنگوون،[٢] بۆ بەدەستهێنانی کار لە وڵاتە دەرەکییەکاندا هیچ شانسێکیان نەبوو و نەیاندەتوانی لە خولە فێرکارییە نێو دەوڵەتییەکاندا بەشداری بکەن. بە پەرەگرتنی پێویستیی نووسینگە توجاری و پیشەییەکان و چالاکییەکانی خەڵك بۆ دەست گەیشتن بە دیموکراسی، رژێمیش بەم ئاکامە گەیشت کە بە قبوولکردنی خواستی جەماوەر بۆ راهێنانی زمانی ئینگلیزی، خۆیشی بەهێندێ بەرژەوەندی دەگات.

بە وەبیرهێنانەوەی ئەوەی کە ئامانجی ستراتیژیی بەرنامەی خەباتی ناتوندوتیژی، لاوازکردنی سەرچاوەکانی دەسەڵاتی حکومەتە، شێوازی گۆڕینی روانگە (بێ بەڕێوەبردنی توندوتیژی) دەتوانێ لە پرۆسەی لاوازکردندا کاریگەر بێت. یەکەم هەنگاو لەم پێناوەدا ئەمەیە کە، ئەندامانی رێکخراوەکان و ئەو ناوەندانەی کە خەڵك لەدژیان هەنگاو دەنێن، تێبگەن کە بزووتنەوەی خەباتگێڕی، وەکو دوژمن سەیریان ناکات و وێڕای پێشوازی کردن وئەمەگناسی بۆ هاوکارییان، وەکو تاك و رێکخراوێکی شوێن دانەر بۆ دەست گەیشتن بە کۆمەڵگایەکی دیموکراتیك چاویان لێ دەکات. ئەگەر ئەم بابەتە دەستەبەر بێت، تاکەکان هاوکاریی کاریگەرتر و کارامەتریان دەبێت و سەبارەت بە قبوولکردنی ئەم بابەتە کە ئامانجی خەبات، بەڕێوەبردنی هێندێ چاکسازیی سیاسی و ئامانجە مرۆییەکانە، ئامادەتر دەبن.

سیاسەتی گۆڕینی روانگە، یەکەم میکانیزمە بۆ بەهێزکردن و بڵاوکردنەوەی شێوازەکانی خەبات لە رێی ئامانجە دیموکراسییەکاندا. زۆر گرینگە کە بۆ ئەم کارە لەو جۆرە پڕۆپاگەندانە کەڵك وەرگرین کە بارودۆخی ژیان لە سیستمە دیموکرات و سەرەڕۆکاندا پێکەوە هەڵ دەسەنگێنن و بیر و هزری خەڵك لەسەر پوانە کردەییەکانی دیموکراسی و چۆنیەتی خەباتی ناتوندوتیژیی جەماوەری لە جیهاندا روون دەکەنەوە. گەیاندنی هەواڵ لەسەر مانگرتنەکان، گەمارۆکان، خۆپیشاندانەکان و خەباتی جەماوەری لەناوەوە و دەرەوەی وڵات لەسەر گۆڕینی

---

(٢) Rangoon (پێتەختی برمە) .

PDF 4 KURD

روانگەی جەماوەر زۆر کاریگەری دەبێ و لە هەمووی گرینگتر، کێشانی وێنەیەکە لە داهاتوو وئەوەی کە ژیان لە حکومەتە دیموکراتیکەکاندا چۆنە و شێوازی پێوانی ئەم ڕێگا چۆن دەبێت.

ڕەنگە بەهێزترین شێوازی بەکارهێنانی گوشار لەسەر رژێمە سەرەڕۆکان، پیشاندانی نەترسیی و ورەبەرزیی بەرهەڵستکاران بێت. نیشاندانی نەترسیی، ئەم بیرە کلێشەییە لەناو دەبات کە داکۆکیکارانی خەباتی ناتوندوتیژی، کەسانێکی ترسنۆکن. هەروا کە[1] بێ باکیی سەربازەکان لەبەرەکانی شەڕدا بەرز دەنرخێندرێت، قارەمانێتیی ئەو کەسانەی کە بە شێوازەکانی بێ توندوتیژی بەرەنگاری حکومەتە سەرەڕۆکانیش دەبنەوە، جێگای ڕێزلێنانە. لە هێندێ بابەتدا، ئەو ئازارانەی کە خەباتگێران لەم پێناوەدا دەیچێژن، بۆ کاریگەری دانان لەسەر خەڵکانی دیکە و هێزەکانی سەر بەدەسەڵات، هۆکارێکی کاریگەرە. ناتوانین بوێری لەگەڵ فاکتەرە نەریتییەکانیدا هەڵسەنگێنین کە هەر ئەو خوێن ڕشتن و بریندارپوونەیە. قبووڵکردنی ئەنجامدانی کارێك بەتێکڕا ئەو دەرەنجامانەوە کە هەیەتی، پێوەری هەڵسەنگاندنی بوێرییە. وەك نموونە، ئەوانەی کە ڕاگەیەندراوی سەربەخۆیی ئەمریکایان لەساڵی١٧٧٦ی زایینیدا واژۆ کرد هەڵوێستێکی بوێرانەیان لە بەرانبەر پاشای بەریتانیادا گرت و لە ڕاستیدا بەو شێوە لەو خەباتە مەدەنییانەی کە لە دەیەکانی١٩٥٠و ١٩٦٠ی زایینیدا بە شێوەی مانگرتنی جەماوەری بەڕێوە دەچوو، بەشێوازی مەدەنییانە، پاوشای بەریتانیایان بۆ خەبات بانگهێشت کرد. لە ئەنجامدا بوو بەهۆی یەککگرتوویی هەموو ئەمریکا.

میتۆدی خەباتەکان، خەڵك بۆ بیرکردنەوە هان دەدا تا بەبینینی ئەو خەباتگێرانە کە ئامادەن بۆ گەیشتن بە ئامانجە بالآکان گیانی خۆیان بخەنە مەترسییەوە، لە ناوەرۆکی ڕاستەقینە و مرۆیی خەبات تێبگەن.

گۆڕانی ڕوانگەی دەسەڵات بۆ بەڕێوەبردنی هێندێ چاکسازیی بە کورتی دەتوانین بەم جۆرە پێناسە بکەین:

" ڕیفۆرم و گۆڕینی ڕوانگەکانی دەسەڵات دوابەدوای خەباتی ناتوندوتیژیدا، بە جۆرێك کە ئەوان بگەنە ئەو باوەڕە کە جێبەجێکردنی ئامانج و خواستەکانی جەماوەر کارێکی باشە. ئەمە یەکێك لەو چوار میکانیزمی گۆڕانەیە لە شێوازەکانی خەباتی ناتوندوتیژیدا."

---

(١) خاڵی گرینگ ئەمەیە کە خەڵك دەبێ بەمە باوەڕیان ببێ کە ڕەچاوکردنی خەباتی ناتوندوتیژی بەهۆی لاوازیو نەبوونی هێزی بەڕێوەبردنی توندوتیژی نییە، بەڵکوو بەهۆی کاریگەریی ئەم شێوازەو پێشگیری لە توندوتیژیخوازیی لەداهاتوودایە. و

PDF 4 KURD

- قبوولّکردن:

بە گشتی دەتوانین بەکورتی قبوولّکردن بەم شێوەیە پێناسە بکەین:

" سیاسەتی قبوولّکردن یەکێك لە میکانیزمەکانی چاکسازی و گۆڕان لە خەباتی ناتوندوتیژیدایە کە تیایدا دەسەلاّت لە حالّێکدا لە حالّی رووخان و لاوازیی لە رادەبەدەردایە، هێشتا هەر شانسی ئەم هەلّبژاردنەی هەیە تا بەدانی هێندیّ پوان بە خەلّك و گرووپە خەباتگێڕەکان بە قبوولّکردنی خواستەکانیان رازی بێت و بەم جۆرە پێش لە رووخانی خۆی بگرێت."

ئەو کاتەی کە قبوولّکردنی خواستەکانی جەماوەر جیّ بەجیّ دەبیّ، روانگەکانی دەسەلاّت بەتەواوی نەگۆڕاوە و هەموو هەل و مەرجە نوێکانی بە خەباتی ناتوندوتیژی قبوولّ نەکردووە، بەلّکو گەیشتووەتە ئەم ئاکامە کە پێدانی هێندیّ پوان و رێکەوتنی بیّ توندوتیژانە لەگەلّ بەرهەلّستکاران بەبەراورد لەگەلّ ئەو سەرکوتکارییانەی کە رەوتی خەباتەکە سەختتر دەکاتەوە، یان کۆلّدان و بەجێهێشتنی دەسەلاّت، دلّخوازتر و باشترە.

ئەو هۆکارانەی کە دەبنە هۆی قبوولّکردنی خواستەکان ئەگەربێت و قبوولّ نەکریّ، لەوانەیە ببێتە هۆکارێك بۆ گۆڕین، ناچارکردن(ناتوندوتیژی) یان هەلّوەشانەوەی سیستم یان رژێم.

لە هێندیّ بابەتدا کە دەسەلاّتداران، بە قبوولّکردنی مەرجەکانی خەلّك و ئەنجامدانی چاکسازی رازی دەبن، بەهۆی باوەڕ بە لایەنە ئەرێنی و خەلّکییەکانی ئەم چاکسازییە و لەبەرچاو گرتنی ئینسافەوە نییە، بەلّکو ئامانجی سەرەکیی ئەوان _ پێشگیری لە گرژییە کۆمەلاّیەتییەکان، پێشگیری لە بەرەنگاربوونەوەی ولاّتانی دیکە و کۆمەلّگای نێونەتەوەیی، لەژێر کاریگەری دانانی هاوولاّتییان بەم پاساوە کە حکومەت گرینگی دەدا بەخواستەکانی ئەوان، کۆتایی هێنانە بە دوژمنایەتیی پێش لەوەی کە دوژمنان سوودی لێوەرگرن _ .

لە هەل و مەرجێکدا کە رژێم بەهۆی گوشاری خەلّکەوە، ناچار دەبیّ هێندیّ چاکسازی بکات، لە روالّەتدا وا نیشان دەدا کە ئەم چاکسازیگەلە دژایەتی لەگەلّ رێبازی گشتی ئەودا نییە و بەهیچ کلۆجێك نەبووەتە هۆی لاوازیی دەسەلاّتی ئەو. لە حالّێکدا راستییەکەی ئەوەیە کە هێزی پاوانکراوی ئەو تووشی ململانیّ بۆتەوە و لە هۆشیار بوونەوەی هەستی دادپەروەریخوازانەی جەماوەر ترس و خۆفی لیّ نیشتووە. ئەمڕۆکە هێندیّ لە راگەیاندنە گشتییەکانی جیهان جاروبار لە هێندیّ پاشەکشەکانی حکومەتە سەرەڕۆکان لە بەرانبەر

PDF 4 KURD

داخوازییەکانی خەڵکدا بیروڕای گشتی ئاگادار دەکەنەوە. هێندێ جار ڕژێمی سەرەڕۆی بۆرما و دەسەڵاتدارانی سەرەڕۆی چین، کاتێك کە بەرپرسانی باڵای نێونەتەوەیی بۆ سەردان دێنە ئەو وڵاتانەوە، بۆ نیشاندانی مەیلی خۆیان بۆ هێندێ چاکسازیی سیاسی، چەند زیندانییەکی سیاسی ئازاد دەکەن، یان لە هێندێ کاتدا، ڕژێمی ئیسراییل، بۆ ڕزگار بوون لە گوشاری نێونەتەوەیی و ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، پۆزی مرۆڤ دۆستی و ئاشتیخواز لێ دەدات. لە ڕاستیدا دەسەڵاتداران لە بەڕێوەبردنی ئەم چاکسازیگەلە خۆشحاڵ نین و هەموو هەوڵێکیان بۆ پاراستنی ئۆتۆریتریانیزم(توتالیتاریزم)و پێشگرتن لە هەر جۆرە زیانێك لە دەسەڵاتەکەیانە. بە وتەیەکی دیکە، ئەوان ئەم جۆرە چاکسازی و پاشەکشەکردنانە بە لەبەر چاو گرتنی هەموو لایەنەکان، بە وردبینی کامڵ و کەمترین مەترسییەوە بەڕێوە دەبەن.

خاڵی گرنگ لە داڕشتنی بەرنامەکانی چاکسازی بە شێوازی گۆڕینی ڕوانگە و قبووڵکردن، ئەوەیە کە بەرپرسانی دەوڵەتی و خەڵك، ئاگاداری ئەم خاڵە ببنەوە کە لە ئەگەری بەجێگەیاندنی چاکسازیدا:

یەکەم _ ئابڕوویەکی باش لە کۆمەڵگادا بۆ بەرپرسانی دەوڵەتی بەدی دێت (بەم شێوە دەکرێ ئەوان هان بدەی کە چاکسازی بکەن.)

دووەم _ کردەیی بوونەوەی چاکسازی نیشانەی هێز و سەرکەوتنی جەماوەرە .[١]

سێهەم _ ئەمە کە ئەم چاکسازی و گۆڕانە بە بێ پێویستی بەخوێن ڕشتن و کوشتن بەرهەم دێت.

ئاکامی گشتی خەباتی ناتوندوتیژی بە میکانیزمی گۆڕینی ڕوانگە و قبووڵکردنی چاکسازی ئەمەیە کە بزووتنەوەی جەماوەری بەهێز دەبێت و خەڵك بۆ دەستگەیشتن بە سەرکەوتنی مەزن تر و باشتر ئامادە دەبن.

نموونەگەلێکی دیکە لەو چاکسازییانەی کە لەم دواییانەدا هێندێ لە دەسەڵاتداران ڕازی بوونە بەڕێوەی ببەن، پانتاییەك لە پۆزلێدانی سیمبولێیە تا بەڕێوەچوونی هەڵبژاردنی ئازاد. بۆنموونە لەوڵاتی لیتوانی دا، دەسەڵات بەدەستانی سەرەوەی حکومەت لە بەرانبەر نارەزایەتیی بەربڵاوی جەماوەریی دژ بە دەسەڵاتی کۆمۆنیستی، بۆ پێشگرتن لە گرژیی سیاسی، دەستیان دایە هێندێ چاکسازیی دیموکراتیك وەك بە فەرمی ناسینی زمانی لیتوانیایی و ئیزنی هەڵدانی

---

(١) کردەیی بوونەوەی بابەتی یەکەمو دووهەم ڕوونکەرەوەی سیاسەتی قازانج _ قازانج بۆ دەسەڵاتو بۆ خەڵکە_ و

PDF 4 KURD

گەلی لیتوانیایی لەسەر بانی هێندێ لە بینا مێژووییەکان. ئەم خەباتـە جەماوەرییـە کـە بـە ڕێبــەری گرووپــی یــەکگرتووی "ســاژودیس"و بــە پشــتیوانی گرووپــەکانی دیکـە پێکهـات، سەرکەوتن و ناوبانگی جیهانی زۆری بەدەست هێنا، بە جۆرێـك کـە دوای ئـەو، چاکسـازییە سیمبولێکەکانی دیکەی دەسەلاّت، بچووکتر دەهاتە بەرچـاو. نموونەیـەکی دیکـە، ڕازیبـوونی سەدام حسێن لەسەر بەڕێوەچوونی بۆنەکانی کەمایەتییە ئایینییەکان لەساڵی٢٠٠٢ی زاییندا بوو. سەرەڕای ئەوەی کە سەدام لە بەردەم نارەزایەتی و کاردانەوەی سوننەکانی عێراقـدا بـوو، ئیزنی بە شیعەکان دا تا بۆنە ئایینییەکانی خۆیان لە شـوێنە پیرۆزەکـانی دەوروبـەری بەغـدا بەڕێوە ببەن. سەدام حسێن سەرەڕای ئەوە کە هێزە نیزامی و پۆلیسە چەکدارەکانیشـی لـەژێر دەسەلاّتدا بوو و دەیتوانی لەگەڵ خواستی شیعەکاندا دژایەتی بکات، بەلاّم بـۆ پێشـگرتن لـە گرژی و تێکهەڵچوون، لەگەڵ ئەم داخوازییەدا ڕەزامەندی نیشان دا.

ڕەزامەندی دەربڕین بۆ بەڕێوەبردنی هەڵبژاردنی ئـازاد، یـەکێك لـە نموونـە بەرچـاوەکانی چاکسازییە کە ڕژێم ئامادە دەبێت بەڕێوەی ببات، بەلاّم چونکوو هەڵبژاردنەکان لە ژێر کۆنترۆڵ و چاودێری دەسەلاّتدا بەڕێوە دەچـێ، ڕاسـتی و دروسـتی ئـەم جـۆرە هەڵبژاردنانـە لەبـەردەم مەترسی دایە. لە دوو دەیەی کۆتایی سەدەی بیستەمدا، دەتوانین کۆمەڵێك ڕژێمی سەرەڕۆ ناو بەرین کە ئامادە بوونە هەڵبژاردنی ئازاد بەڕێوە بچێ.

هەڵبژاردنە ئازادەکانی ساڵی١٩٩٠ی بۆرما نیشان دەدا کە چۆن سەرەنجام حکومەتەکان لە بەرانبەر داخوازیی جەماوەردا چۆکدادەدەن.

پێش لەوەی کە ژنراڵ نۆوین لەسەر کورسی دەسـەلاّت بێتـەخوارەوە، یـەکێك لـە کـردەوە فەرمییەکان کە بەڕێوەی برد، ئەوە بوو کە هەموو لایەنە سیاسییەکانی بە هەڵبژاردنی ئازادی حیزبی دەعوەت کرد.

تا پێش مانگی تەموزی١٩٩٨ی زایینی. خەڵکی بۆرما چەند مانگی بـەردەوام دەسـتیان دابووە پێکهێنانی خۆپیشاندان لە پێناو بەڕێوەبردنی هێندێ چاکسـازیی سیاسـی، بەتایبـەت هەڵبژاردنی چەند حیزبی و ئەگەرچی ژنراڵ نۆوین لەسەر ئەو باوەڕە بوو کە هەڵبـژاردنی چـەند حیزبی دەبێتە هۆی لاوازبـوونی بناغـەکانی دەسـەلاّت یـان لانیکـەم بەشـێك لـە دەسـەلاّتی سەرەڕۆیانەی ئەو، بەلاّم هیوادار بوو کە دەنگەکانی بەرهەڵستکاران لە نێوان حیزبە سیاسـییە جۆراوجۆرەکاندا دابەش ببێت، بەشێوەیەك کە هیچکام لەوان دەنگی زۆرینە بەدەست نەهێنن. سەرەنجام فەرمانی بە کاربەدەستانی حکوومی دا تا لە هەڵبژاردنەکاندا سـاختەکاری بکـەن و

PDF 4 KURD

سندوقەکانی دەنگدان پڕ لە دەنگی ساختە بەقازانجی ئەو بکەن، بەلاّم لەهەرحالّدا تەسلیم بوونی ئەو بۆ داخوازیی خەلّك و هەلّبژاردنی چەند حیزبی سەرکەوتنێکی گەورە بوو.

بەشێوەی باو هەلّبژاردنەکان پوانێکە کە رژێمە سەرەڕۆکان بۆ بەڕێوەبردنی چاکسازیی سیاسی، بە بەرهەلّستکارانی دەبەخشن. بەداخەوە زۆربەی رێبەرانی سیاسی (دەرەوەی دەسەلاّت) بەسادەیی بیردەکەنەوە کە هەلّبژاردن لە ولاّتە نادیموکراتیکەکاندا، ئازادانە و دادپەروەرانەیە و ئەوسا ئەوان دەتوانن لە بەرانبەر تۆقاندن و سەرکوتگەریی رژێمدا بوەستن، یان چاودێری نێونەتەوەیی دەتوانێت پاك و دروستبوونی هەلّبژاردنەکان گەرەنتی بکات. هەلّبژاردنەکانی سربستان لەسالّی٢٠٠٠ی ز. و هەلّبژاردنەکانی زیمبابۆی لەسالّی٢٠٠٢ی زایینی نموونەگەلێك لەو هەلّبژاردنە دەستکردانەن کە بەرنامەڕێژی و ستراتیژیی خەلّك رەوتی ئەوانی گۆڕیوە و دەرەنجامێکی جیاوازی دروست کردووە.

لە سربستاندا گرووپە دژبەرەکانی حکومەت، جۆرە سیستمێکی چاودێرییان بەسەر هەلّبژاردنەکاندا سەپاند کە بەگوێرەی ئەو دەبووایە هەموو سندوقەکانی دەنگدان لە ژێر چاودێری بێلگرادا بژمێردرابا. ئەوان رێکخراوێکی رێکوپێك و راهێنراویان بۆ ژماردنی دەنگەکان ئامادە کرد و تەنانەت بەرنامەیەکی "کردەیی"شیان بۆ پێشگرتن لە دەست تێوەردانی شیمانەیی دەسەلاّتداران لە هەلّبژاردنەکاندا پێکهێنا. هەوالّ گەیاندنی گرووپە سیاسییەکان لە ناوەندەکانی دەنگدان و راگەیاندنی ئاکامی ژماردنی دەنگەکان لەماوەیەکی کورتدا و پێش لەوەی کە ئاکامی فەرمی راگەیەندرێت، پێشی لە دەست تێوەردان لە هەلّبژاردنەکان و لە ئاکامدا بەسەرکەوتنی دیمۆکرسیخوازان کۆتایی پێهات. کاتێك دەسەلاّتداران رایانگەیاند کە لەسەر بنەمای ژماردنی فەرمیی دەنگەکان، گرووپە سیاسییەکانی بەرهەلّستکاری حکومەت سەرنەکەوتن، جەماوەر رژانە سەر شەقامەکان و سەرەڕای رەدکردنەوەی ئەم بانگەشەیە، سەرکەوتنی خۆیان بە خۆپیشاندان دەربڕی. ئەم خۆپیشاندانانە بە رێپێوان لە بەرانبەر پەرلەماندا گەیشتە ترۆپکی خۆی. ئامادەیی خەلّك بەرادەیەك بوو کە پۆلیس و هێزە ئینتزامییەکان تا کاتی دەستنیشانکردن و پەژراندی کاربەدەستانی نوێ، خۆیان لە دەست تێوەردان بوارد.

هەلّبژاردنی زیمبابۆی لە٢٠٠٢ی ز.دا ئاکامێکی جیاوازی بوو. گرووپە سیاسییە دیموکراسیخوازەکان، بەرنامەی خۆیان بۆ چاودێری لە سندوقەکانی دەنگدان تەنیا بە بەڕێوەبردنی گوشارە نێونەتەوەییەکان بۆ بەڕێوە چوونی هەلّبژاردنێکی تەندروست و ئازاد

بەستەوە و بەسەرنجدان لەم خاڵە کەمتەرخەمییان نواند کە لەوانەیە بەرپرسی هەڵبژاردنەکان، یانی رۆبێرت موگابی لەهەڵبژاردنەکاندا ساختەکاری بکات. ئەگەرچی نیشانەگەلێك لەدەست دا بوو کە ئەو حەزی لەوازهێنان لە دەسەڵات نییە، بەلاّم خەڵك و رێبەران لە ئاست لێکدانەوەی هەڵوێستەکانی ئەو کەمتەرخەمییان کرد. لە ئاکامدا موگابی بە دانی بەڵێنی پارە و خۆراك، جل و بەرگ مەدەنییەکانی بە چەقۆ و تێلاّوە خستە گیانی گرووپە سیاسییە بەرهەڵستکارەکانی خۆی و بەم شێوە گرووپە خەباتگێڕە سیاسییەکانی سەرکوت کرد.

پالێوراوی گرووپی دیموکراسیخواز بە تاوانی خەیانەت گیرا و پۆلیس و رێکخراوە ئەمنییەکان دەستیاندایە سەرکوتکردنی خەڵك. تەنانەت لەرۆژی بەڕێوەچوونی هەڵبژاردنەکاندا، ئەو خەڵکەی کە لە ریزی دەنگداندا بوون، لە بەرچاوی هەواڵنێران و راگەیاندنە نێونەتەوەییەکان وەبەر لێدان و کوتانیان کەوتن. زۆربەی هەواڵنێرانی ئەورووپی لە وڵات وەدەر نران و سندوقەکانی دەنگدان لە رۆژی هەڵبژاردنەکاندا جێبەجێ کران. سیاسەتی رژێم، پێشگرتن لە بەشداریی هێندێ لە خەڵك لە هەڵبژاردنەکاندا بوو و هەر لەم ئاقارەدا دەنگێکی زۆر تا پشت راست کردنەوەی ئاکامی کۆتایی نەژمێردران.

سەرەنجام موگابی بێ ئەوەی کە بەرنامەیەکی روون یان توانایییەکی تایبەتی بۆ بەڕێوەبەریی وڵات ببێ، دەسەڵاتی بەدەستەوە گرت.

گرووپە دیموکراسیخوازەکانیش تەنیا پەنایان بردەبەر رەدکردنەوە و داوای پێداچوونەوە یان هەڵبژاردنی نوێیان کرد و لە حاڵێکدا پێکهاتەی وڵات هیچ بەڵگەیەکی نەبوو کە نیشان بدات هەڵبژاردنی نوێش ئازاد و رێکوپێك نابێ. ئەم نموونەیە وانەیەکی گەورە بۆ گرووپە خەباتگێڕەکانە تا بزانن هەڵبژاردن بۆ حکومەتەکان گرینگییەکی زۆری هەیە، چونکوو لە ئەگەری شکست خواردن لە هەڵبژاردنەکاندا رەوایی سیاسیی ئەوان _ لە ناوخۆی وڵات و لە ئاستی نێونەتەوەییشدا _ نامێنێ. هەروەها هەربەم هۆیەوە، شکست لە هەڵبژاردنەکاندا بۆ گرووپە دیموکراسیخوازەکانیش گرنگی هەیە.

٣- ناچارکردنی بێ توندوتیژی:

قبووڵکردنی داخوازییەکانی خەڵك بە شێوەگەلی قبووڵکردن وگۆڕینی روانگە، بۆ دەسەڵات ئاکامێکی کەم و کاتیی بێنرخی هەیە. ناچارکردن شێوازێکی ترە کە دەتوانین بە بەکارهێنانیی، دەسەڵات ناچار بە قبووڵکردنی داخوازییەکانی خەڵك بکەین.

PDF 4 KURD

ناچارکردنی ناتوندوتیژی میکانیزمێکە لە چاکسازی و گۆڕین کە بە پێچەوانەی حەزی دەروونی دەسەڵات، دەبێتە هۆی هاتنەدی ئامانجی خەباتە جەماوەرییەکان. لەم میتۆدەدا پایەکانی ڕەوایی دەسەڵات، بەهۆی خۆبواردنی خەڵك لە هاوکاری و نەبوونی کۆنترۆڵی کاریگەر لەسەر پارودۆخی هەنووکە لاواز دەبێت و دەسەڵات ناچار دەبێت مل بۆ داخوازییەکانی خەڵك دابنێت.

لە بارودۆخێکدا کە توانای ڕاستەقینەی دەسەڵات لاواز بۆتەوە، بەڕێوەبردنی میتۆدی ناچارکردن کاریگەر دەبێت. گرووپە خەباتکارەکانی خەڵك دەبێ بەباشی ئەم خاڵەیان لەبەر چاو بێ و بزانن کە بەکارهێنانی ئەم شێوە جگە لە بارودۆخێکدا کە توانای دەسەڵات لاواز بۆتەوە، دەبێتە هۆی زەبرلێدان لە ڕەوایی و قبووڵکردنی ئەوان لەلایەن خەڵکەوە. بەکارهێنانی میتۆدی ناچارکردن بۆ ئەوەی کە مانونەمانی ڕژێمی ستەمکار تووشی ململانێ بکات، دەبێ لە دوای بەرنامەڕێژییەکی ڕاست و ڕێك و لێکدانەوەیەکی ئامانجدار لەسەر ڕادەی سەرکەوتنی خەبات، بەکار بێت. لە حاڵێکدا کە بەکارهێنانی میتۆدی ناچارکردن یارمەتییەك بە بەئاکام گەیشتنی داخوازییەکانی خەباتگێڕان نەکات، دەبێ بەکارهێنانی ئەم شێوازە دوا بخرێت یان پێداچوونەوەی پێدا بکرێت.

هێندێ جار حیزبە سیاسییەکان و هێندێ لە گرووپە خەباتگێڕە جەماوەرییەکان، داخوازیگەلێك دێننە گۆڕێ کە لەگەڵ شێوازی ناچارکردندا هاوئاهەنگییان نییە. باشترین کات بۆ بەئاگاهێنانەوەی دەسەڵات لە داخوازییەکان، ئەوکاتەیە کە بەرنامەی ستراتیژی نووسرابێت و ڕەوتی توانا سازی و بەگۆڕەپان هێنانی جەماوەر و لاوازیی سەرچاوەکانی هێزی دەسەڵات بەڕێوە برابێت. لەم بارودۆخەدایە کە داخوازییەکان بە ئامانجێکی روون و شایانی جێبەجێ بوون دەگۆڕێن. وەك نموونە دوای تاوتوێکردنی ڕێکوپیکی داخوازییەکانی خەڵك و بەرنامەڕێژیی ئامانجەکان دوابەدوای داخوازی بۆ بەڕێوەبردنی هەڵبژاردنێکی ئازاد و تەندروست، (ئەگەر بێت و بارودۆخی سەرەوە ئامادە بێت) دەسەڵات ئاگادار بکرێتەوە کە لە ئەگەری جێبەجێ نەبوونی مەرجەکان و بەدی نەهاتنی داخوازییەکانی ئەوان، چ سزایەك (لە جۆری ناتوندوتیژی) لەلایەن خەڵکەوە بەسەر ئەواندا دەسەپێت.

ئەو کاتەی کە داخوازییەکانی خەڵك سەرەڕای بێ‌مەیلی دەسەڵات جێ‌بەجێ دەبێ، ناچارکردن بە سەرکەوتن دەگات. بۆ نموونە لە هەڵبژاردنەکانی مانگی ئۆکتۆبەری ٢٠٠٠ی زایینی. لە سربستاندا، سەرەڕای ئەوەی کە میلوسۆڤیچ ڕایگەیاندبوو کە هەڵبژاردنەکان دەبێ

PDF 4 KURD

سەرلەنوێ بەڕێوە بچێتەوە، خەڵك ئاهەنگی سەرکەوتنیان لەهەڵبژاردنەکاندا گێڕا. خەڵك کە چاوەڕوانی ئەوەیان دەکرد کە لە هەڵبژاردنەکاندا ساختەکاری بکرێ، بە بەرنامەڕێژیی ستراتیژی و بەکارهێنانی شێوازەکانی نارەزایەتیی ناتوندوتیژی، توانای حکومەتی "میلوسۆڤیچ"یان کەم کردەوە. سەدان هەزار کەس لە خەڵکی سربستان بۆلای پەرلەمان ڕێپێوانیان کرد و لە بینای پەرلەماندا کۆبوونەوە. سەرەنجام دیکتاتۆری میلوسۆویچ بەم کارە لە دەسەڵات وەلا نرا. بەو بەرنامەوە کە خەڵك دایان ڕشتبوو ئیدی دەرەتانی دژایەتیکردن بۆ دیکتاتۆر نەمابوو. چونکوو بناغە سەرە کییەکانی دەسەڵاتیی لاواز ببوون. پۆلیس بۆ پێشگرتن لەچوونی خەڵك و نارازییەکان بۆ بێلگراد لەبەستنی ئوتووبانەکان خۆیان بواردو هێزە نیزامییەکانیش بە پشت‌بەستن بەم بابەتە کە هەڵبژاردن ، ڕەوتێکی سیاسییە، لە دەست تێوەردان لە نارەزایەتییە جەماوەرییەکاندا بەلایەنگری لە میلوسۆویچ خۆیان پاراست. رووخانی ئەم دوو پاڵپشتی هێزە (پۆلیس و هێزە نیزامییەکان) ئاکامی چەندین مانگ هەوڵ و ڕۆشنگەریی خەباتگێڕان بوو، تا هێزە نیزامی و پۆلیسەکان تێبگەیەنن کە گۆڕینی دیکتاتۆری تەنیا بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی خەڵکە و هیچ کاریگەرییەکی لەسەر پێگەی کۆمەڵایەتی و گرنگیی ئەوان نییە. سەرەنجام میلوسۆویچ بەم ئاکامە گەیشت کە ئیتر دەسەڵاتێکی نییە.

لە حاڵێکدا کە نموونەگەلێك لە سەرکەوتنی شێوازی ناچارکردن، یان هەڕەشە بە ناچارکردن بەشێوازی ناتوندوتیژی هەیە، لە بەرمبەردا، لە هەل ومەرجێکدا کە تواناسازیی پێویست بەڕێوە نەچووە و وەرگیراوی پێویست نییە، بەکارهێنانی ئەم میتۆدە دەبێتە هۆی لێدان لە بزووتنەوەی خەباتگێڕی خەڵك، وەکو ئەوشتەی کە لە زیمبابۆی لەساڵی٢٠٠٢ی زایینی. دوابەدوای ئامادە نەبوونی خەڵك لەو بانگهێشتنەدا کە بۆ دوو نارەزایەتی و مانگرتنی گشتی رووی دا. ئەم هەلومەرجە بووە هۆی ئەوەی کە ڕەوتی بەرنامەڕێژی و ئامادەکردنی بارودۆخ بۆ مانگرتنی داهاتوو، بە ماوەی چەند مانگ دوا کەوێت.

هەوڵ بۆ بەکارهێنانی ناچارکردن و میتۆدە جیاوازەکانی، بێ‌لەبەرچاوگرتنی توانای خەڵك، دەبێتە هۆی بڕینی پشتیوانییەکانی خەڵك و لاوازبوون و زەربەلێدان بە ڕەوتی بزووتنەوەی دیموکراتیك و تەنانەت هێزە نێونەتەوەییەکانیش، کە تا پێش لەمە لە بزووتنەوەکە پشتیوانییان دەکرد، سەبارەت بە پرستیژ و ئابڕووی بزووتنەوەی دیموکراسیخوازانە دەخاتە شك و گومانەوە. تاوتوێ کردن و هەڵسەنگاندنی توانایی و وزە و تاقەتەکان لە ماوەی بەرنامەڕێژی

PDF 4 KURD

و بەڕێوەبردنی خەباتە ناتوندوتیژییەکاندا بۆ پێشگرتن لە بە ئاکام گەیشتنی دەرەنجامە زیان گەیەنەر و ئاکامێکی پێچەوانەی چاوەڕوانییەکان، لە گرنگییەکی بەرچاو بەهرەمەندە.

٤- داڕووخان:

لە ئەگەری بە ئاکام نەگەیشتنی ئامانج و داخوازییەکانی خەڵك و پێداگریی دەسەلآت لەسەر ڕەوتی سەرکوتگەرانەی خۆی، دوا قۆناغ، لەناو چوونە کە ئەویش وەکو میکانیزمەکانی دیکە بەشێوازی ناتوندوتیژی بەڕێوە دەچێ.

لەم میکانیزمەدا، نافەرمانی و متمانە قایلنەبوونی خەڵك بۆسەرچاوەکانی دەسەلآتی حکومەت، تا ئەو ڕادەیە بەربلاو و توندوتیژە کە سیستم یان حکومەتی سەرەڕۆ (ناجەماوەری) ئیدی توانای بەڕێوەبردنی کۆمەڵگای نابێت و بەئاسانی لەنێو دەچێت.

هەروا کە پێشتر باس کرا، "ناچارکردن"ی بەکار هێنراو لەلایەن گرووپە بەرهەڵستکارەکانەوە، ڕەنگدانەوەی بارودۆخێکە کە لەودا دابەشکردنی پێکهاتەی دەسەلآتی حکومەت گۆڕدراوە. کاتێك کەدژبەران هەست دەکەن کە هاوسەنگی هێز بە قازانجی ئەوان گۆڕاوە، دەبێ ڕژێم لەلایەن هێزی جەماوەرەوە بە ڕەچاوکردنی میتۆدگەلی خۆبواردن لە هاوکاری و مانگرتن بکەوێتەبەر هێرش. ئەگەر هێرشەکان، بەرنامەڕێژی کراو و بەهێز بێت، حکومەت لەبەریەك هەڵدەوەشێتەوە. چونکوو تەکیەگاکانی هێز کە پێویستیی مانەوەی دەسەلآتن، لەناو چوونە.

ئەگەر گرووپە بەرهەڵستکارەکان بەم ئاکامە بگەن کە ڕووخانی ڕژێم پێویستە، گوڕوتین وتوانایی خەباتی ناتوندوتیژی تا بە ئاکام گەیشتنی ئامانج دەبێ بەردەوام بمێنێتەوە. ئەگەر بێت و بەهەر هۆیەك هەرجۆرە هەڵە و سستییەك ڕوو بدا، دەتوانێ بۆ دەسەلآت بەستێنێك درووست بکات تا سەرچاوەکانی هێزی خۆی نۆژەن کاتەوە. هەروا کە لە قۆناغەکانی شەڕی"هێرش و ڕاوەدوونان"دا لەو کاتانەی دا کە توانای بەرنگاری دوژمن لاواز دەبێت و لەحاڵی خۆبەدەستەوەدان دایە، دەبێ توندی و ڕادەی هێرش کردن تا مسۆگەربوونی سەرکەوتن زیاتر و زیاتر بێت، تا ئەوەی کە دوژمن لەناو دەچێت.

هەروا کە لە شەڕە نیزامییەکاندا، بێبەرنامەڕێژیی ستراتیژی، هێزەکان ناتوانن بۆ وەلآمدانەوەی خێرا ئامادە بن و بەشێوەیەکی کاریگەر گوشار بخەنە سەر دوژمن، لە خەباتە ناتوندوتیژییەکانیشدا نەبوونی بەرنامەی ستراتیژی، ئاکامێکی وەك یەکی لێ دەکەوێتەوە.

هەڵبەت هەڵبژاردنی شێوازی لەناوبردن دەبێ لە دوای تاقی کردنەوەی هەموو میکانیزمەکان و دڵنیابوون لە ناکاریگەربوونیان بێت، چونکوو بەبێ لێکدانەوەی هەلومەرجی

ئابووری، فەرهەنگی، لێهاتوویەکانی بەدیلی دەسـەڵاتی هەنووکـە و بنیاتـە مەدەنییـەکان، لەوانەیە هەڵبژاردنی ئەم میتۆدە ببێتە هۆی بارودۆخێکی مەترسیدار. هەڵبژاردنی ئەم میتۆدە بێ تێگەیشتنی بارودۆخەکە، لەوانەیە تەنانەت ببێتە هۆی لەناوچوونی بنیاتە مەدەنییـەکان و پێکهاتنی چەرخەی بێهوودەی سەرەڕۆیی _ سەرەڕۆیی.

هەڵوەشاندنەوە چوارەمین میکانیزمی چاکسازییە لە شێوازی خـەباتی ناتوندوتیژیـدا، کـە دوای ئەوەی کە روون بووەوە کە دەسەڵات حـەزی لـە بـەڕێوەبردنی چاکسـازیی نییـە، بـەکار دەبردرێت. لەم شێوازەدا دەسەڵات یان حکومەت بە هۆی خۆپاراستنی جەماوەر لـە هاوکـاری کردن و نافەرمانیی هاووڵاتیانەوە لەناو دەچێت.

شێوازەکانی خەباتە ناتوندوتیژییەکان:

لە راستیدا شێوازەکانی خەباتە ناتوندوتیژییەکان، کاردانەوەی چـییەتی میکـانیزمی ئـەم خەباتانەیە. ئەو شێوازانەی کە گرووپە بەرهەڵستکارەکان دەتوانن بەڕێوەی بەرن، زۆر بەربڵاو و جۆراوجۆرن. لەهاوپێچی یەکەمدا نزیکەی ١٩٨ شێواز خراونەتە روو کە هەڵبەت شێوازەکانی خەباتی ناتوندوتیژی دەتوانێ زیاتر لەمانـە بێـت و بیرکردنـەوەی خولقێنەرانـەی رێبـەران لـە قۆناغە جیاجیاکاندا دەتوانێ رێکارگەلێکی جیاواز بەرهەم بێنێت.

شێوازەکانی خەباتی ناتوندوتیژی کـە دژ بـە رژێمـە سـەرەڕۆکان بـەکارهێنراون لەوانەیـە بەردەوام بە تۆڵەسەندنەوەی توندوتیژانە رووبەڕوو بێتەوە. تۆقاندن و لێدان و کوتـان، زینـدانی کردن وسزاکانی دیکە (ئابووری، کۆمەڵایەتی و ...) چاوەڕوان کراون. ئەو کاتەی کە دەسەڵات ئەم شێوازانە بەکار دێنێت، گرووپە خەباتگێڕە دیموکراسیخوازەکان دەتـوانن بـە بـەکارهێنانی پروپاگەندەی بەربڵاو لەم بوارەدا، بە نیشاندانی ستەمکاری و کارە بێ بەزەییەکانی دەسەڵات، پرستیژی رژێم لە بیروڕای گشتیدا بخەنە مەترسییەوە. لە بزووتنەوەی خەباتگێڕانەی سەدساڵی رابردوودا گرتن و زیندانی کردن بووەتە هۆی سەربەرزی و فەخری خەباتکاران.

هەڵبژاردنی شێوازەکانی خەباتی ناتوندوتیـژی پێوەنـدی بـە ئامانجەلێکـەوە هەیـە کـە بەکەڵك وەرگرتن لەم میتۆدە دەستەبەر دەبن. لە هێندێ بابەتدا رێکخراوێك یان بزووتنەوەیەك لە سەرەتادا لەسەر بنەمای لێهاتوویی و تواناکـان شـێوازی خـەبات هـەڵ دەبـژێرێت و دوای هەڵبژاردنی ئەم میتۆدە، ئامانج هەڵدەبژێرێت. رێك وەك ئەوەی کە لە جیاتی بـڕینی رێگاکـە لە پلیکانەکانی خوارەوە بۆ سەرەوە، لە سەرەوە بۆ خوارەوە بڕۆین. لە بنەڕەتدا دەبێ سـەرەتا

PDF 4 KURD

ئامانجەکە تاوتویّ و شرۆڤە بکەین، ئەوکات لەسەر ئەو بنەمایە، ڕێکار و میتۆدگەلێك هەڵبژێرین کە یارمەتی بە ئاکام گەیشتنی ئامانجەکان دەدەن. بۆ تێگەیشتنی باشتری شێوازەکانی خەبات، دەتوانین بە سەر سیّ گرووپدا دابەشیان بکەین:

١. ناڕەزایەتی و هاندان.

٢. خۆپاراستن لە هاوکاری کردن.

٣. دەست تێوەردانی ناتوندوتیژی.

١- ناڕەزایەتی و هاندان

ناڕەزایەتی و هاندان (بەشێوەی خۆ پاریزی لە توندوتیژی) پانتاییەکی بەربلاّوە لە شێوازەکانی خەباتی ناتوندوتیژی کە تیایدا خەڵك بە چالاکیی هێمایی، وەکو شەونخوونی، ڕێپێوان و مانگرتن دژایەتیی خۆیان دەردەبڕن، یان هەوڵ دەدەن دەسەلاّت بۆ بەڕێوەبردنی هێندیّ چاکسازی هان بدەن. ئەم شێوازانە لەسەر بنەمای دژایەتی دەربڕین و داوای چاکسازی کردنە و شێوازەکانی خۆبواردن لە هاوکاری و مانگرتن لەخۆ ناگرێت.

بەکاربردنی ناڕەزایەتی و هەوڵ بۆ رازی کردن، ئەم پەیامە بە رژێم دەدا کە خەڵك بە بەکاربردنی گوشار و ناڕەزایەتیی بە کردەوە و سیاسەتەکانی دەسەلاّت، خوازیاری چاکسازی دیموکراتیکن.

ناڕەزایەتی بەشێوە سروشتییەکەی، سەمبۆلیك و ڕەمزییە. بەلاّم کاریگەریی لەم خاڵەدایە نیشانی خەڵك دەدا کە گرووپە سیاسییەدژبەرەکان، خراپ کەڵك وەرگرتن و سیاسەتەکانی دەسەلاّتیان خستۆتە مەترسییەوە. ئەگەرچی شێوازی دەربڕینی دژایەتی بە شێوەی ناڕەزایەتی و هاندانی دەسەلاّت لەهەموو قۆناغەکانی خەباتی ناتوندوتیژیدا شایانی کەڵك وەرگرتنە، بەلاّم زۆرترین کاریگەرییەکەی لە قۆناغی سەرەتای خەبات و هاندانی جەماوەر بۆ پەیوەستبوون بە خەباتە.

بەدەر لەوەی کە کام شێوەی ناڕەزایەتی و هاندان کەڵکی لیّ وەردەگیریّ، میتۆدەکانی خەبات دەبیّ بە شێوەی بەربلاّو بەئاگاداریی خەڵك بگات. خۆپیشاندانەکان و ڕاگەیەنراوەکان لە ئەگەری بیّخەبەریی خەڵك لەوان، بیّمانایە.

نموونەیەکی هەژێنەر لە شێوازەکانی ناڕەزایەتی دەربڕین کە سەرنجی جیهانییانی بۆ لای خۆی ڕاکێشا، لەساڵی١٩٦٠دا لەوولاّتی ڤێتنام رووی دا. لە ناڕەزایەتی دەربڕین بە

سیاسەتەکانی ئەمریکا و کوشتاری ئەم ولاتە لە ڤێتنامدا، چەندین رەببا(راهب) دەستیان دایە خۆکوژیی ئینتحارییەوە. بە رەنگدانەوەی ئەم خۆکوژییە ئینتحارییانە لە راگەیاندنە گشتییەکانی دونیادا، سەرنجەکان روویان لەلای ڤێتنام کرد و هەرئەمە بوو بە هۆی سەرەتایەك بۆ دەست گەیشتنی خەڵکی ڤێتنام بە ئامانجی گەورەتر. پرۆسە و هەوڵی خۆکوژی، خەڵکی جیهان دەباتە بیرکردنەوەیەکی قوڵەوە کە، لەچ بارودۆخێکدا و بۆچی کەسانێك بۆ دەربڕینی نارەزایەتیی سیاسیی خۆیان، مردنێکی کارەساتبار و جەرگبڕ و هەژێنەر هەڵدەبژێرن.

ئەم شێوازە راستەوخۆ لە پاڵپشتەکانی هێزی دەسەلات نادا. بەلام بە شێوەی ناراستەوخۆ دەسەلات ئاگاداری ئەم کارە دەکاتەوە کە خەڵك خوازیاری هێندێ ئالوگۆڕ و چاکسازین و ئەوان بۆ تاوتوێ کردنی ئەم خواستانە هان دەدات. خەباتی ناتوندوتیژی زۆر بەربلاوتر لە خۆپیشاندانە نارەزایەتییەکانە.

٢- خۆپاراستن لە هاوکاریکردن:

خۆبواردن لە هاوکاریکردن، بەهێزترین ئامرازەکە لە دەست گرووپە بەرهەڵستکارەکاندایە. هەڵبژاردنی ئاگایانە و بەرنامەرێژیی رێکوپێك لەم بەستێنە لە چوارچێوەی ستراتیژیدا، ئەگەری لاوازکردنی سەرچاوەکانی هێزی دەسەلات فراوانتر دەکات. دەکرێ بە خۆپاراستنی تێکرایی خەڵك لە هاوکاریکردن، سەرچاوەکانی هێزی دەسەلات وەك رەوایی، زانست و پسپۆڕی و ... بخرێتە مەترسییەوە و بۆ ئەم خۆبواردن لە هاوکاریکردنە، هیچ تایبەتمەندییەکی تایبەتی پێویست نییە. هیچ دەسەلاتدارێك بەبێ هاوکاریکردنی جەماوەر ناتوانێ کۆمەڵگا بەرێوە ببات. گەورەترین پەیامی خەباتی ناتوندوتیژی ئەمەیە کە" ئێمە جەماوەر لەمە زیاتر لە درێژەی ستەمکاریی دەسەلات لەسەر هاوولاتیان، پشتیوانی ناکەین."و ئامانج لەم میتۆدە لە نارەزایەتی، دژوارکردنی بەرێوەبردنی کۆمەڵگا بۆ دەسەلاتە. گرینگترین کاریگەریی خۆپاراستن لە هاوکاریکردن، کاتێك بەرهەم دێت کە شێوازە هەڵبژێردراوەکان بۆ خەبات، لەسەر بنەمای بەرنامەرێژی و هاوئاهەنگ بوون بێت و نەك بە کەڵك وەرگرتن لە شانس و رووداو ببنە هۆی بە ئاکام گەیشتنی ئامانج.

بە بەکاربردنی بەرنامەگەلی خۆبواردن لە هاوکاریکردن کە مەترسییەکن بۆ تەکیەگاکانی هێزی رژێم و بە بەدەست هێنانی پشتیوانی نێونەتەوەیی، دەکرێ بەرنامەکان بۆ بە ئاکام گەیشتنی ئامانج بەرنە پێشەوە. بەرنامەکانی خۆبواردن لە هاوکاریکردن کە لەسنوورەکانی

نیوەی تێدەپەڕی و دەبێتە هۆی راکێشانی سەرنجی نێونەتەوەیی، بۆ چاکسازی و ئاڵوگۆڕی سیاسی زۆر گرینگن. پشتگیرییە نێونەتەوەییەکان لە گرووپە بەرهەڵستکارەکانی ولاتێك، دەتوانێ بە شێوازی جۆراوجۆر بە ئاکام بگات: خۆپاراستن لە سەرمایەگوزاری و هەناردە و هاوردە، رەخنەگرتن لە سیاسەتەکانی حکومەتی سەرەڕۆ لە مەیدانی نێونەتەوەییدا، خۆبواردن لە دانی ڤیزا بە کاربەدەستانی پایەبەرز و ئیداری ئەو ولاتانە، پێشگرتن لە هاتوچۆی هاوولاتیان بۆ ئەو ولاتانە و پشتیوانی یان بەڕێوەبردنی هێندێ بەرنامەی هاوبەشی مرۆڤ دۆستانە لەگەڵ ئەو "ئێن.جی.ئۆ"یانەدا کە بە شێوەی راستەوخۆ لە چوارچێوەی مافی مرۆڤ لەناوەوە یان دەرەوەی سنوورەکانی ئەم ولاتەدا چالاکی دەکەن.

لە درێژەدا جۆرەکانی خۆبواردن لە هاوکاریکردن تاوتوێ دەکرێن:

ئـ. خۆبواردن لە هاوکاریی کۆمەلایەتی

ب. خۆبواردن لە هاوکاریی ئابووری

ج. خۆبواردن لە هاوکاریی سیاسی.

ئـ . خۆبواردن لە هاوکاریی کۆمەلایەتی:

خۆبواردن لەهاوکاریی کۆمەلایەتی، ساکارترین شێوەی خۆبواردن لەهاوکاریکردنە کە هەر تاکێك دەتوانێ بەڕێوەی ببات. بۆ وێنە خۆبواردن لە هاتوچۆکردنی کۆمەلایەتی لەگەڵ بنەماڵەی ئەو کەسانەی کە بەشێوازی جۆراوجۆر لەگەڵ دەسەلاتدا هاوکاری دەکەن، وەکو بانگهێشت نەکردنی ئەوان بۆ کۆبوونەوە جەماوەرییەکان، یان شێوازی هاوشێوە. ئەم کردەوە دەبێتە هۆی لاواز بوونی پێگەی کۆمەلایەتیی ئەوان و ئەندامانی بنەماڵەکانیان.

بژاردەکان و ناوازەکانی کاروباری کۆمەلایەتی، وەکو نووسەران ولێکۆڵەرەکان و... دەتوانن بەسازکردنی دانیشتن و کۆبوونەوە لە ئاستی کاریی خۆیاندا و نە بەناچار سیاسی، بە بانگهێشت نەکردنی بەرپرسانی حکوومی و بە بەشداری نەکردن لە کۆبوونەوەی هاوشێوە کە لەلایەن دەسەلاتەوە بەڕێوە دەچێ، پرۆتستۆ و نارەزایەتیی خۆیان دەربڕن. ئەم دووری کردن و هاوڕێیەتی نەکردنە، ئەم پەیامە دەداتە دەسەلات کە خەڵك، لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە پشتیوانی لە دەسەلات دەکەن هەڵناکەن. هەڵبەت ئەم میتۆدە دەبێ بە رێك و پێکی و پارێزەوە بەڕێوە بچێت. لەوانەیە کەڵك وەرگرتنی نابەجێ لەم میتۆدە، ببێتە هۆی پەشیمانی

PDF 4 KURD

PDF 4 KURD

کەسانێك لە دەسەلاٚت کە لە حالّی گۆڕینی روانگەی خۆیان و نزیك بوونەوە لە پشتیوانی کردن لەجەماوەرن.

نموونەیەکی دیکە، خۆبواردنی وەرزشکاران و تاکە هەلّکەوتەکان لە بەشداری لە کێبڕکێکان و گۆڕەپانی نێونەتەوەیی دایە، کە دەتوانن لەواندا بۆ رژێم شانازی خولّقێنی بکـەن. تەنانـەت لەبەرکردنی جلوبەرگی تایبەت دەتوانێ نیشانەی نارەزایـەتی بێـت. هـەموو ئـەم میتۆدانـە هەلّگری پەیامی دیاریکراوی جـەماوەر بـە دەسـەلاٚتە. لـەکاتی کۆلۆنیـالیزمی ئـەمریکادا، نوێنەری خۆمالّی بەریتانیا دانی بەوەدانا کە سەرەڕای هەموو هێز و دەسەلاٚتێك کە هەیبووە، هەستی کەسێتیی ئەو ئەمەیە کە لەگەلّ ئەودا وەکو زیندانییەك هەلّسـوکەوت دەکـرێ _ لـە دەستوور و فەرمانەکانی ئەو پێرەوی ناکرێت، هێـزە نیزامییـە خۆمالّییـەکان ئـەو بەفـەرمی ناناسن، ئەندامانی کلّێساکان لەو دووری دەگرن و خەلّك هیچ مەیلێکیان بـۆ گوێڕایـەلّی لـەو نییە.

ب. خۆبواردن لە هاوکاریی ئابووری:

لەسـەر بناغـەی بنەمایـەکی روون، کاربەدەسـتانی حکـوومی بـۆ وەلاٚمدانـەوە بـەو پێداویستیگەلە کە خەلّك چاوەڕوانی دەکەن لێیان، پێویستی بەداهات و توانایی مالّی هەیـە. خۆبواردن لەهاوکاریی ئابووری لە چوارچێوەی ستراتیژیی خـەباتی ناتوندوتیـژی، لەسـەر ئـەم بنەمایە دامەزراوە کەخەلّك بە کەلّك وەرگرتن لە سەرچاوەکانی دابین کردنی هێـزی ئـابووریی دەسەلاٚت کە لەدەستیاندایە، گوشار دەخەنە سەر دەسەلاٚت.

بۆنموونە خەلّك بە سـنووردار کـردن و رەدکردنـەوەی چـالاکیی ئـابووری، وەکـو کـڕین و فرۆشتنی کالاٚ و خزمەتگوزارییەکان، دەسەلاٚت لە دابین کردنـی پێداویسـتییەکانی کۆمـەلّگا بیّهێز دەکەن.

خۆبـواردن لـە دانـی باجـەکان، یـان دانـی بەشـێکی کـەم لـەو، بـایکۆتی کـالاٚ و خزمەتگوزاریگەلێك کە سەرچاوەی داهاتن بۆ دسـەلاٚت، مانگرتنگـەلێك کـە سـەقامگیریی ئـابووریی حکومـەت دەشـێوێنیّ، یـان دەرهێنـانی پـارە لـە بانکـەکان، کـە دەبێتـە هـۆی ناسەقامگیریی بارودۆخی ئابووری لـە ئاسـتی نێونەتەوەییـدا، نموونەگـەلێکن لـە خۆپاراسـتن لەهاوکاریی ئابووری. سەرەڕای ئەمە لە ئاستی نێونەتەوەییدا، هاندانی شەریکەکان و ناوەنـدە بازرگانییەکان یان رێکخراوە ناحکوومییـەکان بـە خۆبـواردن لـەهاوکاری لەگـەلّ رژێمـەکان، کاریگەرییەکی زۆری لەسـەر دەستگەیشـتن بـە ئامـانج هەیـە و دەبێتـە هـۆی لاواز بـوونی

دەسەڵات. ناسەقامگیریی ئابووری نە تەنیا دەبێتە هۆی لاواز بوونی تەکیەگاکانی دەسەڵات ، بەڵکو سنووردارکردنی هێز بەم شێوازە، توانای زەربەلێدان لە دژبەرانی سیاسی و سەرکوتکردنی ئەوان لەلایەن دەسەڵاتەوە دەگرێ.

لە کاتی ئامادەکردنی بەرنامەی ستراتیژیی خەباتی ناتوندوتیژیدا، بەدواداچوون و دیاریکردنی رەوگەی هاتنەناوەوە و چوونەدەرەوەی دراو و نەختینەیی دەسەڵات زۆر گرنگە. ئەم تاوتوێ کردنە دەبێ بە ئامانجی روونکردنەوەی کەم وکوڕییەکانی دەسەڵات بەڕێوە بچێ، تا بەخۆبواردن لەهاوکاریی ئابووری، لەم رێگاگەلەوە زەربە لە دەسەڵات بدرێت. لە هێندێ بابەتدا نەختینەیی دەسەڵات لە رێگای فرۆشتنی سەرچاوە سروشتییەکانەوە بەرهەم دێت، یان لە وڵاتانی جیهانی سێهەمدا، بەهۆی لە خوارەوەبوونی حەق دەستی هێزی مرۆیی، حکومەت لە بەرهەم هێنان و فرۆشتنی هێندێ لە بەرهەمەکان قازانج دەکات. لە ئاستی هەناردەکردندا، هەستیارترین بەش، بەشی فرۆشتن و ناردنی کاڵاکانە، کە خۆبواردن لەهاوکاریی ئابووری لەم بەستێنەدا، دەتوانێ زەربەیەکی بەهێز لە دەسەڵات بدات.

پ. خۆبواردن لەهاوکاریی سیاسی:

هەموو شێوازەکانی خۆبواردن لە هاوکاری کە لە چوارچێوەی بەرنامەی ستراتیژیدا بەڕێوە دەچن، لە بنەڕەتدا جۆرێکن لە نافەرمانیی سیاسی. ئەم جۆرە شێوازانە بە مەبەستی خستنە مەترسیی رەوایی دەسەڵاتن کە لەبنەڕەتدا پشتیوانی سەرەکی دەسەڵاتن. لایەنی پۆزەتیڤ و شایانی هەڵوەستەی نافەرمانیی سیاسی ئەمەیە کە یارمەتی بە بەهێزکردنی رێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی بدات؛ چونکوو ئەم بنیاتانە ئەزموون و بڕوابەخۆبوون بۆ بەرنگاربوونەوە لەگەڵ دەسەڵاتدا لە چوارچێوەی کومیتەدا لەگەڵ بنیاتەکانی دیکە بەدەست دێنن.

نافەرمانیی سیاسی، هەڕەشەیەکی راستەوخۆیە بۆ دەسەڵات. راگەیەندراوەکان، بڕیارنامەکان و ئەو بەڵگەنامانەی دیکە کە رەوایی هێزی دەسەڵات و یاسایی بوونی ئەو دەخەنە مەترسییەوە، ئەم مەسەلە بە خەڵك تێدەگەیەنن کە رەوایی، لە ئەگەری کارامە نەبوونی دەسەڵاتدا، شایانی لێ وەرگرتنەوەیە. بە گەمارۆدانی رێکخراوە حکوومییەکان و کەمبوونەوەی بەرهەمی کاری فەرمانبەرانی خزمەتگوزارییەکان وپیشەسازی و سەدان بابەتی نافەرمانیی مەدەنی دیکە کە لەلایەن زۆربەی خەڵکەوە دەکرێ بەڕێوە بچێ، نافەرمانیی سیاسی بە بەرزترین ئاستی خۆی دەگات و لە ئەگەری بەرنامەڕێژی دروست، هۆشیاری و

PDF 4 KURD

PDF 4 KURD

سەرجەمی خەڵك و ڕێبەرانی خەبات، دەتوانیٚ هێزی ڕژێمە سـەرکوتگەرەکان پووچـەڵ کاتـەوە و پێکهاتەی دەسەلاٚتی ئەوان بڕوخێنێت.

٣- دەستێوەردانی ناتوندوتیژی:

ئـەو شـێوازە ناتوندوتیژییانـەی کـە دەبنـە هـۆی لەبەریـەك هەڵوەشـانی سیاسـەتەکان، پێوەندییـەکان، شـێوەکان، بنیاتـەکان و ئاکـاری بـاو، لەسـەر بنـەمای دەسـت تێـوەردانی ناتوندوتیژی بەڕێوە دەچن. لەوانەیە دەست تێوەردان ببێتە هۆی دروستبوونی شـێوەی ئاکـاری نویٚ، پێوەندی و بنیاتە نوێکان. لەو ڕووەوە کە ئەم میتۆدانە کاریگەرییـەکی زۆریـان لەسـەر خستنە مەترسیی بـارودۆخی هەنووکـە هەیـە، دەرەتـانی بـەدیهاتنی ئامـانج و چارەسـەری کێشەکان، دەرەتانی خستنەمەترسیی دەسەلاٚت و خێرایی بە ئاکـام گەیشـتنی داخوازییـەکان زۆرتر دەکەنەوە. بەلاٚم لەسۆنگەیەکی ترەوە، لەوانەیە ئەم میتۆدە بە سـەرکوت و توندوتیـژی زیاتر و توندوتۆڵ تر بەبەراورد لەگەڵ شێوازەکانی نارەزایەتی و خۆبواردن لەهاوکاری ڕووبەڕوو ببێتەوە.

دەست تێوەردان دەتوانین بەم شێوە پێناسە بکـەین: پێکهێنـانی پشـێوی لـە سیسـتەمدا لەسەر بنـەمای پانتاییـەکی بـەربلاٚو لـە شـێوازەکانی ناتوندوتیـژی کـە لـە کێشـمەکێش و ناکۆکییەکانی نێوان خەڵك و دەسەلاٚتدا بەکار دەبردرێن. شێوازەکانی ئەم میتۆدە، جیاوازییان هەیە لەگەڵ نارەزایەتی و خۆبواردن لەهاوکاریی لەگەڵ دەسەلاٚتدا. دەست تێوەردان بۆ ناکۆکی نانەوە لەناو دەسەلاٚتدا، زیاتر لەشێوازگەلی فیزیکی وەکو مانگرتن لە دانیشتن، یـان شـێوازە دەروونی، کۆمەلاٚیەتی، ئابووری یان سیاسیەکان کەڵك وەردەگریٚ.

مێژووی هاوچەرخی ولاٚتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، پڕە لە زۆرێك لـە دەسـت تێـوەردانی هێزە جەماوەرییەکان کە بوونەتە هۆی گۆڕانی ڕێبازەکان و پێوەندییەکان. لە درێژەی خـەباتی مەدەنی بۆ دەستڕاگەیشتن بە مافی کۆمەلاٚیەتی هاوولاٚتییان، مانگرتن گـەلێك لـە دانیشـتنی خەڵك لە ڕێستۆرانەکان بۆ نارەزایەتی دەربڕین لە جیاکردنەوەی نەژادی، لە کۆتایی هێنان بەم شێوازە ئاکارییەدا کارتێکەری ڕاستەوخۆ و کاریگەریان هەبوو. سەرەڕای ئەوەی کە ئەم دەست تێوەردانانە بوونە هۆی کاڵ بوونەوەی ئاکاری نەژاد پەرستانە، پێویستی و هەنگاوی خێـرا بـۆ یاسایی کردنەوەی لابردنی جیاکردنەوەی نەژادیشی لە ڕەهەندێکی گەورەتردا لـە رای گشـتیدا ئاشکرا کرد. بە تێپەڕینی چەندین دەیە لە بـە ئاکـام گەیشـتنی ئـەم میتۆدانـە، توندوتیـژی

بەکارراو لە بەرانبەر ئەم میتۆدانەدا لەبیر کراوە. کۆبوونەوەکانی خەڵك لە هێندێ بابەتدا لەگەڵ کوتان و لێدانی پۆلیسدا رووبەڕوو بۆتەوە . ئەم شێوازگەلە کە زۆرجار دەسەڵات دەیویست بەتوندی سەرکوتیان بکات، دەسپێکەری خەباتی جیو- جیتسۆ بوونە. خەباتی جیو- جیتسۆ، هێزی سەرکوتگەر و بەهێز و توندوتیژانەی دەسەڵات کە لەسەر نارازییانی توندوتیژی نەخواز بەڕێوە دەچوو، دەکردە هێزی گوشار خستنەسەر بۆ بە ئاکام گەیشتنی دادپەروەری و دژ بە خودی دەسەڵات بەکار دەبردرا. لە خەباتی جەماوەری ناتوندوتیژی و ستراتیژی دا، ئەو هێزی گوشارە کە بۆ بە ئاکام گەیشتنی دادپەروەری بەکار دەبردرێ، لەوانەیە بنیاتێکی جەماوەری لە ناوخۆی وڵاتدا نەبێ، بەڵکو هێزە نێونەتەوەییەکان و رێکخراوە جیهانییەکان ئەم هێزە لەسەر دەسەڵات بەکار ببەن.

دەتوانین سەقامگیربوونی هێزە نێونەتەوەییەکانی داکۆکیکاری ئاشتی لەساڵی ۲۰۰۲ لە (ئاچە)[1] وەکو دەست تێوەردانی نێونەتەوەیی ناو بەرین. ئەم هێزانە بۆ پشتیوانی و هاوکاری لەگەڵ خەڵکێکدا نێردرابوونە ئەو وڵاتە کە خوازیاری مافی مەدەنی و مرۆیی خۆیان و هەروەها سەربەخۆیی و ئۆتۆنۆمی لە ئەندەنوسیا بوون و لەبەردەم هێرشی توندوتیژانەی بەرهەڵستکارانی گۆڕینی پێوەندیی هێز(دەسەڵات) لە ئەندەنوسیا بوون. بوونی ئەم هێزانە پێشی بە توندوتیژیی حکومەتی ئەندەنوسیا لەسەر خەڵکی نارازی و جەماوەر گرت. نموونەیەکی دیکە لە دەستێوەردانی نێونەتەوەیی، جێگیربوونی هێزە بیانییەکان لە فەلەستیندا بوو. ئامادە بوونی ئەم هێزانە وەکو قەڵغانێك پێشی لە پێکدادانی توندوتیژانەی هێزە نیزامییەکانی ئیسرائیل و کۆچەرانی تازە نیشتەجێ بووی ئیسرائیلی لە ناوچەکانی فەلەستین لەگەڵ خەڵکی فەلەستیندا گرت.

دەست تێوەردان دەتوانێ ببێتە هۆی لاوازبوونی تەکیەگاکانی هێز و یارمەتیی خێرای لەناوچوونی دەسەڵات بدات. بە ستراتیژییەکی ژیرانە، دەتوانین لەو هەلانەی کە پێش هاتوون بۆ بەرنامەی خەبات بە باشترین شێوە کەڵك وەرگرین. بێ ستراتیژی و بەرنامەگەلێك کە پێداویستییەکان و شرۆڤە و لێکدانەوەی بارودۆخەکە لەبەرچاو ناگرن، هەلەکان لە دەست دەچن. لە دەستدانی هەلەکان دەبێتە هۆی ئەوەی کە دوژمن دەرفەتی زیاتر وەدەست بێنێ تا دەست بداتە نۆژەن کردنەوەی وزەی لە دەست چوو و رێکخستنی دووبارە و بەپێچەوانەوە،

---

(۱) Ache لە ئەدەنوسیا.

سەخت و دژوارکردن یان دەست تێوەردان، بنیاتە حکوومییەکان دەخاتە بیری ئەوە کە دەست تێوەردان، هەڕەشەیەکی جیددی و راستەوخۆیە، کەوابوو، بەگوشار خستنە سەر رژێم، خوازیاری کۆتایی هێنان بە بارودۆخی هەنووکە _ تەنانەت بە توندوتیژی نواندن لەسەر خەڵکیش_ دەبن. بۆ پێشگرتن لە فۆرم گرتنی بیروباوەڕێك کە لایەنگرانی رژێم تووشی پەشێویی فیکری و دەروونی دەکات، دەبێ لەپێشدا پڕۆپاگەندە و راوێژکاریگەلێك لەگەڵ سەرچاوەکانی هێزی دەسەڵاتدا بەڕێوە بچێ.

شێواز	ئەنجام
نارەزایەتی و هاندان	گۆڕینی روانگە(دیدگا)
خۆ پارێزی لە هاوکاری	قبوڵ کردن
دەست تێوەردان	ناچارکردن

گرنگیی بەرنامە رێژیی ستراتیژیك لە رووبەڕووبوونەوە جەماوەرییە ناتوندوتیژییەکاندا:

سوود وەرگرتن لە بەرنامە ستراتیژییەکان لەناو سوپا و زانستی نیزامیدا باوە. لەماوەی سەدە یەك لەدوای یەکەکاندا فەرماندە نیزامییەکان، سەرنج و گرنگییەکی تایبەتیان داوەتە بەرنامە رێژیی ستراتیژی و کەڵك وەرگرتن لێی لە چالاکییە نیزامییەکان. بژاردە سوپاییەکان وەکو سان‌تزیوو،(١) کلازویچ(٢) و لیدیل(٣)، کەموکورتی ئەم بەرنامانەیان هەڵسەنگاندبوو و چاکیان کردبوویەوە. لە شەڕە باو و شەڕە (چریك)(*)ییەکاندا، یەکەم هەنگاو بۆ سەرکەوتن سوود وەرگرتنە لە بەرنامە شارەزایانە ستراتیژییەکان.

---

(1) Sun Tzu
(2) Clausewitz
(3) Lidell

(*) بەو هێزە چەکدارانە دەگوترێت کە هیچ مەشقێکی سەربازییان نەکردووە، واتە بەشێوەیەکی خێڵەکی و ناسەربازییانە دەستیان داوەتە چەك.

PDF 4 KURD

هەر بەو شێوازە کـە شـەڕە نیزامییـەکان پێویسـتیان بـە بەرنامەڕێـژیی رێـك و پێـك و بەڕێوەبردنی ورد هەیە، خەباتی جەماوەریش زۆر پێویسـتیی بەوەیـە و تەنانـەت لـە هێنـدێ بابەتدا گرنگیی بەرنامەڕێژی لە خەباتی جەماوەریـدا بەبـەراورد لەگـەڵ شـەڕە نیزامییـەکان گرینگترە. کارامەیی خەباتەکان لـە ئەگـەریی دروسـت کردنـی بەرنامەڕێژییـەکی بـەربڵاو و بەڕێوەبردنیدا، بەشێوەیەکی بەرچاو پەرە دەستێنێت.

خەباتی ناتوندوتیژیی ستراتیژی خەباتگـەلێکن دوور لـە توندوتیـژی کـە لەسـەر بنـەمای بەرنامەی ستراتیژی دانراون" بەرنامەیەك کە بە لەبەرچاوگرتنی شرۆڤەکردنی بـارودۆخی جێـی ناکۆکی، بەهێزی و لاوازیی گرووپـە رقەبـەرەکان، لێهـاتوویی و پێشـەکییە پێویسـتییەکانی تەکنیکەکانی خەباتی ناتوندوتیژی و بەتایبـەت بنـەما سـتراتیژییەکانی ئـەم جـۆرە خەباتـە تایبەتییانە دروست بوونە.

ستراتیژی لە خەباتە ناتوندوتیژییەکاندا بەمانای بەرنامەیەکە بۆ رێنمایی هێڵی سـەرەکیی خەبات یان رێبازێك کە لە ناخی ستراتیژیی گـەورەدا دانـراوە، بـۆ رێنمـایی کـۆی بەرنامـەی ستراتیژی، بیرۆکەی سەرەکی چۆنیەتی بەڕێوەبردنی خەبات و پەرەپێدانیەتی و لەسەر چۆنیەتی جێگرتنی بەشە جۆراوجۆرەکانی خەبات لە پاڵ یەکتردا لێ دەکۆڵێتەوە تا بە باشترین شێوە بـە دەسکەوتەکانی ئاکامەکە بگات.

ستراتیژی(رێکار)ی لە چوارچێوەی ستراتیژیی گەورە و ئامانجەکانیدا کردەیـی دەبێـت. بـۆ بەڕێوەبردنی ستراتیژی لە چوارچێوەی ئامانجی سەرەکیی خـەبات لـە ئەنـدازەی بچـکۆلەتردا، رێکار و میتۆدگەلی تایبەت بەکار دەبردرێت.

گرنگیی بەرنامەڕێژیی ستراتیژێك:

کاتێك کە مرۆڤ بۆ بەڕێوەبردنی کارێك بڕیار دەدات، ئەگەر بە هەڵسەنگاندنی سەرچاوەکان و بەرنامەڕێژی بۆ بەهرەمەندبوون لەوانەوە سەرقاڵ بێ، زۆرترین کارایی کردەوەیـی بەدەسـت دێت و لە راستیدا بەباشی هەنگاو بۆ بە ئاکامگەیاندنی ئامانج هەڵدەگرێ و ئەمە لە راسـتیدا پێویستی بە بوونی بەرنامەیەکی ستراتیژی هەیە کە رەوگەی رۆیشتن لە کاتی ئێسـتاوە وەکـو سەرەتا (کە ئامانجەکان بە ئاکام نەگەیشتوون) بەرەو داهاتوو وەکو ئامانج (کـە ئامانجـەکان لەو کاتەدا دەبێ بە ئاکام بگەن) بکێشێ. بەرنامەی ستراتیژی بۆ گەیشـتن بـە ئامـانج دەبـێ

PDF 4 KURD

ڕێکارگەلی پێویست بکێشی و هەروەها شێوازی گەیشتن بە ئامانجی داهاتوو بە سـەرنجدان بـە بارودوخی هەنووکە ڕوون بکاتەوە.

بۆ نموونە ئەگەر کەسێك بیەوێ لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی دی بڕوات، دەبێ سەرەتا پلانی شوێنەکە، ڕادەی کات، کەرەستەی ڕۆیشتن و پێداویستییەکانی دیکە بەشێوەی ڕوون و ڕێـك و پێك ئاشکرا بکات“ ئایا کەرەستەی سەفەرکردن ئاسمانییە یان وشکانی یان ...و ئایا لە بـاری مالییەوە دەکرێ تێچووی سـەفەرەکە دابـین بکرێـت، قۆناغـەکانی سـەفەر کامانـەن، لـە چ قۆناغێکدا دەبێ وزەی لە دەست چوو بەدەست بێنێتەوە یان وچـان بـدات و لـە چ قۆناغێکـدا دەبێ تونتر یان هێواش تر بڕوات، بۆ سەفەر چ بەڵگـە و دیکۆمێنتێـك پێویسـتە، لـە کـاتی سەفەردا لە ئەگەری نەبوونی هێندێ کەس و پێداویستی، دەبێ لـە پێشـدا هێنـدێ جێگـرەوە دابین بکرێ و زۆرێك تێبینی و دووربینی دی لەبەرچاو بگیردرێ.

ئەم بەرنامەڕێژییە کە خەڵکی سیڤیل لە کاروباری ڕۆژانـەدا کـەڵکی لێـوەردەگرن، دەبـێ سیمبولێك بێت بۆ ڕێبەرانی خەبات، تا بەم شێوە بۆ بزووتنـەوە سیاسـی و کۆمەڵایەتییـەکان بەرنامەڕێژی بکەن. بەداخەوە بزووتنەوە خەباتگێڕەکان، بەوجۆرەی کـە دەبـێ سـەرنج بدەنـە بەرنامەڕێژیی ستراتیژی و گرنگییەکەی، سەرنجیان نەداوە. هێندێ لە خەڵك و ڕێبەرانی خەبات وا بیردەکەنەوە کە تەنیا خـەباتێکی بـەهێز، بـەردەوام و شـێلگیر بەدڵنیاییـەوە سـەرکەوتوو دەبێت. هێندێکی دی وادەزانن کە تەنیا پابەندبوون بە ئامانجەکان، ئایدیالەکان، ئارمانجـەکان و باوەڕ بەوان _ سەرەڕای ئەو چارەڕەشی و بەدبەختییانـەی کـە بەشـان دەیکێشـن _ تـەنیا کارێکن کە دەتوانن بۆ گەیشتن بە ئامانج بەڕێوەی ببەن.

پێبەندبوون بەئامانجەکان، هیواکان و وەفادار مانەوە بەوان کـارێکی دڵخـوازە، بـەڵام لـە ڕواڵەتدا ئەم پێبەندبوونە هیچ ڕێگایەك بـۆ بـە ئاکـام گەیشـتنی ئامانجـەکان و تێپـەڕین لـە بارودۆخی هەنووکە پێك ناهێنێ.

بەدڵنیاییەوە هەوڵ و تێکۆشان بۆ گۆڕینی بارودوخی کۆمەڵگا یان پێشگرتن لە ئـاڵوگۆڕی ناپەسند، یان ئازادکردنی وڵات لە داگیرکاریی دەرەکـی یـان بـەرگری لـە وڵات لـە بەرانبـەر هێرشی بێگانەکانـدا، زۆرزۆر ئـاڵۆزتر لـە نموونـەی "سـەفەرکردن"ە و بەرنامەداڕشـتن بۆیـان دژوارترە.

لەم سەردەمەدا ژمارەیەکی کـەم لـە بزووتنـەوە جەماوەرییـەکان کـە بـەدوای ئامـانج و ئارمانی بەرزترەوەن، بۆ بەرنامەڕێژییەکیی ستراتیژی بەربڵاو و ئامانجدار هەنگاو دەنێن.

زۆرجار لە بزووتنەوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکاندا، گرووپە جەماوەرییەکان و ڕێبەران، خاوەن فامێکی سنووردار لە بەرنامەڕێژیی کورت، بەشێوەی تایبەت یان تاکتیکە سەرەتاییەکان و بنەما بنەڕەتییەکانن و بۆ چارچێوەبەندی و فۆرمۆڵەکردنی بزووتنەوە لە مەودایەکی زەمەنی درێژ بە ئاسۆیەکی بەربڵاوتر و داڕشتنی بەرنامەیەکی ستراتیژی هەوڵ نادەن.

یەکێك لە هۆکارەکانی سەرنج نەدان، ڕەنگە ئەوە بێ کە ئەوان باوەڕیان بە بەرنامەڕێژیی ستراتیژی نییە، یان ئەوەی کە لە قۆناغی سەرەتایی خەباتدا توانایی، ئامادەیی بیرکردنەوە و شرۆڤەی ستراتیژییان نییە، یان ئەوەی کە لەجێگەی سەرنجدان بە ئامانجی گشتی و هەموو قۆناغەکانی خەبات، تەنیا بیر لە بڕگەیەکی دەکەنەوە.

زۆرێك لە ڕێبەران و گرووپە جەماوەرییەکان بەشێوەی دووپاتەوەبوو، کەوتوونەتە ناوگێژاوی دەسپێشخەرییەکان و پیلانی دوژمنەوە و خەریکی خۆسازکردنن بۆ وەڵامدانەوەیان. لەم بارودۆخەدا ڕێبەران بەخێرایی و سەرلێشێواوی، تەنیا خۆیان بە چالاکیی ڕۆژانە و کاتییەوە خەریك دەکەن و لە ڕێکخستنی سەرچاوەکان، کات دیاریکردن بۆ خەبات و داڕشتنی بەرنامەیەکی ستراتیژی کەمتەرخەم دەبن.

دەبێ ئەم ڕاستییە قبووڵ کەین کە لە هێندێ بابەتدا خەڵك و ڕێبەرانی بزووتنەوە بەم هۆیەوە بەداڕشتنی بەرنامەیەکی ستراتیژییەوە خەریك نابن، چونکوو هیوایەکیان بە گەیشتن بە ئامانج و بە ئاکام گەیشتنی ئارمانەکان نییە و گەیشتن بەوان بە مەحاڵ دەزانن. ئەوان تا ئەو ڕادە خۆیان بە لاواز دەزانن کە وەکو دۆڕاوێکی بێهێز چاو لە خۆیان دەکەن کە ناتوانن توانایی درێژەدان بەخەبات لەخۆیاندا بەهێزتر بکەن و بەم ئاکامە دەگەن کە تەنیا کارێك کە لە دەستیان دێت، ئەوەیە کە سەرشۆڕانە بینەری ستەم و سەرەڕۆیی بن و بەقبووڵکردنی ئەو بارودۆخە بەبێ هیچ هەوڵێك، لە حاڵێکدا بە ڕاست و درووست بوونی هیواکانیان باوەڕیان هەیە، بارودۆخی هەنووکە قبووڵ بکەن.

دەرەنجامی هەموو ئەم بیروباوەڕانە، بیرنەکردنەوە، بێباوەڕی و سۆزدارنەبوون بە بەرنامەی ستراتیژییە.

بەرنامەڕێژی نەکردن و دانەڕشتنی ستراتیژی ئاکامێکی جگە لە کەمبوونەوەی شانسی سەرکەوتن و زۆرکاتیش ئامێکی جگە لە دۆڕاندن بەدواوە نابێت" چونکوو ئاکامی بێبەرنامەیی دەبێتە پرش‌وبڵاوی هێزەکان، کەمبوونەوەی کارامەیی و کردەوە، لەناوچوونی

PDF 4 KURD

[illegible]کان و ڕێزدانەنان بۆ دەسکەوتەکانی چالاکان وخەباتگێڕان. ئەمانە تەنیا بەشێکن لە تێچووەکانی بەرنامەڕێژی نەکردن و شکستهێنانی دووبارە و بە ئاکام نەگەیشتنی ئامانجەکان، ئاکامی بێ بەرنامەیی بزووتنەوە جەماوەرییەکانە.

بزووتنەوە و خەباتی بێ فۆرمۆڵەبەندی:

- وزە و توانایی هێزەکانی بزووتنەوە بەرەو لای ئامانجی بچووك و بابەتی ڕواڵەتی لادەدا و بە خەسار دەچێت.
- هەلەکان بۆ دەست گەیشتن بە ئامانجەکانی خەبات لەدەست دەچن.
- هەنگاوە سەرەتاییەکانی دوژمن، شێوەی کردار و ڕەفتار لەناو خەباتەکاندا دەخاتە ژێر کاریگەرییەوە و ڕەوتەکەی دیاری دەکات.
- لە ئەگەری ڕووبەڕووبوونەوەی خەبات لەگەڵ قەیراندا، دەرەتانی ساخکردنەوە و قەرەبووکردنەوە نییە و لاوازی و لێکهەڵوەشانەوە بەردەوام پەرەدەستێنێ و گورزگەلێکی تێکدەرانە و قەرەبوونەکراو لە بزووتنەوە دەوەشێنێت.
- هەوڵەکان بۆ بە ئاکام گەیشتنی سەرکەوتن و شانسی گەیشتن بەئامانج کەم دەبێتەوە.

لە بەرانبەردا، فۆرمۆڵەکردن و باوەڕ بە بەرنامەی ستراتیژی بەهێز، شانسی سەرکەوتن دەباتە سەرەوە. چالاکییە ڕێکخراوەیی و ئاراستەکراوەکان لە چوارچێوەی بەرنامەی ستراتیژیدا، خەڵك و ڕێبەران لە کۆبوونەوە لەسەر توانایی و وزەکان بەهێز دەکات تا بەجێ گرتن لە پرۆسەیەکی ئامانجداردا، بۆسەرکەوتن هەنگاو هەڵێننەوە. ئەوان دەتوانن بەدرێژەدان بە بەرنامە و ڕێچکەکان هاوکات لەگەڵ بەکردەیی کردنی چالاکییەکان، لایەنە لاوازەکانی دوژمن دەستنیشان بکەن کە لەم دۆخەدا زیانەکان و تێچووەکان کەم دەبنەوە و لە ئەگەری بوونی قوربانیی شیمانەییدا، لەناوچوونی ئەوان بەبێ هۆ و بێ کاریگەری نابێت. لەم قۆناغەدا شانسی سەرکەوتنی خەباتە جەماوەرییەکان زۆرتر دەبێت.

فۆرمۆڵەکردنی ستراتیژیی لۆژیکییانە(ژیربێژانە) بۆ خەبات:

هەڵبژاردن و فۆرمۆڵەکردنی ستراتیژییەکی عەقلانی پێویستی بە:

* تێگەیشتنی دروست و لۆژیکی لە چییەتی و چەمکی ریشەیی، بەستێنێکە کە خەبات تێیدا فۆرم دەگرێت.

* دیاریکردنی جیاوازیی زاتی و بنەڕەتی لە نێوان پێگەی هەنووکەیی بزووتنەوە و ئەو پێگەیەی کە دەیەوێ پێی بگات.

* تاوتوێکردنی دروستی ئەو بەربەستانە کە لە بەردەم گەیشتن بە ئامانجدا هەیە و ئەو هۆکارانەی کە خێرایی بە بە ئاکام گەیشتنی ئارمانەکان دەدا.

* شرۆڤە و لێکدانەوەی لاوازی و تواناییەکانی دوژمن، گرووپە خەباتگێڕ و هێزە سێهەمییەکان کە دەتوانن یارمەتی بدەن لە بە ئاکام گەیشتنی ئامانجەکان یان بەربەستێك بن بۆی.

* شرۆڤەی ئاڵۆزییەکان، لاوازییەکان و سنووردارێتیی رێکارە شاراوە(پەنگراوە) جیاجیاکان و هەڵسەنگاندنیان لەگەڵ تواناییەکانی تاك یان گرووپێك کە بڕیارە ئەوە بەڕێوە ببات.

* هەڵبژاردنی چالاکترین و باشترین بەربژار لەنێوان ئەو بەربژارانەدا کە هەیە، یان کێشانی رێبازێکی تەواو نوێ.

* دیاریکردن وکێشانی بەرنامەی گشتیی چالاکییەکان کە بریتین لە بەرنامەگەل قۆناغی بچووك تر و رێکاری پێوەندیدار بەوانەوە کە هەرکام لەم قۆناغگەلە ئامانجی پێوەندیدار بەخۆیانیان هەیە کە لە کۆتاییدا دەبنە هۆی گەیشتنی بەرنامەی گشتی بە ئامانج و بە ئاکام گەیشتنی ئامانجی سەرەکی. بەدەربڕینێکی دی، بەرنامەی ستراتیژی خۆی لە چەند ژێربەرنامە پێك دێت کە رێکار و میتۆدی تایبەت بە خۆیان هەیە و هەنگاوەکانی ئەوان پایەکانی بەرنامەی سەرەکیین.

ئاستەکانی بەرنامەڕێژیی:

رێبەرانی خەباتەکان لە دارشتنی بەرنامەی ستراتیژیدا دەبێ بزانن کە قۆناغ و ئاستێکی جیاواز بۆ بەرنامەڕێژی هەیە. بەرزترین ئاست، ستراتیژیی گەورەیە، دوای ئەو ستراتیژیی کاتی و بەدوای ئەودا رێکار و شێوازی دی هەیە.

PDF 4 KURD

ستراتیژی گەورە، ستراتیژییە کاتییەکان، تاکتیك (ڕێکار)ەکان، شێوازەکان.

PDF 4 KURD

ستراتیژیی گەورە: ستراتیژیی گەورە چوارچێوەیەکی گشتی و بەستێنێکی بنەڕەتییە کەهەوڵ دەدا بۆ هاوئاهەنگی و ئاراستە کردنی ئەو سەرچاوانەی کە هەیە و ڕێکخستنی گشتیی سەرچاوە ئابووری، مرۆیی، مەعنەوی و سیاسییەکان و هتد.. و بزووتنەوە جەماوەرییەکان بۆ گەیشتن بە ئامانج.

ستراتیژیی گەورە بریتییە لە دیتن و هەڵسەنگاندنی حەقیقەتی ئامانجەکانی بزووتنەوە ، هۆکارەکانی دی کە لەوانەیە لە قۆناغە جیاجیاکاندا کاریگەر بن و هەڵبژاردنی هونەر و میتۆدی بەڕێوەبەریی.

بۆنموونە ستراتیژی دیاری دەکا کە خەبات بە شێوەی ناتوندوتیژی بێت یان بە شێوەی تۆختر. چۆن ئامانجەکان دەبێ بە ئاکام بگەن و دەرەنجامە درێژماوەکانیان کامانەن. ستراتیژیی گەورە چوارچێوەیەکی گشتی بۆ هەڵبژاردنی ستراتیژییەکانی ئاست خوارتر کە بۆ خەبات بەکار دێن، دیاری دەکات. ئەم ئاستە بریتییە لە دابەشکردنی چالاکییەکان لەنێوان گرووپە دیاریکراوەکان وتەرخان کردنی پێداویستی و سەرچاوەکان بەوان و گرنگتر لە هەموو ئەمانە، ئەم ستراتیژییە دەبێ بەشێوەیەکی روون، پێوەندی نێوان شێوە جیاجیاکانی خەبات و شێوازەکانی بە ئاکام گەیشتنی ئامانج دیاری بکات.

ستراتیژیی گەورە ستراتیژییەکی گشتگیرە بە چەمك و چوارچێوەیەکی پەرەگرتوو کە ئامانجی گشتیی خەبات، ستراتیژییە کاتییەکان، شێوازەکان، ڕێکارەکان وسەرچاوەکانی خەبات دیاری دەکات. ستراتیژیی گەورە لە هەموو ئەوسەرچاوە گونجاوانە کە لەبەردەست گرووپدایە کەڵك وەردەگرێ (سیاسی، مرۆیی، ئابووری، ئاکاری و هتد) تا بەستێنی دەست گەیشتن بە ئامانج پێك بێت.

لەوانەیە ستراتیژیی گەورە، بریتی بێ لە چەند ستراتیژیی کاتی بۆ دەست گەیشتن بە ئامانجی تایبەت لە قۆناغە جیاجیاکانی خەباتدا.

ستراتیژییە کاتییەکان: مەبەست لە ستراتیژییە کاتییەکان داڕشتنی باشترین شێوەی گەیشتن بە ئامانجە. چڕبوونەوەی ئەم ستراتیژییانە لەسەر کات، بۆ چییەتی و چۆنیەتی خەبات و ئەمەیە کە چۆن دەکرێ بە بەرزترین ئاستی کارامەیی بگەیت. ستراتیژیی کاتی بەرنامەی

دابەشکردنی کردەیی، کارامە و شێوازی کەڵك وەرگرتن لە کەرەستەی لەبەردەست بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانە.

لەوانەیە ستراتیژی بریتی بێ لە هەوڵ و تێکۆشانێك کە پێویستن بۆ پەرەپێدانی بارودۆخێکی ستراتیژی و گۆڕینیی بە بەنرخترین حاڵەت و بەدەستهێنانی سەرکەوتن بێ پەنابردنە بەر خەباتی ئاشکرا (گۆڕینی هێندێ لە هەڕەشەکان بۆ هەل).

بەسەرنجدان بە چییەتی خەبات، بیری ستراتیژی، ئەندێشەیەکی سیاسییە بۆ چۆنیەتی گەشە و پەرەپێدانی بەرنامەی خەباتگێڕی و چۆنیەتی تێکەڵ کردنی ئەندامە پرژوبڵاو و جیاجیاکانی، تا بەشێوەیەکی سوودمەند بۆ گەیشتن بە ئامانج بە یەکترییەوە پێوەند بدرێن. ستراتیژی بریتییە لە دیتن و هەڵسەنگاندنی دەرەنجامەکانی سەرچاوەگرتوو لە چالاکییەکان و ئاکامە شیمانەییەکانی بەرهەم هاتوو لێیان. گەشەی چالاکییەکانی بەرنامەی گشتی، هەناردنی بەرنامە بە رووەکانی خوارەوەتر، رێکخستنی ژیرانەی گرووپە جیاجیاکانی خەبات لە چالاکییە جیاجیاکاندا، لەبەرچاوگرتنی پێداویستییەکان بۆ بەکردەیی کردنی رێکاری هەڵبژێردراو و لە ئەگەری دەست گەیشتن بە سەرکەوتنە کاتییەکاندا، بەرزنرخاندنی ئەوان وکەڵك وەرگرتنی باشتر لەوان لە کۆی ئەو بابەتانەیە کە لە بەرنامەی ستراتیژیدا دەبێ لەبەرچاو بگیردرێت.

ئەو ستراتیژییانەی کە لە ئاستی خوارەوەدان لە چوارچێوەی ستراتیژیی دایکدا کار دەکەن. تاکتیك(رێکار)ەکان و میتۆدەکان کەرستەی بە ئاکام گەیشتنی ستراتیژییەکانن.

بۆ دەست گەیشتن بە باشترین کارامەیی، دەبێ تاکتیکەکان و میتۆدەکان لە ئاقاری بە ئاکام گەیشتنی ستراتیژی و هاوهەنگاو لەگەڵ پێداویستییە پێویستەکان بۆ گەیشتن بە سەرکەوتن، هەڵدەبژێردرێن و کەڵکیان لێ دەگرن.

لە فۆرمۆڵەکردنی ستراتیژی بۆ خەباتی ناتوندوتیژی، دەبێ سەرنج بەم چەمکانە بدرێ:

ئامانجەکان، سەرچاوەکانی هێزی خەبات، ئامانجی دەسەڵات، سەرچاوەکانی هێزی دەسەڵات، رۆڵی کردەیی و پەنگاوی هێزە سێهەمییەکان[1]، رێکارەکان و شێوازەکانی کردەوە و دژکردەوەی شیمانەیی دەسەڵات، رێکارەکان وشێوازەکانی کردەوە و دژکردەوەی کۆمەڵایەتی بزووتنەوەی خەبات (دژکردەوەکانی بەرگری و پەلاماردەرانە) پێشەکییە پێویستەکانی کارێك و پێداویستییەکانی ئەم میتۆدە بۆ بەدەستهێنانی سەرکەوتن، دینامیزمناسیی خەبات و

---

(١) مەبەست لەهێزی سێهەم بیروڕای گشتیو رێکخراوە نێونەتەوەییەکانە - و.

شرۆڤەکردنی لە بارودۆخی بگۆڕدا و سەرەنجام هەڵسەنگاندنی میکانیزمی ئاڵوگۆڕ و گۆڕانکارییەکان و کاریگەرییان لەسەر خەبات و شێوازەکانی.

تاکتیك(ڕێکار)ەکان: تاکتیك بەرنامەیەکی سنووردار و کاتییە لە هەموو بەرنامەکانی خەبات و چالاکییەکانی. لە پرۆسەی ڕێکخستنی تاکتیکدا ئەم بابەتە لە بەرچاو دەگیردرێ کە چۆن دەبێ لە کەرەستە و ئامێری بارودۆخی هەنووکە بە باشترین شێوە کەڵك وەربگیردرێ، تا بەم شێوە بتوانن بە بەشێك لە ئامانجەکان بگەن کە لە چوارچێوەی ستراتیژیی گەورە و دوائامانجدا بەرنامەڕێژی کراوە. لە ڕاستیدا تاکتیك بریتییە لە بەشێکی پچووك لەڕێکارەکان کە لە چوارچێوەی بەرنامەی سەرەکی و دایکدا هەیە و وەکو ستراتیژییەك لە دڵی ستراتیژیی گەورەدا جێی گرتووە. تاکتیکی کاتی دەبێ لەچوارچێوەی ستراتیژیی کاتی کە ئەویش لە چوارچێوەی ستراتیژیی گەورەدا جێی گرتووە شرۆڤە و تاوتوێ بکرێ.

تاکتیکەکان لە ڕاستیدا بە هەڵسەنگاندن و سەروسامان دانی چۆنیەتی بەڕێوەبردنی شێوازە دیاریکراوەکانی چالاکییەکەوە خەریك دەبن و ئەوەی کە چۆن بەڕێوە دەچن و ئەوەی کە گرووپ و یەکەکانی خەبات لە کاتێکی دیاریکراودا و لە بەرانبەر ئامانج و ئەرکی دیاریکراودا چۆن دەبێ کار بکەن.

تاکتیك بەبەراورد لەگەڵ ستراتیژیدا لە ئاستێکی خوارتردایە و بۆ قۆناغی زەمەنی کورتتر و چوارچێوەی شوینگەیی بچووکتر_ بە ڕێژەی تاکەکان و گرووپگەل بچووکتر و ئامانجی کاتیی یان تێکەڵێك لەم هەل و مەرجانە بەکار دێت.

شێوازەکان: بە واتای هەڵبژاردنی ئامێر و شێوازی بە ڕێوەبردنی هونەری خەباتی ناتوندوتیژییە کە خۆی بریتییە لە ڕێکارگەلێکی جیاجیا وەکو شێوە جۆراوجۆرەکانی مان گرتن، هاوکاری نەکردنی گروپی و دەستەیی و سیاسی و هتد.

داڕشتنی بەرنامەیەکی ڕێك و پێك و ئامانجدار و هەروەها گەشەی ئەو بەرنامەیە، بۆ بە ئاکام گەیشتنی ئامانج و ئایدیالەکان پێویستیی بە فۆرمۆڵەکردنی ڕێکوپێك و هەڵبژاردنی بە مشوورانەی:

ستراتیژیی دایك، ستراتیژیی کاتی، تاکتیکەکان و شێوازی باش هەیە.

PDF 4 KURD

PDF 4 KURD

ێندێ لە توخمە سەرەکییەکانی خەباتی ناتوندوتیژی:

بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی خەبات، ستراتیژییەکی یەکسان نییە کە بتوانێ لە هەموو قۆناغەکاندا بە باشترین شێوە کار بکات. هەروەها هونەر و شێوازی هەڵبژێردراو بۆ خەبات، دەبێ کاردانەوەیەك بێ[1] بۆ گەشەی ستراتیژییە جیاجیاکان لە قۆناغە جیاوازەکان و هەل و مەرجە جیاجیاکانی خەبات. (لە راستیدا بەرنامەڕێژی لە خوارەوە بۆ سەرەوە و لە سەرەوە بۆ خوارەوەیە بەو واتایەی کە سەرەتا ستراتیژیی گەورە دیاری دەکرێ، بەدوای ئەودا ستراتیژییە کاتییەکان، تاکتیکەکان و پاشان شێوازەکان. دواجار دەکرێ لەسەر بنەمای میتۆدە هەڵبژێردراوەکان پێداچوونەوە بەسەر بەرنامەی ستراتیژیی کاتیدا بکرێ). سەرەڕای ئەمە، لەوانەیە زۆرجار شێوازی خەباتی ناتوندوتیژیی پێویستی بە تێکەڵکردن وکردنەیەك بێت لەگەڵ ستراتیژیی گەورە بە کەڵك وەرگرتن لە ڕێکارەکانی دیکە.

ئەم خاڵە بەو مانایە نییە کە بۆ بە ئاکام گەیشتنی ئامانجەکانی خەباتی ناتوندوتیژی دەکرێ هەر هونەر و شێوازێك بەکار ببردرێت. بەڵکو بەم واتایەیە کە تاکتیکەکان لەسەر بنەمای بەرنامەی ستراتیژیك دیاری دەکرێن و لەسەر بنەمای تاکتیکەکانیش بەرنامەی ستراتیژیك پێداچوونەوەی بەسەردا دەکرێ. (بۆنموونە ئەگەر لە قۆناغێك لە بەرنامەدا، شێوازی خەبات بە شێوەی توندوتیژانە بگۆڕدرێت، چییەتیی گشتیی ستراتیژی دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە و دەبێتە هۆی رووخانی ژێرخانەکان و پرۆسەگەلێك کە خەبات لەسەر بنەمای ئەوان کار دەکات، ئەم کارە لە باشترین دۆخدا دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی کارامەیی و لە خراپترین حاڵەتیشدا ڕووبەڕووی شکست دەبێتەوە). لەسەر ئەم بنەمایە، پاش پێداچوونەوە بەسەر بەرنامەی ستراتیژیکدا، دەکرێ شێوازە جۆراوجۆرەکانی وەك بانگەشە، راهێنانی گشتی، قبووڵکردنی داخوازی لایەنی بەرانبەر، وتووێژ و لە چەشنی ئەوان یان تێکەڵکردنی ئەوان لەگەڵ میتۆدەکانی گەمارۆی ئابووری بەمانگرتنە کرێکارییەکان لەجێی شێوازە هەنووکەییەکان دابنێین تا بکرێ بە باشترین شێوە بۆ بە ئاکام گەیشتنی ئامانجەکان هەنگاو هەڵبگیردرێتەوە.

بەرنامەڕێژی بۆ خەباتی ناتوندوتیژی زۆر بنەڕەتییە: "خەبات لەسەر بنەمایەکی بەرنامەداڕێژراو دەست پێ بکەن و درێژە بدەن و بە پشت بەستن بە تواناییەکانی خۆتان بە

---

(1) Feed Back.

سەرکەوتن هیوادار بن." ئەمە پەیامێك بوو کە (چارلز ئێستیوارد پارنێل)[1] لەسەر بزووتنەوەی خەباتگێڕی گوندنشینانی ئیرلەندی ناردی کە بە شێوەی خۆبواردن لە بەکرێ گرتنی زەوی و زار لە ساڵەکانی ١٨٨٠-١٨٧٩ی زایینی خەباتیان کردبوو. " تەنیا پشت بە خۆتان ببەستن نەوە تاکێکی دیکە".

سەرنج و پابەندی بە بەرنامەڕێژی بۆ خەبات و دەستپێکردنی خەبات لەسەر ئەم بنەمایە، هۆکارێکی گرنگە بۆ راکێشانی یارمەتی و هاوکاریی ناتوندوتیژیی دیتران، بەلاّم ئەم سەرکەوتنە تەنیا و تەنیا لە چوارچێوەی پشت بەستن بە تواناییەکانی خۆ مەیسەر دەبێ. لەسەر بنەمای ئەم باوەڕە، ئەگەر دیتران لە هاوکاریکردن خۆیان پاراست، ئەگەر بێت و بەرنامەی ستراتیژیك بە دروستی ڕێکخرابێ، خەباتگێڕان شانسی سەرکەوتن لەدەست نادەن.

ئەگەر بێت و بەرپرسیارێتی دۆڕاندن و سەرکەوتن بدرێتە دیتران، ئەوکاتەی کە ئەوان لە هاوکاریکردن خۆببوێرن، خەبات شکست دەهێنێ. لە هەر حالّدا لە خەباتگەلێکدا کە خەلّك و ڕێبەرانی بزووتنەوە تووشی بێ هیوایی و نائومێدیی دەروونی بن، شیمانەی ئەوە دەکرێ کە بەرپرسیارێتی بە هێزەکانی دەرەوەی خەبات بدرێ. خەباتی درووست و بەهێز ئەوەیە کە شکست و سەرکەوتنەکانی لە گرۆی کردەوەی خودی تاکەکاندا بێت و هەولّ و تێکۆشانی ئەوان چارەنووسی خەبات دیاری بکات.

فۆرمۆلّەکردن و داڕشتنی بەرنامەیەکی ستراتیژیکی بەڕێوەبەری و لۆژیکییانە بۆ خەباتە نا توندوتیژانەکان، پێویستی بە تێگەیشتن و سەردەرهێنان لە تایبەتمەندییە بگۆڕەکان، دینامیزم ناسی و میکانیزمەکانی خەباتی ناتوندوتیژی هەیە.

سەرنجدان لەم خالّە گرینگە کە هەموو بەرنامەکان، شێوازەکان و چالاکییەکانی خەبات دەبێ بژار بکرێن تا ئەو بەشە لە چالاکییەکان گەشە بکەن کە یارمەتیی سەرکەوتن و دەست گەیشتن بە ئامانجەکان دەدەن و ئەوانە وەلا بنرێن کە لەسەر بەرەوپێش چوون و بە ئاکام گەیشتنی خەبات کاریگەری نیگەتیڤیان هەیە.

هەروەها سەرنج بە فاکتەرەکانی دیکەش گرینگە" وەکو هۆکارە دەروونی، ئاکاری، جوگرافیایی و فیزیکی، کات دیاریکردن، ڕێژەی کەسەکان و پوتانسییەلێك کە بوونی هەیە، پێوەندیی نێوان ئامانج و چڕبوونەوەی هێز، پاراستنی پێشەنگی و دەسپێکەر بوون و سەرنجدان

---

(1) Charles Stewart Parnell

بۆ بەشە لە شێوازەکانی چالاکی و خەبات کە زۆرتر دەبنە هۆی دەست گەیشتن بە ئامانجەکان و بە ئاکام گەیشتنی خەبات.

لێرەدا لەمە زیاتر لەسەر گرینگیی بەرنامەی ستراتیژیك لە خەباتە جەماوەرییەکاندا جەخت ناکەینەوە و تەنیا وەبیر دێنینەوە کە بەرنامەی ستراتیژیك، رەمزی سەرکەوتنی خەباتە کۆمەلایەتی و سیاسییەکانە. هەبوونی بەرنامەی ستراتیژیك بە واتای سەرکەوتنی لەسەداسەدی خەبات نییە، بەڵکو شیمانەی سەرکەوتن و بە ئاکام گەیشتنی هەموو، یان بەشێك لە ئامانجەکان زیاد دەکات.

هەنگاوەکانی بەرنامەڕێژیی ستراتیژیك بۆ پێکهێنانی چاکسازی بە قازانجی جەماوەر لە رژێمە دەسەلاتخوازەکان

خەباتی بێ توندوتیژی، بریتییە لە شێوازی گەیشتن بە ئامانج بە کەڵك وەرگرتن لە شێوازە کۆمەلایەتی، دەروونی، ئابووری و سیاسییەکان، هاورێ لەگەڵ شێوازەکانی هاوکاری نەکردن وکەلێن سازکردن لەناو دەسەلاتدا.

ئەم شێوازە، میتۆدێکە لەسەر بنەمای بەکارهێنانی ئابووری، کۆمەلایەتی و سیاسی لە ئاقاری بە ئاکام گەیشتنی خواستە مرۆییەکان، بە بناغەداڕشتنی توانای دەربڕینی دژایەتیی، خۆبواردن لە هاوکاری کردن، خەبات کردن و کەلێن نانەوە لە ریزەکانی دوژمندا. بەواتایەکی دی خەڵك خۆ لە بەڕێوەبردنی ئەو کارانە دەبوێرن کە دەبێ ئەنجامی بدەن و کارگەلێك بەڕێوە دەبەن کە قەدەغەیە.[(١)]

هەموو حکومەتەکان بۆ مانەوەی خۆیان پێویستیان بە پشتیوانی و هاوکاریی جەماوەر هەیە. کاتێك کە جەماوەر لەم هاوکاری کردنە خۆدەبوێرن، دەسەلاتداران بێ هیچ پەناگە و پاڵپشتێك دەڕوخێن. لە مێژووی مرۆڤایەتیدا شێوازە ناتوندوتیژییەکان لە زۆر بابەتدا بۆ بەرەنگاربوونەوەی چەوسانەوە و ستەم، دەسەلاتی سەرەڕۆکان، داکۆکی لە هەندێ لە بەهاکان و پەرەپێدان بە ئازادی بەکارهێنراون.

لە رابردوودا ئەم خەبات و بەرەنگاربوونەوانە، بەشێوەیەکی بەربلاو ئاکامی تێگەیشتنی راستەوخۆی جەماوەر، رووداوەکان ودژکردەوە خۆڕسکە جەماوەرییەکان بووە و خەڵك لە

---

(١) هەموو ئەم کارانە لەسەربناغەی خۆبواردن لەتوندوتیژی دامەزراون – و

PDF 4 KURD

ڕێگای خەباتدا، کەمتر ئامانجەکانیان بەشێوەی یەکجارەکی و ڕوون دیاری دەکرد و بێ ئـەوەی کە بەوردی بزانن کە چییان دەوێت، خەباتیان دەکرد. هێنـدێ لـەم خەباتانـە لـە شـێوازەکان، میتۆدەکان و بەرنامەڕێژیی تاکتیکی بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان کەڵکیان وەرگرتووە، بـەڵام ڕێژەیەکی زۆرکەم لەوان بۆ ڕێبەری کردنی خەبات لە ڕێگای گەیشتن بە ئامانجدا پێڕەوییان لـە بەرنامە ستراتیژیکەکان کردووە. ئێستاکە گرووپە جەماوەرییەکانی سەرقاڵی خەبات، ناچار نین بۆ بەرنامەڕێژیی خەبات لە ئەلف و بێی سەرەتاییەوە دەست پێ بکـەن وبـە ئاسـانی دەتـوانن سەردانی شێوازە داڕێژراوەکانی ئەم خەباتانە بکەن. بە تێگەیشـتنی قـوڵتر لـە شـێوازەکانی خەبات، بە شەریك کردنی زانسـتی پێوەندیـدار بـەم میتۆدانـەوە ، بـە کـەڵك وەرگـرتن لـە بەرنامـەی سـتراتیژیك و بەرنامەڕێـژیی درێژخایـەن_ کاردانـەوەی خەباتـە جەماوەرییـەکان کاریگەرتر و کارامەتر دەبێ.

لە درێژەدا، ئەو هەنگاوە گرینگانە دەخرێنە بەرباس کە دەبێ لە بەرنامـەی سـتراتیژیکدا سەرنجیان پێ بدرێ:

قۆناغی یەکەم: هەڵسەنگاندنی سەرەتایی و شرۆڤەکردنی بەرایی

* تاوتوێکردنی ناکۆکییەکان لە ڕوانگەی هەردوو لاوە (خەڵك و دەسەڵات).

* ئامادەکردنی ڕاپۆرتێکی تاوتوێ کـراو بـۆ هەڵسـەنگاندی ئـەو بارودۆخـە کولتـووری، سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتییانەی کە لەوڵاتدا لـە ئـارادان هاوکـات لەگـەڵ دابەشـکردنی دانیشتوان.

* ئامادەکردنی لێکۆڵینەوە ستراتیژیکەکان، بەواتای دیاریکردنی لاوازی و توانای هەردوو لایەن، دیاری کردنی سەرچاوەکانی هێـزی هـەردوو لایـەن و ئـەو بنیاتگەلـە کـە پاڵپشـت و پشتیوانیانن، شرۆڤەکردنی ئەو سەرچاوانەی کە لە دەست دەسەڵاتداران یان خەڵکدایە، پرسیار و توێژینەوە لەم باسەدا کە هەردوو لایەن لـە چ بابەتێکـدا بەیەکـەوە بەسـتراونەتەوە و ڕادەی سەربەخۆییەك کە هەرلایەن لەلایەنی بەرانبـەر هەیـەتی و لـە کۆتاییـدا توانـای خـەباتگێڕی هەردوو لایەن.

* هەڵسەنگاندنی ئەم بابەتە کە کام یەك لەسەرچاوەکانی هێزی دەسـەڵات شـکێنەرترە و بۆ لاوازکردن و وەبەر ئامانجی هێرش دانان باشترە.

PDF 4 KURD

* دیاریکردنی رۆڵ و روانگەی کەسانی سێیەم (وڵاتەکان و رێکخراوە نێونەتەوەییەکان)و هەروەها گرووپ و رێکخراوە بێ لایەنەکان.

* هەڵسەنگاندنی ئەو هۆکارە دەرەکییانە کە لەسەر رێکارەکانی خەبات کاریگەری دادەنێن" هۆکارە جوغرافیایی، ئاو و هەوا و بارودۆخی ناوچەیی، هۆکارە بنەڕەتییەکان وهتد.

* دیاریکردنی ئەو تەوژم(ئامراز)ی گوشارانە کە دەکرێ بۆ دیاریکردنی ئامانج و بە ئاکام گەیشتن کەڵکی لێ وەرگرین.

* بابەت و هۆکارەکانی سەرەوە دەبێ بەباشی تاوتوێ بکرێن تا بەم ئاکامە بگەین کە ئایا لە بارودۆخی هەنووکەدا دەکرێ لە قۆناغێکی زەمەنی دیاریکراودا بە ئامانج بگەی و ئایا دەست پێکردنی خەباتی ناتوندوتیژی ئاکامێکی دەبێ یا نا. خەڵك دەبێ تاوتوێی بکەن کە کام یەك لە هۆکارەکانی سەرەوە پایەدارن، کامیان بگۆڕن و لەدوو لایەن کامیان دەتوانن بەشێوەی راستەوخۆ لەسەر ئەم هۆکارانە کاریگەری دابنێن _ خەڵك یان دەسەڵات.

قۆناغی دووەم: بڵاوکردنەوەی ستراتیژی:

رێبەرانی خەبات دەبێ بۆ گەشە و بڵاوکردنەوەی ستراتیژیی گشتیی خەبات تێ بکۆشن و لەپێش هەموو شتێکدا، ئامانجی سەرەکیی خەبات بە شێوەی رێکوپێك بە دەستەواژەگەلی روون دیاری بکەن و لەچوارچێوەی دەستەواژەگەلی گشتیدا لێکیان بدەنەوە کە خەباتی ناتوندوتیژی چۆن دەبێ کار بکات تا بە ئاکام بگات. ئەم قۆناغە بە قۆناغی سەرەکی، بنەڕەتی و ریشەیی رێنوێنی کردنی خەبات و هاوئاهەنگی و خەت پێدان بە سەرچاوەکان بۆ بە ئاکام گەیشتن لە درێژ ماوەدا دێتە هەژمار.

ئایا تەنیا بە بەرنامەی کاتی، دەکرێ بە ئامانجی سەرەکیی خەبات گەیشت؟ لە حاڵێکدا نەکرێ، دەبێ خەبات بە شێوەیەکی هەڵسەنگێنراو و رێك و پێك بە قۆناغگەلێکی جیاجیا دابەش بکرێ کە خاوەن وردەکاریی زیاتر و ئامانجگەلی پەیتاپەیتا و ریزبەندی کراوێك بن و لە راستیدا خەبات بە چەند قۆناغ دابەش بکرێ.

لەم قۆناغەدا بۆ هەرکام لەم قۆناغە جیاوازانە کە خاوەن ئامانجی کاتی و سنووردار بەڵام لە چوارچێوەی ئامانجی گشتیدان، ستراتیژییەکی ناوازە(بژاردە) ئامادە بکرێ. لە راستیدا لەم قۆناغەدا چوارچێوەی خەبات کە بەر لەمە بەربڵاوتر بوو، بۆ چەند قۆناغی خەباتکارانە دابەش

PDF 4 KURD

دەبێ کە هەرکامیان تایبەتمەندی و ستراتیژیی خۆیان هەیە. ڕێبەرانی خەبات دەبێ کات، شوێن، چۆنیەتی و ئەوکەسانەی خەبات دەکەن بە شێوەی ڕێك و پێك و روون بە ناوبردنی وردەکارییەکان روون بکەنەوە.

لەم قۆناغەدا ڕێبەران دەبێ ئەو تاکتیکە کاتییانە و شێوازە بژاردەکان هەڵبژێرن کە یارمەتیی بە بە ئاکام گەیشتنی ستراتیژییەکان دەدەن. سەرنجدان لەم خاڵە گرینگە کە هەڵبژاردنی ئەم تاکتیك و میتۆدانە دەبێ لە چوارچێوەی بەرنامەیەکی ستراتیژیکدا بێت و ئەم هەڵبژاردنەش تەنیا پاش دیاری کردنی ستراتیژیی دایك بەڕێوە بچێت. هەڵبژاردنی شێوازەکانی خەباتی ناتوندوتیژی دەتوانێ هەڵگری شێوازەکانی مانگرتن، نارەزایەتی، رازی کردن و دەست تێوەردان بێت کە لە هەل و مەرجی جیاجیادا بەسەرنجدان بە بەرنامەی ستراتیژیك، ئامانج، لێکدانەوەی ستراتیژیك و هەروەها ژێر بەرنامەی خەباتگێڕانەی هێندێ لەم شێوازانە، لە ئەوانی دی باشتر کار دەکەن. بەتایبەتی ئەوەکە هێندێ لەم ڕێگەچارانە کاردانەوەیەکی زۆر باشیان لە سنووردارکردن و زەبرلێدان لە بەرژەوەندیی هێزی ڕژێمدا هەیە.

ڕێبەرانی خەبات دەبێ دڵنیا بنەوە کە بەرنامەی ستراتیژیکی دەست نیشان کراو لەگەڵ ئامانجەکانی خەبات، جۆری تەوژمی گوشار و جۆری تاکتیك و میتۆدەکاندا تەباییان هەیە.

قۆناغی سێیەم: تواناسازی

ڕێبەرانی خەبات دەبێ دڵنیا بن لە توانای جەماوەر وەك بەڕێوەبەرانی خەبات، لە بەڕێوەبردنی بەرنامەی ستراتیژیك. چونکوو ئەگەر جەماوەر لێهاتوویی و توانای بە ئاکام گەیشتنی بەرنامە و ستراتیژیی ڕێك و پێککراویان نەبێت، پرسیار و توێژینەوە بۆ بەدەستهێنانی شێوازگەلێك بۆ زیاترکردنی توانای جەماوەر پێویستییەکی حاشا هەڵنەگرە و ئەگەر ڕێگە چارەیەکی وا لەبەردەستدا نەبێت، ئەوە دەبێ بەرنامەی ستراتیژیك چاك بکرێتەوە.

پێویستە ڕێبەران توانایی ئەو بنیات و ڕێکخراوانە کە لە دەرەوەی دەسەڵاتدان بەهێز بکەن، بەتایبەتی ئەگەر بەرنامەی ستراتیژیك لەسەر بنەمای هاوکاری و بەشداریی ئەم بنیاتانە لە مانگرتنەکان و دەربڕینی دژایەتییەکان داڕێژرابێت.

پێویستە ڕێبەرانی خەبات بۆ ڕاکێشانی بەشداری و بەهرەمەندبوون لە پشتیوانی هێزەکانی سێهەم بەرنامەڕێژی بکەن، بەڵام نابێ بەتەواوی پشت ئەستوور بن پێیان.

قۆناغی چوارەم: دەسپێکی خەبات

لەم قۆناغەدا رێبەرانی خەبات پێویستە:

* لەسەر تواناکانی هێزە جەماوەرییەکان و لاوازی دەسەلأت لە چوارچێوەی بەرنامەی ستراتیژیکی گەورە، ستراتیژیگەلی ئاست خوارتر و میتۆدەکانی خەبات چڕبنەوە، بەتایبەت ئەوانەی کە دەبنە هۆی سنووردارکردن و تێکشکاندنی سەرچاوەکانی هێزی دەسەلأت.

* لە کردەیی بوونی بەرنامەی ستراتیژیك لە چوارچێوەیەکی رێکوپێك و رێکخراودا کە دوور بێت لە هەر جۆرە توندوتیژییەك دڵنیا بنەوە، چونکوو پشت بەستن بە شێوازی توندوتیژانە دەبێتە هۆی لاوازیی هێزە جەماوەرییەکان.

* هەروەها لەم بابەتە دڵنیا بنەوە کە چالاکییەکانی بەرنامەی ستراتیژیك ئازادیی کردەیی بێ کەم و زیاد بۆ خەبات دەداتە جەماوەر (لە راستیدا بەرنامەی ستراتیژیك دەبێ لێهاتوویی سپاردنی دەسەلأتی ببێ).

دڵنیابنەوە کە هێزە جەماوەرییەکان دەستیان دەگاتە سەرچاوە هەستیار و گرینگەکان.

* بەرنامەیەکی رێکوپێکیان بۆ شێواندنی هاوسەنگی و بارتەقایی هێزەکان لە بەرەی دەسەلأتدا هەبێت.

* وێڕای بەرگری لە خۆیان لە بەرانبەر سەرکوتکارییەکانی دەسەلأتدا، بە رەوتی خەبات لەسەر بنەمای شێوازە هەڵبژێردراوەکان درێژە بدەن و لەژێر کارتێکەریی سەرکوتکارییەکاندا، میتۆدی خەبات نەگۆڕن.

* زیاتر لەوە کە دژکردەوە لە خۆیان نیشان بدەن، توانای دەسپێشخەرییان لە کردەوەدا هەبێ. بەردەوام لە خەباتدا پێشەنگ بن، توانایی دژکردەوەی خێرایان هەبێ و لە جێگرتن و نەبزووتن خۆ بپارێزن. پێویستە خەبات لەسەر بنەمای بەرنامە و میتۆدە جەماوەرییەکان بچێتە پێشەوە نەك لەسەر بنەمای شێوازی دەسەلأتداران.

* بەشێوەی بەردەوام رادەی بەرەوپێشچوونی خەبات لەگەڵ بەرنامەی ستراتیژیکی لە پێشدا دانراو هەڵسەنگێنن.

قۆناغی پێنجەم: ئاکامی خەبات

* سەرکەوتن، شکست یان گەیشتن بە هێندێ لە ئامانجەکان؟

PDF 4 KURD

* لە ئەگەری سەرنەکەوتندا، تاوتویٚ کردنی ریٚکوپیکی خەبات و ئەو شتەی کـە بـەڕیٚوە چووە و دارِشتنی بەرنامەیەکی نـویٚ لەسـەر بنـەمای وانـە و ئەزموونـە فیٚربووەکـان، بـۆ ریٚکخستنەوەی سەرلەنویٚ پیٚویستە.

رۆڵی ریٚبەری لە چاکسازییەکاندا:

ئەو (کاتالیزۆر)[*]ەی کە شیٚوازەکانی خەباتی ناتوندوتیژیی جەماوەریی لە حاڵەتی تیۆری و بەرنامەوە کردەیی دەکاتەوە، ریٚبەرییە. ریٚبەران لـە ریٚـی خـەبات بـۆ دەسـت گەیشـتن بـە دیموکراسـی، ئـەرکی جۆراوجۆریـان لەسەرشـانە" کۆکردنـەوەی هیٚـزە جەماوەرییـەکان، روونکردنەوەی ئەرك و شیٚوازی کردەوەی خەڵك،[1] وردەدان بە خەڵك، ئەو کاتەی کە سـەبارەت بە سەرکەوتن بیٚ هیوا بوونە یان کەوتونەتە گومانەوە، بڕیـاردان لـە بـارودۆخی قەیراناویـدا، یەکگرتوویی خەڵك و راگرتنی ورەی هاوکاری بۆ دەست گەیشتن بە سەرکەوتن.

لەم سەردەمەدا کە سەردەمی گەمەی سیاسی و ویٚنە گەرایی(ئیماژیسم)ە خەیاڵییـەکان و رزگاریدەرە درۆزنە سیاسەت بازەکانە، خەڵك سەبارەت بە ریٚبەرانی سیاسی تا رادەیـەکی زۆر بەگومانن وبەڕاستی پرسیار دەکەن کە ئایا ئەم کەسانەی کە بەئیددیعای ریٚبەرایەتیی خـەڵك، خەریکی کایە کردن بە وشەکان وپیشاندانی داهاتوویەکی روونن، بەڕاستی خۆیان بـەو شـتەی کە دەیلیٚن باوەڕیان هەیە و بەڕاستی وتەکانیان دەرخەری کەسایەتیی ئەوانە. زۆربـەی خـەڵك حەپەساو و دڵشکاو لە فیٚڵبازیی دیکتاتۆرگەلیٚکن کە لەژیٚر پۆشـەنی دیموکراسـی و ئازادیـدا خەریکی راکیٚشانی سەرنجی خەڵك بوونـە و هەرکـە دەسـەلآتیان بەدەسـتەوە گرتـووە، تیٚغـی سەرەڕۆییان دەرهیٚناوە. ئەمڕۆ باوەڕی خەڵك ئەمەیە، کە ئەوشتەی کە ئاکامی هەڵبژاردنەکان دیاری دەکات ئەو پارە و سەرمایەیە کە لەم ریٚگایەدا خەرج دەکریٚ، نەك کەسایەتی، روانگەی سیاسی و لیٚهاتوویی پالیٚوراوەکان. ئەگەر ئەم ویٚنە کە خەڵك لـە سیاسـەتمەدارەکان هەیانـە،

(*) ماددەیەکی کیمیاییە کە خیٚرایی کاردانەوە کیمیاییەکان زیاد دەکات و خۆشی لەکۆتاییدا هەر وەك خۆی دەمیٚنیٚتەوە. ئامرازیٚکی ئاسانکەرە.

(1) لەوەرگیٚڕاندا لەباتی وشەی خەباتگیٚڕان لەخەڵك کەڵکوەرگیراوە، بەم هۆیەوە کە جیٚگیربـوونی دیمۆکراسـی لەسەر داخوازیو بەشداریی خەڵك بەئەنجام دەگاتو لەڕاستیدا هیٚزەکانی خەبات خودی خەڵکن، نەگرووپ یـان حیزبیٚکی تایبەت _ و.

PDF 4 KURD

راست بێت، کاری ڕێبەران لە کۆکردنەوەی خەڵك لە خەباتەکاندا زۆر ئەستەم دەبێت، چونکوو پێویستە بەبوونی ئەم تێگەیشتنە، ڕاستێتی و هەقانەتی خۆیان بسەلمێنن. هەڵبەت لە نێوان سیاسەتواناندا کەسانێك هەن کە لە بیر و زەینی خەڵکدا وێنەیەکی جیاوازتریان بە نیسبەت سیاسەتوانەکانی دیکەوە هەیە، وەکو نێلسۆن ماندێلا لە ئافریقای باشوور، مارتین لوسەرکینگ لە ئەمریکا، لۆخ والێسا لە پۆلەندا و ئونگ سان سوکی لە بۆرما. ئەم ڕێبەرانە نموونەگەلێکی بەرچاو و دەگمەن لە ڕێبەرانی نەتەوەیین کە لە سیاسەتوانەکانی دیکە و وێنەیەك کە خەڵك لەوان لە زەینیاندا هەیانە، زۆر جیاوازن.

کاتێك کە مەودای نێوان دەسەڵاتداران وخەڵك تا ئەو ڕادە زیاد دەبێت کە خەڵك ئیتر ناتوانن هیچ چاودێرییەکیان لەسەر کردەوە و سیاسەتەکانی ئەوان ببێ، چاکسازی خوازانێك کە بەدوای دامەزراندنی سیستەمی "دیمۆکراتیك"ەوەن، لە دۆزینەوەی ڕێگەچارەیەك بۆ کۆکردنەوەی جەماوەر لە بەرانبەر سیاسەتەکانی دەسەڵاتدا لە هەوڵدان. لەم بارودۆخەدایە کە ڕۆڵی ڕێبەران گرنگی بەدەست دێنێت، چونکوو ئەوانن کە پێویستە باوەڕبەخۆبوون و هەستی سەرکەوتن ببەنە ناو خەڵکەوە و ئەوان بە یەکگرتن ویەکێتی لەپێناو بەدەستهێنانی مافە سیاسییەکانی خۆیان و پێکهێنانی هاوسەنگی لە سیاسەتەکانی دەسەڵاتدا بانگهێشت بکەن. هەروەها ڕێبەران پێویستە خەڵك لەم بابەتە تێ بگەیەنن کە ئەم خەباتە لەپێناو دەست گەیشتنی هەموانە بە مافەکانی خۆیان و جێگیرکردنی دادپەروەری.

ڕێبەرانی سەرکەوتوو و کاریگەر کە لە گێرە و کێشە نەتەوەیی یان ناوچەیی، نیزامی یان لە نێوان خەڵکی ئاساییدا بە باشی توانیویانە خەباتەکە ڕێبەری بکەن، خاوەن تایبەتمەندییەکی ڕوون و دیارن. ئەگەرچی باوەڕی باو ئەمەیە کە ڕێبەرانی سەرکەوتوو ڕێبەرانێکن کە بە شێوەی زکماکی، تایبەتمەندیی ڕێبەرایەتییان هەیە، بەڵاّم ئەمڕۆ ئاشکرا کراوە کە زۆربەی توانایی ڕێبەران بۆ ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ کێشە و گرفتەکان، لە ڕێگای ڕاهێنان، خوێندەواری و ئەزموونەوە بەدەست دێت.

خەباتی ستراتیژیکی جەماوەری پێویستیی بەم کارەیە کە هەزاران کەس لە خەڵك، ئەگەر نەڵێین ملیۆنان کەس، بە شایستەیی و لێزانی ڕێبەرانی خۆیان باوەڕیان هەبێ. ئەم مەسەلە یەکێك لە پێویستییەکانی سەرکەوتنی خەڵك لە بەرانبەر ڕژێمە دەس درێژیکەرەکاندایە. لە درێژەدا تایبەتمەندییە پێویستییەکانی ڕێبەران، بۆ ڕێنوێنی و بەهێزکردنی خەبات، تاوتوێ کراون:

تایبەتمەندییەکانی ڕێبەران:

ڕێبەران سەرمەشقی شوێنکەوتووەکانیانن:

ئەم بابەتە سەلمێندراوە کە هەر ڕێکخراوێك دەرخەری تایبەتمەندی و خەسڵەتەکانی ڕێبەرانی ئەو ڕێکخراوەیە. ئەو ڕێبەرەی کە لە پێگەی ئیداری و ڕێکخراوەیی خۆی بۆ بەدەسهێنانی بەرژەوەندیی تاکەکەسی سوود وەردەگرێت، نابێ چاوەڕوانی ئەوەی هەبێ کە هەرکام لە ئەندامانی کۆمەڵەکەی شێوازێکی جیا لەمەیان هەبێ. کاتێك ڕێبەرەکان خۆیان تووشی گەندەڵی تاکەکەسی دەبن، گەندەڵی ڕێکخراوەکەش پارێزهەڵنەگر(حەتمی)ە. کاتێك ڕێبەران راستبێژی، فرەکۆشیاری، بوێری و ڕێزی بەرانبەر دەکەنە پیشەی خۆیان، شوێنکەوتووانیشیان هەر بەم شێوە هەڵسوکەوت دەکەن. بەکورتی دەتوانین بڵێین خەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی ڕێکخراوێك، دروسکراو و سەرمەشق گیراوە لە ڕەوشت و ئاکاری ڕێبەرانی ئەو ڕێکخراوەیە. لەپێوەندی لەگەڵ خەباتی جەماوەریشدا هەر بەو جۆرەیە، ئەو خەباتانەی کە خاوەن ڕێبەرایەتییەکی راستبێژ، جەماوەریی و وەفادار بە ئارمانجەکانن، شوێنکەوتەکانی ئەوانیش ئەمەگناسی و خۆڕاگری دەکەنە پیشەی خۆیان. ڕەنگە بەرچاوترین نموونەیەك کە دەتوانین وەکو کاریگەریی ڕێبەران لەسەر پێڕەوەکانیان دەستنیشانی کەین، دوو وڵاتی هێند و پاکستانە. خەڵکانی ئەم دوو وڵاتە لە بنەڕەتدا یەك نەتەوە بوون، پاش جیابوونەوەی هێند و پاکستان، دابونەریتێکی جیاوازیان گرتە بەر. هێند رووی هێنایە دیموکراسی و بەدەستهێنانی باوەڕ و رای نێونەتەوەیی و پاکستانیش هەر رۆژە شایەتحاڵی کودەتایەکی نوێ و قەیرانێکی نوێ، دتوانین بڵێین ئەمە لە شێوەی بیرکردنەوەی جیاوازی گاندی وەك ڕێبەری شۆڕشگێڕی هێند و ڕێبەرانی پاکستانەوە سەرچاوەی گرتووە. خەڵکی هێند بەو ڕەوتەدا کە لەسەر بنەمای مرۆڤ ویستی و یەکترقبوولکردن و هەڵکردن بنیات نرابوو، هەنگاویان نا و، خەڵکی پاکستانیش بەدوای دەمارگرژی و چەقبەستوویی ڕێبەرانی خۆیان.

PDF 4 KURD

ڕێبەران و تێگەیشتنی ئەوان لە پێڕەوانیان:

هەر ڕێبەرێك دەبێ ناسیاوییەكی باش و گشتی لەو كەسانە هەبێت كە دەیەوێ لە ڕەوتی خەباتدا ڕێبەرییان كات. لە ئاستی نەتەوییدا ئەم بابەتە بریتییە لە هەڵسەنگاندنی دابەشینی جەماوەر، ڕادەی ئاستی داهات (كرێكاران، وەرزێران، ماموستایان و هتد)، ڕادەی قازانج، بیروباوەڕە ئایینییەكان، جۆراوجۆریی قەومی و نەژادی، سەرچاوەی داهات، هەناردە و هاوردەی خۆماڵی و هەرێمی، ڕادەی بەرهەمهێنانی پاڵێوراوی ناوخۆیی (GDP)، ئەندازەی دەست گەیشتن و ڕادەی پاك و خاوێنی و دەرمان و خزمەتگوزارییە كۆمەڵایەتییەكانی دیكە.

خاڵێكی دیكەی جێی سەرنج ئەوەیە كە، ڕێبەرەكان بەم پرسیارە وەڵام بدەنەوە كە خەڵك ڕۆژگار(ژیان)ی خۆیان چۆن بەسەر دەبەن. بۆنموونە لەساڵی٢٠٠٢ی زایینی خەڵك لە وڵاتی زیمبابۆی ڕۆژانە چەندین سەعاتیان بۆ وەرگرتنی خۆراك بەپێی سەرە، لە سەرەدا(ریز) دەبردە سەر و هەروەها ٢٥٪ لە خەڵك بە نەخۆشی ئایدز (h.i.v) گیرۆدەبوون و هەڵاوسانی ئابووری لەساڵدا بە١٠٠٪ دەگەیشت و نرخی بێكاری ٧٠٪ بوو.

ڕاستیی ژیانی خەڵك ئەمە بوو كە ئەوان هیچ داهاتێكی تایبەتییان نەبوو و زۆربەیان تووشی بەدخۆراكی بوون. گەڕان بەدوای خۆراك و چاودێری لە نەخۆشەكان و مردنی ئەندامانی بنەماڵە بە هۆی فەقیری و بێ خۆراكی، بە شێوەیەك خەڵكی سەرقاڵ كردبوو كە هیچ كاتیان بۆ بیركردنەوە لە بابەتی سیاسی نەمابوویەوە. ئەگەر باروودۆخ بەم خراپییە كارەساتبار نەبوایە، ڕژێم نەیدەتوانی بە بەلاڕێدابردنی بیروڕای نێونەتەوەیی بەم مەسەلانەوە، گوشار و سەركوتی دژەمرۆیی بەسەر دژبەرانی سیاسی و بنەماڵەكانیاندا بەكار بێنێت. بڕینی جیرەی خۆراكی، كەڵك وەرگرتن لە بەكرێگیراوانی مرۆڤ كوژ بۆ كوشتن و دەستدرێژیی سێكسی لە خەباتگێڕانی سیاسی و بنەماڵەكانیان، نموونەگەلێك بوون لەسەركوتی دژە مرۆیی و بێ حەیایی ڕژێمی ئەم وڵاتە.

بەرنامەیەك كە ڕێبەران بۆ ڕۆڵی جەماوەر لە خەباتدا لە بەرچاوی دەگرن پێویستە لەگەڵ ڕاستییەكانی ژیانی ڕۆژانەی ئەواندا بێتەوە.

بۆ ڕێبەرە كۆمەڵایەتییەكان، هەر تاكێكی تێكەڵ بە خەبات، پێویستە خاوەن ناو و ناوبانگ بێت. ئەوان دەبێ لەسەر بنەمای بەرنامەگەلێكی ڕوون و ماوە بە ماوە، لەگەڵ

ههرکدا دیدار و دانیشتنیان ههبێ و سهرهڕای ئاڵوگۆڕی بیروڕاکان، پیشانیان بدهن که ئامانجی سهرهکیی ئهوان له خهبات، بهدهستهێنانی مافهکانی خهڵکه. تهنیا ئـهوه کـه رێبهران جارناجار وهبیر خهڵك بێننهوه که بارودۆخی ژیان له حکومـهتی دیموکراتیکـدا چۆن چاکتر دهبێت بهس نییه، رێگهچارهی باشتر بـۆ پێوهنـدیی نزیـك لهگـهڵ خهڵکـدا ئهمهیه که رێبهران خۆیان، له چارهسهرکردنی کێشه و گیروگرفتهکانی خهڵکدا بهشداری بکهن.(١)

رێبهران دهبێ له چوارچێوهی ئهرکهکانی خۆیاندا شارهزا بن:

له گهرماوگـهرمی خهباتـدا، هـیچ هۆکارێـك ناتوانێـت، بـهڕادهی ناکارامـهیی و نهشیاوی رێبهر ببێته هۆی شکست و داڕمانی ورهی خهڵك.

بڕیارگهلی نابهجێ دهبێته هۆی مهترسی و زیانگهلی ناکاریگهر و قهرهبوونـهکراو، راستبێژی و بهڵێن لهناو دهبات و ترس و دڵـهراوکێ لهسـهر یـهك بهیـهکی تاکـهکانی خهبات زاڵ دهبێ.

خهڵك لهم روانگهوه سهیری رێبهران دهکـهن کـه ئـهوان توانـای سـهرکهوتنیان لـه گۆڕهپانی ململانێدا ههیه" ئێستا ئهم گۆڕهپانی ململانێیه گۆڕهپانێکی باوی شهڕ بـێ یان گۆڕهپانی خهباتی ناتوندوتیژی. ههربۆیه تهنانهت ئهوانهی که زانست و پسـپۆڕیی ئهم کارهشیان ههیه، دهبێ سهرنجی ئهم خاڵه بدهن که سـهرکهوتن لـهم گۆڕهپانـهدا لـه گرۆی لهبهرچاوگرتنی هاوکێشه گهلێکی زۆردایه.

له ئاستی خهباتی نهتهوهییدا، دهبێ رێبهران له یهکهمین ههنگاودا ئهو توانایـهیان ههبێ که به روونی هۆی ئهو خهباتکردنه شرۆڤه کهن و ههروهها بتوانن له رێگای وتن و ئاکاری خۆیانهوه به کاریگهریی مهعنهوی و رۆحی، خهڵك بۆ بهشداری له خهباتدا هان بدهن. ههنگاوی دیکه ئهمهیه که چۆنیهتی راکێشانی پشتیوانی هێزه نێونهتهوهییهکان تاوتوێ بکهن و وێڕای سوود وهرگرتن له سهرچاوه جیاجیاکـان، خـهبات بـه شـێوهیهك رێنوێنی بکهن که کهمترین زیانی لێ بکهوێتهوه.

رێبهرانی خهبات دهبێ:

* توانایی شرۆڤه و تاوتوێکردنی بارودۆخهکهیان ههبێ.

---

(١) بۆنموونه مههاتما گاندی لهگهرهکه ههژارنشینهکانی ناسراو به گڵاوهکانو لهناو ئهواندا ژیانی دهکرد. و

* میتۆدەکانی خەباتی ناتوندوتیژی پاش تاوتوێکردنی بارودۆخەکە بەباشی هەڵبژێرن.
* بەرنامەی خەباتی ناتوندوتیژی بۆ بەکاربردنی شێوازەکان ئامادە بکەن.
* بەشداربوانی خەبات بۆ چۆنیەتی کەڵك وەرگرتن لەم شێوازگەلە و بەجێگەیاندنی بەرنامەکان رابێنن.

PDF 4 KURD

بەرپرسیارێتی ناسی و هەست بە بەرپرسیارێتی کردن:

وادیارە راکردن و خۆدزینەوە لەژێر باری بەرپرسایەتی، یەکێك لە تایبەتمەندییە کەسێتییەکانی تاکەکانی سەردەمی ئێمەیە. بۆنموونە، کاتێك ئێوە لەگەڵ کۆمپانیایەکی خزمەتگوزارییەکانی دوای فرۆش بۆ وتنی کێشەی ئامێرە کڕدراوەکە پێوەندی دەکەن، جیا لەوە کە کەم و کوڕی دەزگاکە چییە، گرینگترین پێشینە(ئەولەوییەت)ی ئەو کۆمپانیانە، سەلماندنی ئەم بابەتەیە کە ئەو کێشەیەی کە پێش هاتووە پێوەندی بەوانەوە نییە. نموونەیەکی دی خوێندکارێکە کە لە ئەزموونەکاندا سەرنەکەوتووە. ئەو لە یەکەم کاردانەوەدا ماموستاکەی بە هۆکاری سەرەکی سەرنەکەوتنی خۆی دەزانێ.(١) رێبەرانی سیاسیش هەربەم شێوە هەڵسوکەوت دەکەن، ئەوان بەردەوام بانگەشەی ئەوە دەکەن کە بڕیارەکانی ئەوان لەسەر بنەمای ئەو زانیارییانەی لەبەردەستدایە وەرگیراوە و ناوەرۆکەکەی دروستە، بەلاّم بەهۆی بارودۆخ و گیروگرفتێك کە هەیە ئاکامی نەبووە. کەوابوو بەوئاکامە دەگەن کە هیچ هەڵەیەك لەوانەوە سەری هەڵنەداوە. رێبەرانی نەشیاویش وەکو هێندێ لە خەڵك، هەڵەکانی خۆیان دەخەنە ئەستۆی بارودۆخەوە، هەروا کە زۆرێك لە خەڵك وەدرەنگ کەوتنی ئامادەبوونی خۆیان لە دانیشتنەکاندا بەبیانووی جۆراوجۆری وەك نەبوونی کاتی پێویست، کارگەلی گرنگی دیکە، کیشەگەلی بنەماڵەیی (نەخۆشی منداڵان، کۆبوونەوەی باوك و دایکان وهتد) پاساو دێننەوە، رێبەرانی دۆڕاویش دەستەوداوێنی پاساوهێنانەوەی درۆ و ساختە دەبن. کەڵك وەرگرتن لەم باوەڕە کۆن و عەوامانە کە " ئەگەر سەرنەکەوتین هۆی ئەمە بوو کە خوا نەیویست" شێوەیەکی باوە. بەدڵنیاییەوە رێبەرانی خەبات کەسانێکی ئاسایی نین و

(١) باشترین وێنە دەسەڵاتدارانی ناکارامەن کە هەمیشە گرفتە هەنووکەییەکان بۆ دەسەڵاتدارانی پێش خۆیان (پێشینەکان) یان کارشکێنی دیتران دەگەڕێننەوە - و.

هەڵبژێنیش کارێکی ئاسایی و هەمیشەیی نییە، کەوابوو بۆ بێ‌تاوان نیشاندانی خۆ و پاساوهێنانەوە بۆ کردەوە هەڵەکان، نابێ پشت لە راستییەکان بکەین.

رێبەرێکی شیاو بەرپرسیارێتی شکست لەئەستۆ دەگرێ و ئەگەر لەهێندێ بابەتدا هەڵەیەك رووی دابێت، سەرکۆنەی دیتران ناکات" رێبەری راستەقینە کاتێك بڕیارەکانی ئاکامی نگەتیڤی لێ بکەوێتەوە، بەرپرسایەتییەکەی لە ئەستۆ دەگرێت، وانەی لێ فێر دەبێت و قەرەبووی هەڵەکان دەکاتەوە.[1] لە بەرانبەر رێبەرانێکی وادا، خەڵکیش دەبێ بەهۆی بوێری ئەوان لە بەئەستۆ گرتنی هەڵەکانیان ئەمەگناسییان بکەن. قبووڵکردنی هەڵە یەکەمین هەنگاوە بۆ قەرەبوو کردنەوەی. " هاوڕێیان و هاوسەنگەران ببینن، من هەڵەی خۆم قبووڵ دەکەم، من لە بەدواداچوونی ئامانجەکاندا بەهۆی وردنەبوونەوەی باش و چاودێری نەکردن شکستم خوارد. بەلاّم ئەمڕۆ بڕیارم داوە کە ئیتر لە داهاتوودا هەڵەیەکی وا نەکەم. ئێمە دەبێ لە بیری رێگاچارەیەك بۆ پێشگرتن لە هەڵەیەکی لەم چەشنە لەداهاتوودا بین."

رێبەرانی نەشیاو ئاسانترین ریگاکان بۆ کوژاندنەوەی ئاگری لۆمەکردنەکان هەڵ دەبژێرن کە، وەپاڵدانی هەڵەکان بە ژێردەستەکان و پێڕەوانیانە. لە حاڵێکدا رێبەرانی شیاو و کارامە بە قبووڵکردنی شکست، قبووڵ دەکەن کە سەرنەکەوتن لەخەباتی ناتوندوتیژیدا لەهێندێ بابەتدا حەتمییە و هیچ کەس لە خەتاو هەڵە بەدوور نییە.

تەنیا کەسانێك شیاوی لێبووردن و لێخۆش بوون نین کە لە هەڵەکانی رابردوو ئەزموون وەرناگرن و رێگا پێوراوەکان دووبارە تاقیدەکەنەوە .

کەسایەتی دان بە شوێنکەوتوان:

رێبەرێکی لێهاتوو کاتێك باس لە سەرکەوتنەکان و بەختەوەرییەکان دەکات، کەمتر لەوشەی"من" کەڵکوەردەگرێ و لە بری ئەوە، لە وشەی "ئێمە"و ئەگەر کەسێکی تایبەت ئەنجامی دابێت لەوشەی "ئەو" کەڵکوەردەگرێ، تا بەم شێوە بە هاوسەنگەرانی

(١) ئەم مەسەلە تەنیا لەبارەی رێبەرانەوە راست نییە، خەڵکیش دەبێ کردەوەی خۆیان هەڵسەنگێنن. ئایا بە تێپەڕبوونی نیوسەدە لەبەنەتەوەیی کردنی پیشەسازی نەوت ئێمە ئێرانییەکان کردەوەی خۆمانو ئەوەی کە لەگەڵ حکوومەتی دوکتور موسەدقدا کردمان هەڵسەنگاندووە یا هێشتا ئیستیعمارو دەستێوەردانی بێگانەکان (و هێندێ جاریش کارگێڕی ئەو کەسایەتییە گەورە) بە هۆکاری شکست دەزانین- و.

PDF 4 KURD

خۆی کەسایەتی و پرستیژ بدات. ئەو بەم کارەی ئەوە وەبیر دێنێتەوە کە سەرکەوتن ئاکامی هەولّ و تیکۆشانی هەمووان بووە.

دەبێ لە هەموو کەس ئەمەگناسی بکرێت، منداڵێك کە هێرشی هێزە دژە شۆڕشەکانی راپۆرت داوە، پیرەژنێك کە ئاوی داوەتە خۆپیشاندەران، کچێکی لاو کە بە زەوقی خۆی راگەیەندراوەکانی گەلاڵە کردووە و پیاوێك کە بە وەمەترسی خستنی گیانی خۆی راگەیەندراوەکانی بلاّو کردۆتەوە، رێبەرانێك کە بەرنامەی خەباتیان دارِشتووە و ئەوانەی کە ئەم بەرنامانەیان بەئەنجام گەیاندووە. هەموو ئەم کەسانە دەبێ دڵگەرم بکرێن، گرنگی کار و رۆڵیان لە رێگەی سەرکەوتندا، وەبیریان بێننەوە.

لەوانەیە رێبەرێك وریاترین وکەم وێنەترین تاکی دونیا بێ، بەلاّم هەموو بلیمەتی و لێهاتوویییەکانی بە بێ کردەیی کردنی ئەندێشەکان و داهێنەرییەکانی لەلایەن خەڵك و شوێنکەوتووانی خەباتەوە، لەنێو دەچن. نرخ دانان و بایەخ پێدان بە کردەوەی تاکەکان، دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئەوان پاڵنەرێکی زێدەتر بەدەست بێنن، بەم باوەڕە دەگەن کە بوونیان بۆ سەرکەوتن گرینگە، خەبات پێویستی بە بەشداریی ئەوانە و لە هەولّ و تێکۆشانی ئەوان ئەمەگناسی دەکرێت. تەنیا رێبەرانی سەرەڕۆ و خۆبەزل زانن کە سەرکەوتن بە ئاکامی کردەوەی خۆیان دەزانن و وەك موریدێك سەیری شوێنکەوتوانیان دەکەن، کە تەنیا دەبێ بەدوای دەستوورەکانی ئەوانەوە بن.

وەفاداری:

لە کۆمەڵگای دیموکراتیکدا، بە ئاکام گەیشتنی وەفاداری بە واتا نەریتییەکەی و لەسەر بنەمای گوێڕایەڵی بێ ئەملاو ئەولا، ئاسان نییە. وەفاداری بەوێنەی شەقامێکی دوو سایدییە کە لە بەرێکیەوە خەڵکانێك هەن کە دەبێ بە ئارمانج و رێبەرەکانیان وەفادار بن و لەو بەرەکەی دیکەشەوە رێبەرانێك هەن کە دەبێ لە بیری سەرکەوتنی خەبات و بە ئاکام گەیشتنی داخوازییەکانی خەڵکدا بن. وەفاداری بە واتای بەڵێ ـ قوربان گوتن وهەر بڕیارێك بە بێ گومان و پرسیارکردن بەرێوەبردن نییە. لە ڕاستیدا قبووڵکردنی فەرمان و دەستوورەکان بەبێ هەڵسەنگاندن ولێ پرسینەوە راست بەمانای خەیانەتە. ئەوەی کە شوێنکەوتوان و خەڵك هەر کردەوەیەکی رێبەران بە رەوا بزانن و

PDF 4 KURD

هەموو کارەکانیان بەباش بزانن، زەبرێکی مەرگ هێنەر لەجەستەی خەبات دەدات.[1] وەفاداری پێویستی بە تێگەیشتنە لەم مەسەلەیە کە جیاوازیی بیروڕا بابەتێکی ئاساییە.

کاتێك خەڵك و ڕێبەران لەسەر مەسەلەیەك جیاوازیی بیروڕایان هەیە، پێویستە ئەم جیاوازیی بیروڕایانە بەئاسانی لەنێوان یەکتردا بێننە گۆڕێ، بۆ بیروڕای خۆیان بەڵگە و ڕێگەچارە پێشنیار کەن و شێوازی چاکسازییان بخەنە ڕوو. ڕێبەران لە بەرانبەر خەڵکدا خاوەن ئەرك و بەڵێنی دوولایەنەن و هەرئەم هەست بە بەرپرسیارەتییەیە کە دەبێتە هۆی ئەوەی کە بڕیارەکان بە شێوەیەکی ڕەوا بدرێ و لە چوارچێوەی ئامانجی خەبات و بە پشتیوانی خەڵکەوە بە ئاکام بگات. یەکێك لە هۆکارەکانی دژایەتیی تاکەکان لەگەڵ بڕیارەکاندا ئەوەیە کە لە دارشتنیاندا بەشدار نەبوونە و لەکاتی دانی ئەم بڕیارانەدا لەگەڵیاندا راوێژ نەکراوە. لە خەباتە جەماوەری و بەکۆمەڵەکاندا، بڕیاردانەکان تا ئەو جێگەی کە دەلوێ، دەبێ بەشێوەی گرووپی و بەکۆمەڵ بێت. جەماوەر ئەو بەرنامانەی کە بەکۆمەڵ بڕیاری لەسەر دراوە بەگیان و دڵ وەردەگرن.[2] وەفاداری ڕێبەران کاتێك دەردەکەوێ کە بیروڕای باشترین و لێهاتووترین تاکەکان لە پرۆسەی بڕیاردانەکاندا ڕەنگ بداتەوە.

ناسینی دوژمنان:

بەو واتایەی کە بچووکترین زانیارییەك کە لە دوژمن لەبەردەستدایە کۆ بکرێتەوە و تاوتوێ بکرێ. هاوکات لەگەڵ کۆکردنەوەی ئەم زانیارییانە، وەڵامی ئەم پرسیارانەش تاوتوێ بکرێ کە دوژمن چۆن بیر دەکاتەوە؟ دژەکردەوە ئاساییەکانی چۆنە؟ لە

---

(١) ئەم مەسەلە لەبارەی خەڵکانێکی وەك ئێمەوە کە هەموو شتێك یان سپی یان ڕەش دەبینین زۆر گرینگە.لەگۆشەنیگای ئێمە ئێرانییەکانەوە قارەمانەکانی ئێمە یان خاوەن هەموو تایبەتمەندیو خاسمانیگەل پۆزەتیڤن یان سەرتاپایان پڕە لەئیرادو هەڵە. بڕیارەکانی ئەوانیش یان لەسەداسەد شیاوی بەڕێوەبردنن یان لەبنەڕەتدا نادروستو دواکەوتوانەن_ و.

(٢) لەئەساسدا یەکێك لەهۆکارەکانی خواستراوی دیمۆکراسی ئەمەیە کە خەڵك بڕیارگەلێك بەئەنجام دەگەیەنن کە خۆیان داویانە_ و.

رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ بارودۆخی قەیراناویدا چۆن کـردەوە لــە خـۆی نیشـان دەدات؟ بیروباوەڕەکانی چییە؟ بایەخ و دژەبایەخە هزرییەکانی ئەو چییە؟

گرینگتر لە هەموو ئەوەیە کە بۆ ئەم پرسیارانە، وەڵامدانەوەیەکی پسپۆڕانە و دوور لە هەست بدرێتەوە، دوژمنی راستەقینە کێیە؟

تایبەتمەنـدی و توانایيـەکانی رێبـەرانی سـەرەکی کـە بەرپرسـیاری سـەرکوت و شکستەکانی بزووتنەوە جەماوەرییە دیموکراسی خوازانەکانن، چییە؟

بەناسینی دوژمــن و شـرۆڤەکردنی توانایيـەکانی، دەتـوانین کـردەوە و بڕیارەکـانی پێشبینی بکەین.

ئەزموون (تاقی کردنەوە)، رووناکی رێی داهاتوو:

ئەو شێوازی کردەوەیەی کە پێی میتۆد و رێچکەی کارەکانمـان تـاقی بکەینــەوە، دژوارترین و پڕ تێچووترین میتۆدە. لە حاڵێکدا باشترین و کارامەترین میتۆد ئەوەیـە کە لەکردەوە و هەڵەکان وسەرکەوتنەکانی دیتران ئەزموون وەربگرین. بـۆ هێنـدێ لـە تاکەکان کە توانایی فێربوون و ئەزموون وەرگرتن لـە هەڵـەکانی خۆیـان نییــە، تـاقی کردنەوەی راستەوخۆ مامۆسـتایەکی بـاش نییــە. لـەم سـاڵانەی دواییـدا سەرچـاوە و کتێبگەلێکی باش لەسەر شێوازەکانی خەباتی ناتوندوتیژی و رێگەچـارەکانی خراوەتـە بەردەست. خەڵك و رێبەرانی خـەباتی جـەماوەری پێویســتە بـە کـەڵك وەرگـرتن لـە ئەزموونەکانی دیتران گرینگی بدەن و لـە ئـەزموون کردنــی هــەر میتۆدێـك لەلایـەن خۆیانەوە خۆببوێرن، تا تێچووەکانی خـەبات کـەم بێتــەوە . لـە وڵاتــە جیاجیاکانـدا، هێندێ رێکخراوی جەماوەری هەن کە زانیاری و ئەزموونەکانی وڵاتی خۆیان لە خزمەت نەتەوەکانی تردا دادەنێن.

لە قۆناغە جیاجیاکانی خەباتدا، پێویســتە رێبـەران راپۆرتێـك بـەناو" ئەزموونـە فێربـووەکـان" ئامــادە بکــەن، تــا توانــایی و لاوازییــەکان تــاوتوێ بکــەن و لــە دووپاتکردنەوەی هەڵەکان لە داهاتوودا پێشگیری بکەن. بەهێندێ ئـەزموونی کـاتی و بیرکردنەوە لە خەباتی ستراتیژیك، رێبەران ناتوانن ببنە کەسـانێکی بەرنامەداڕێـژ بـە کردەوەی ستراتیژیکەوە، بەڵکو ئەم شـارەزاییە پێویسـتی بـە ئـەزموونی کەسـەکی و

جێگرتن لە شوێنگەکانی خەباتدا بە شێوەی راستەوخۆ، یان سەردان و کەڵك وەرگـرتن لە ئەزموونی خەڵکی ترە.

باشترین کەڵك وەرگرتن لە تواناکانی تاکەکان:

ڕێبەران پێویستییان بەوەیە کە باشترین و لێ وەشاوەترین تاکەکان بۆ بەرپرسایەتییە گرینگەکان هەڵبژێرن. بۆ ئەوانەی کە مێژووی شەڕی دووەمی جیهانییان خوێندۆ تەوە، نـاوی ژنـڕاڵ پـاتۆن[1] و ئایزێنهـاور[2] ئاشـنایە. هـەرکام لـەوان بەرپرسـایەتی و تواناییـیـەکی تایبـەتییان لەبـەرەی هاوپەیمانەکانـدا لـەخۆیان پیشـان دا. پـاتۆن فەرماندەیەکی هەڵکەوتە و لێ وەشاوە بوو کە کاروانە سەربازییەکانی خـۆی بـۆ شـەڕ لەگەڵ دوژمن لەبەرەی شەڕدا بەشێوەیەك ڕێنمـایی دەکـرد کـە ئەگـەر لـەجێی ئـەو، فەرماندەگەلێکی دیکە دەبوون، چالاکییە نیزامییەکانیان بەهۆی سنووردارێتی شەڕەوە بە محاڵ دەزانرا. ئەو فەرماندەیەکی زیرەك و جێگای ڕێز بوو. ئەگەر بەهۆی لێهاتوویی و تواناییە نیزامییەکانی ئەوەوە نەبوایە، بەدڵنیاییـیـەوە دەبـوا بـەهۆی ئـەو کـردارە خۆبەزلزانانە و سووکایەتییە بـێ شـەرمانەیەوە کـە کردبوویـە هێنـدێ لـە فەرمانـدە نیزامییەکان، لە بەرەی شەڕ دەربکرایە. لە سۆنگەیەکی ترەوە ئایزێنهـاور لـە زەیـنی خەڵکدا، وێنەی ئەفسەرێکی ناوەندی بەتوانا و بەئـەزموون بـوو کـە ورەی هاوکـاری، هاوفکری و هەڵکردنی لەگەڵ خەڵکی تردا بوو. بەهۆی ئەم تایبەتمەندیگەلەوە، ئەو بوو بە فەرماندەی بەرەی شەڕ بۆ رزگارکردنی ئەورووپا. ئەو بەهۆی تایبەتمەندیگەلێکەوە کە هەیبوو، لێ هاتوویی ئەوەی بوو کە هاوکات هێـزە نیزامییـەکانی وڵاتـە جیاجیاکـان فەرماندەری بکا و بۆ شەڕ لەگەڵ ئاڵمانییەکاندا ڕێنماییـیـان بکـات. ئـەم شـەڕە بـە دژوارترین شەڕی نیزامیی مێژوو ناوی دەرکردووە.

ئەم نموونە پیشان دەدات کە ڕێبەرانی هاوپەیمانـەکان ئەفسـەرێکی فەرمانـدەییان بەهۆی لێ هاتوویییە تاکە کەسییەکانییەوە لە هاوئاهەنگی و هاوکاری لەگەڵ کەسانی دیکەدا بەسەر فەرماندەیەکی زیرەکـی شـەڕکەردا لەسـەر تـر دادەنـێن و گـەورەترین چالاکیی مێژووی پێ دەسپێرن.

---

(1) Patton
(2) Eisenhower

له خەباتە ناتوندوتیژییەکانیشدا هەربەم شێوازەیە. پێویستە ڕێبەرەکان توانـایی و لێ هاتووییەکانی تاکەکان بەباشی بناسن و بۆ بەدەستهێنانی باشترین ئاکام کەڵکیان لیّ وەرگرن.

PDF 4 KURD

ڕێبازی ڕێبەرەکان:

ڕێبازی ڕێبەران لە پانتایی توتالیتاریزم و دەسەلاتخوازیی پاوانکراوەوە تا ڕێبازی دیموکراسی _کە باوەڕی بە بڕیاردانی بەکۆمەڵ و تەگبیر هەیە بگۆڕە. ڕێبازی ڕەچاوکراوی ڕێبەرەکان بەستراوەتەوە بە بارودۆخەوە. هۆکارێکی دیکە کە لە ڕەچاوکردنی ڕێبازی ڕێبەراندا کاریگەری هەیە، وەك یەك بوونی ڕێبازە لەگەڵ پێکهاتەی کەسێتیی ڕێبەراندا.

بەشێوەی گشتی، لەسەرەوەتربوونی ڕێبەرانی دەسـەلاتخواز و کارامـەیی ئـەوان لـە بارودۆخی خوارەوەدا دەردەکەویّ:

* لە بارودۆخی قەیراناویدا کە پێویستە بڕیارەکان زووتر ڕەچاو بکرێن.

* لەدۆخێکدا کە سیستەمی ڕێکخراوەییـەکی بـاش بـوونی نییـە و تاکـەکانیش ڕێبەرانی خۆیان بەباشی ناناسن.

* لە کاتێکدا کە خەبات شکستی هێناوە و تاکەکان نیازیان بەم باوەڕە هەیە کـە ڕێبەری ئەوان بەباشی دەزانیّ کە چ پەرچەکردارێك دەبیّ ئەنجام بدات.

* لە بارودۆخە قەیراناوییەکان کە دەرفەتی پێویست بۆ ڕاوێژکردن لەگەڵ دیتران و هاوفکری بوونی نییە، ئەگەرچی بۆ ئەم بارودۆخگەلـە دەبـیّ بەرنامـەی شـیمانەیی و قەرەبووکردنەوە لە پێشدا ئامادە بکریّ، بـەلاّم بڕیـار بـۆ جـیّ بـەجیّ کردنیـان دەبـیّ بـەخێرایی ڕەچـاو بکـریّ و بڕیـارە تاکتیکییـەکان بـە خـوارترین ڕیزەکـانی گـرووپ بگەیەندرێت.

* لە بەرانبەر ئەم بەسەرەوەبوونەدا، کەم و کورتیگەلێکیش لە مودێلی بڕیـاردانی ناوەندگەرادا هەیە. بەپێچەوانەی بارودۆخی نیزامـی و جـەنگی کـە تاکـەکان لەسـەر بنەمای یاسای نیزامی ناچـارن فەرمانـەکان بـەڕێوە بـەرن، لـە خـەباتی جـەماوەریی ناتوندوتیژیدا، خەڵك ناچار بە بەرفەرمانی نین و کەسیش ناتوانێت ئەوان ناچـار بـەوە

PDF 4 KURD

بیانەوێت کارێك بەزۆر بەڕێوە ببەن. ئەوان تەنیا بەم هۆیەوە کارێـك بـەڕێوە دەبـەن کـە بەئەنجامدانی باوەڕیان هەیە (ئەگەرچی لەهێندێ لە کولتوورەکاندا، خەڵك تەنیا بـەم هۆیە کە شوێنکەوتەی ڕێبەرەکانن و دەبـێ دەسـتوورەکانی ئـەوان بـەڕێوە ببـەن، بـۆ بەئەنجام گەیاندنی فەرمانەکانی ئەوان تێدەکۆشـن). ئەگـەر خـەڵك لـە بڕیاردانەکانـدا بەشدار بکرێن و بەم باوەڕە بگەن کە لە پرۆسەی بڕیارداندا ڕۆڵیان هەیە، زۆر چالاك تر و کاریگەرتر لە خەباتەکاندا بەشداری دەکەن، چونکوو دەزانن لە ئەگەری سەرکەوتندا، بڕیارەکانی ئەوان بە ئاکام گەیشتووە.

لەسەرەوەتربوونی ڕێبەرانی دیموکرات و کۆخواز لە مەدایە کـە ورەی بەشـداری لـە شوێنکەوتوانی خەباتدا دەبەنە سەرەوە، بەم هۆیە کە لە بڕیاردانەکاندا بەشدار بوونـە. توانایی تاکەکان لە نوێ گەریدا بەهێز دەبێت، لە بابەتگەلێکدا کە کاتی پێویست لـە بەردەستدا بێت ڕێبەر دەتوانێ بە ڕاپرسی لەتاکەکان (بۆنموونە بەشێوەی تۆفانی زەینی) بەکەڵك وەرگرتن لەتوانایی ئەوان گرفتەکە چارەسەر بکات.[١]

یەکێك لە ئاکامەکانی ئەم بەڕێوەبەرییە ئەمەیە کە تاکەکان دەزانن بڕیارەکان بۆچی و چۆن ڕەچاو کراون و ئەم میتۆدە دەبێتە هۆی بەرز بوونەوەی هەسـتی بـاوەڕپێکردنی دوولایەنە و ڕاستبێژیی گرووپ.

ئەم شێوازی ڕێبەرییە، کەم کەم هەستی باوەڕپێکردن و قبووڵکردنی ڕێبـەر لـەناو تاکەکانی گرووپدا پێك دێنێت و بۆ پـەروەردەکردنی تواناییـیـەکانیان بـۆ ڕێنمـایی و ڕێبەریی کۆمەڵگای دیموکراتیکی داهاتوو یارمەتییان دەدات .

لە مودێلی ڕێبەریی دیموکراتیکدا هێندێ لاوازیش هەیە. یەکەم ئەوەیە کە، ئەگەر ڕێبـەر هێنـدێ لـە تایبەتمەندییـە سـەرەکییەکانی ڕێبـەری نـەبێت، لاوازییـەکان خۆدەردەخەن[٢] و دووەم ئەوەی کە پرۆسەی بڕیـاردان کاتێـك کـە بـیروڕا و ڕوانگـەی

---

(١) شێوەی تۆفان(زریان)ی زەینی لەسەر ئەم بنەمایە داڕێژراوە کە تاکەکان بێ ئەوەیکـە لەپێشـدا لەبابـەتی کۆبوونەوەکە ئاگادار بن لەو کۆبوونەوەدا حازر دەبن و بێ بیرکردنەوەو بێ ئەوەیکـە بکەونـە ژێـر کارتێکـەری بیروباوەڕی کەسانی دیکەوە، ئەوەڵین چەخماخە(پزیسك)ی فکرییەك کە لەزەینیاندایە دەیخەنە ڕوو _ و.

(٢) هەڵبەت ئەم بابەتە پێش لەوەی کە لایەنێکی نگەتیڤی دێموکراتیك بێت، هێزێکە چونکوو لاوازییـەکانی ڕێبەر پێش لەبەڕێوەبردنی کارەکان ئاشکرا دەبێت کە ئەمە خۆی لە خەرجو خەسـارەتە شـێمانەییەکان کـەم دەکاتەوە - و

جیا بیا لە نێوان ئەندامانی گرووپدا هەبێت، زۆر درێژە دەکێشێت.

جیا لەوشێوە بەڕێوەبەرییە کە رێبەران بۆ خۆیان رەچاوی دەکەن، یەکێك لە ئەرکەکانی ئەوان راهێنانی ئەندامانی گرووپەکەیە. بەو واتایەی کە دەوروبەرەکانیان لە رەوتی بڕیاردانەکاندا ئاگادار بکرێنەوە و بزانن کە بۆچی هێندێ لە زانیارییەکان لە هێندێکی دیکە گرینگترن و هەروەها توانای بڕیاردانی تاکەکان بە رادەربڕین زیاد دەبێت. هەڵبەت پێویستە رادەربڕینەکان هەڵسەنگێندرێن و هەلاجی بکرێن تا تاکەکان لە لاوازییەکانیان تێ بگەن.

بەواتایەکی دیکە پێویستە رێبەر، مامۆستا و راهێنەری ئەندامانی گرووپ بێت. راهێنانی تاکەکان لە هەموو ئاستەکان لە رەوتی خەباتی ناتوندوتیژیدا، دەبێتە هۆی زیاتربوونی متمانە، راستبێژی و هەستی دەروەستی. رێبەرێك کە بە پەروەردەکردن و بردنەسەرەوەی لێهاتووییەکانی تاکەکانی گرووپ و دیاریکردنی جێگر _ بۆ ئەو کاتەی کە بەهەر هۆیەکەوە خۆی لە خەباتدا بەشدار نییە _ هەنگاو هەڵ نەهێنێتەوە، رێبەرێکی شیاو نییە.

دۆزینەوەی سەرچاوە و هۆکارە بنەڕەتییەکانی ترس:

ترس لە پێکدادانی فیزیکی، هەستێکە کە هەموو مرۆڤەکان لە درێژەی ژیانی خۆیاندا ئەزموونیان کردووە. تا کاتێك کە دەرەنجام و سەختیی پێکدادانە فیزیکییەکان لە زەینی تاکەکاندا بمێنێتەوە، کاریگەریی نگەتیڤ لەسەر کردەوە و دەروونی ئەوان دادەنێ.

یەکەم هۆکارێك کە خەڵك بە گوێرایەڵیی دەسەڵاتدارانی سەرەڕۆ ناچار دەکات، ترس لە ئازاردان و تەمێ کردنە. ترس لە لێدان وکوتان و کەم ئەندام بوون زۆر سامناکترە لە ترسی لە دەستدانی پیشە یان بڕینی مووچە و پاداش.

ترسی لە دەستدانی گیان، ترسێکی دەروونییە و تەنیا ئەو کەسانە هەست بەم ترسە ناکەن کە بە پیرەوەچوونی مەترسی بەشێوەی سروشتی و زگماکی وەکو لە باوەش گرتنی منداڵێك هەست پێ دەکەن. زۆربەی خەڵك لەم نوکتە خافڵن کە ترس، وەڵام و دژکردەوەیەکی سروشتییە بە هەڕەشەی هەست پێکراو. ترس دژکردەوەیەکە کە بەشێوەی

PDF 4 KURD

زیندنیکی لە مێشکی ئێمەدا بوونی هەیە، تا لە بەرانبەر هەڕەشە مەترسیدارەکاندا بەرگری لە خۆمان بکەین و ژیانی خۆمان رزگار بکەین.

ترس وەلاّمێکی سروشتییە بۆ هەرەشەکان و هەموو گیانلەبەرەکان لێی بەهرەمەندن. بەهۆی ئەم زکماکی و سروشتی بوونەیە کە نەترسین نیشانەی بایەخی ئاکاری و لەسەرتربوونی تاکەکەسی نییە و شەرم نییە بۆ ئەو کەسەی کە ترساوە سەرکۆنەکردنیشی پێویست نییە.

ناسینی ترس لە گرەوی ناسینی هاندەرە پێکهێنەرەکانیدایە. کاتێك ئێمە لە بوونی شیمانەیی مەترسیی فیزیکی ئاگادار دەبینەوە، جەستەی ئێمە بەشێوەی سرشتی بۆ بەرگری لە خۆی ئامادە دەبێت. سرشتی ئێمە دوو رێگەچارە لەبەردەمماندا دادەنێت_ هەڵهاتن یان شەڕکردن کە زۆرجار هەڵهاتن باشترە. ئەم وەلاّمە سروشتییە لەناو زیندەوەرەکانیشدا هەیە کە بەهەست کردن بە مەترسیی مردن هەڵدێن.

لەهێندێ بابەتدا هاندەرەکانی ترس ئەوەندە توندن کە دەبنە هۆی لەکار کەوتنی سیستەمی بەرگریی جەستە و بوونەوەری ترساو، بەچەشنێك وێستاو و نەبزوو(مێخ رێژکراو) دەبێ کە تەنیا چەك بۆ بەرگریی لە خۆی لە هێرش نەکردن یان چاوپۆشی لایەنی بەرانبەریدا دەبینێ.

مرۆڤ بەشێوەی سرشتی بە توانای ناسینی دەرەنجامەکانی مەترسی تەیارە و دەتوانێ بە کەڵك وەرگرتنی هەرچی زیاتر لە عەقڵ بەبەراورد لەگەڵ سرشتدا، دەستی بە رێگەچارەگەلێك بگات بۆ بەرەنگاربوونەوە لەگەڵی دا.

بەناسینی دەرەنجامەکان و هۆکارەکانی ترس، دەتوانین لەکاتی رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ دۆخی مەترسیداردا، ئەو کاریگەرییانەی کە ترس لە دەروونی ئێمەدا پێکی دێنێ، لەناو ببەین.

دەروونناسی ترس:

هێما و نیشانە "فیزیکی"یەکانی ترس ئاکامی زێدە بوونی دەردراوەکان لە بەشی هاودڵ(سەمپاتیك)ی سیستەمی دەمارییەوەیە. ئەم دەردراوگەلە دەبێتە هۆی چوونەوەیەکی دەمارەکانی پێست و دەمارەکانی دەروون، کە ئەمە خۆی دەبێتە هۆی زیادبوونی هەناردنی خوێن بۆ ناو دڵ و ماسوولکەکان (زیادبوونی فشاری خوێن).

ترس هەروەها دەبێتە هۆی زیاتر لێدانی دڵ و توندتر بوونی و هەروەها زێدە بوونی ڕادەی هەناسەدان(بۆ ناردنی ئۆکسیژنی زیاتر بۆ ماسوولکەکان). دنەدانی سەمپاتیك دەبێتە هۆی ڕژاندنی(تەرەشوح) ئادرنالین لە تۆمۆری سەرگورچیلەوە کە ئەم دەردراوانە لەپاڵ هۆرموونەکانی دیکەدا دەبێتە هۆی ئازادبوونی تا رادەیەکی زۆر و زەوەند گلۆکۆز لە جەرگەوە بۆ ناو سوڕی خوێن. ئەم ڕەوتە دەبێتە هۆی دروست بوونی وزە بۆ ماسوولکەکان.

کاتێك ئەم قۆناغە لە حاڵی تێپەڕین دایە، مرۆڤ هەوڵ دەدات خۆی بۆ بەرنگاریی ئامادە بکات و جەستەش لە هەوڵدایە بۆ ڕزگارکردنی خۆی لە برینە جەرگبڕە شیمانەییەکان. شانە(خانە) ماسوولکەییەکانی کۆتایی ڕیخۆڵە و میزڵدان لە حاڵەتی هەڵپەسێراودا دەمێننەوە کە لەهێندێ بابەتدا دەبنە هۆی هاتنەدەرەوەی خۆنەویستانەی(نائیرادی) پیسی و میز.

مرۆڤ ئەم ئەزموونانەی تێپەڕاندووە و تەنانەت بۆ ئەوانەش دەستەواژە و چەمکگەلێکیشی دروست کردووە، وەکو"لە ترسا زاورم تۆقی"، "لە ترسا توکی جەستەم ڕەق بووە یان ڕاسبووەتەوە"، یان "لە ترساخۆمم ...".

ڕاستییەکەی ئەمەیە کە مرۆڤ لە کاتی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ بارودۆخی مەترسیداردا دەترسێ و خۆی دەدۆڕێنێ، بەڵام دەرکەوتنی هێماکان و نیشانەکانی ترس لە ڕوومەتدا، نابێ ببێتە هۆی شەرمەزاری، چونکوو ئەمانە نیشانەی کاردانەوەی دروستی ئەو غەریزە سرشتییانەیە کە بۆ بەرگری لە مرۆڤ کار دەکەن.

زاڵبوون بەسەر ترسدا:

ستراتیژی خەباتی ناتوندوتیژی پێویستی بە خواست و ویستی گشتییە و بۆ بەدەستهێنانی ئەم بابەتە هەموو خەڵك دەبێ بەسەر ترس و دەرەنجامەکانیدا زاڵ بن کە ئاکامی ئازاردانە توندوتیژانە و فیزیکییەکانە بۆ سەرکوتکردنی خەبات. بەدڵنیاییەوە ئەگەر مرۆڤ بەسەر پاڵنەرەکانی ترسدا زاڵ بێت، زنجیرەی ئەو ڕووداوانە کە دەبنە هۆی پێکهاتنی ترس لە دەروونی مرۆڤدا لەناو دەچن. ڕەنگە ساکارترین و پاشکەوتووترین

PDF 4 KURD

شێوازی بەرەنگاری لەگەڵ ترسدا، چاو نووقاندن لەسەر راستییەکانی ناو کۆمەڵگا و هەڵهاتن لە بارودۆخی هەنووکە بێت.

بە بەکارهێنانی ئەم شێوازە، یەك بەیەکی تاکەکانی ئەم کۆمەڵگایە وەکو ئەندامی تەنیا و پەرتەوازە، بەدوور لە هیچ یەکگرتنێك تەنیا شایەتحاڵی درێژەی دۆخی هەنووکە دەبن و بەخۆ دوورگرتن لە باسکردنی داخوازییەکان، لە هەرمەترسی و دۆخێکی مەترسیدار خۆیان دوور دەگرن. بەڵام لە درێژەی ئەم بەشەدا هەوڵ دەدەین تا بە خستنەبەردەستی شێوازەکانی زاڵبوون بەسەر ترسدا، دەرەتانی کەرەستەی بەرهەڵستکارییەکان پێك بێنین. هەڵبەت شیکردنەوەی ئەم خاڵە گرینگە کە مەبەست لە کەرەستەی دژایەتییەکان، ئامێر بەشێوەی مەدەنی و ناتوندوتیژانەیە.

رێگەچارەیەك کە هەوڵ دەدەین بیخەینە روو، رێگە چارەیەك لەسەر بنەمای بەرنامەرێژی رێکوپێك بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ترس و لەناوبردنی دنەدەرەکانییەتی تا بە پشت بەستن بە بەرنامەرێژی، دوژمن لە پێکهێنانی هاندەرەکانی ترس رابگرین.

ئەم رێگەچارانە بە چڕبوونەوە لەسەر شێوازگەلێك گەڵاڵەکراون کە دەبنە هۆی کەم بوونەوەی پێشهات و رووداوگەلێك کە دەبنە هۆی هاتنەکایەی بارودۆخی تۆقێنەر و دڵەڕاوکێ هێنەر.

یەکێك لەو رێگەچارانەی کە دەبنە هۆی کەم بوونەوەی ترسی خەڵك لە کاتی خەباتی جەماوەریدا، وردبوونەوە لە هەڵبژاردنی شوێن وکاتی کۆبوونەوەکاندایە. خاڵێکی دیکە ئەمەیە کە رێبەران و چالاکان، دەبێ لە ماوەی کۆبوونەوەکاندا بە بەهێزکردنی ورە و بردنەسەرەوەی هیوای سەرکەوتن و سەربڵندیی خەڵکەوە خەریك بن و پێش لەوەی کە هێزە دژە شۆڕشەکان هێرش بکەنە سەر کۆبوونەوەکان، بڵاوە بە خەڵکەکە بکەن.

یەکێکی دیکە لەو شێوازانەی بۆ خەباتی جەماوەری بەسوودە و بە کەمبوونەوەی ترسی جەماوەر یارمەتی دەدا، ئەمەیە کە هاوکات لە شوێنە جیاجیاکانی شاردا کۆبوونە بکرێ، تا لەم رێگاوە توانایی هێزە ئەمنییەکانی رژێم دابەش بێت و لە ئاکامدا هێزی سەرکوتگەری ئەوان کەم بێتەوە.

خافڵگیربوون زۆرجار دەبێتە هۆی ترسانن. ئامادە کردنی هێزەجەماوەرییەکان و بەهێزکردنی ورەی ئەوان بۆ خەبات لە خافڵگیربوون پێشگیری دەکات. ئەم ئامادەسازییە بریتییە لە وەبیرهێنانەوەی ئامانجەکانی خەبات بە خەڵك، دانی زانیاریی رێکوپێك لە

PDF 4 KURD

ریزەی هێزەکانی پۆلیس بەوان، بەرنامەڕێژی ڕێکوپێك بۆ دژکردەوە و دیاریکردنی کاتی پێویست بۆی و هەروەها بەڕێوەبردنی هێندێ پرۆڤە پێش لە کۆبوونەوە. هەنگاوی لەباری دی ئەمەیە کە بۆ خەڵك روون بکرێتەوە کە لە ماوەی کۆبوونەوەکەدا، لەوانەیە ئەوان لەگەڵ هێزەکانی پۆلیسی دژە شۆڕشدا رووبەڕوو ببنەوە. تەنانەت لەم بارودۆخەدا باشتروایە کە دۆخی فیزیکیش بۆ ئەوان روون بکرێتەوە" وەکو ئەوەی کە لەوانەیە دەنگی وێکەوتنی تێلا (شوشکە) لە کالان خراوەکان ببیسن و بریقەی سەرەنێزەی سەر چەکەکان ببینن. ئەم ریگاخۆشکردنە بە ئامادەبوونی زیاتری خەڵك یارمەتی دەدات. لە ماوەی کۆبوونەوە تێکەڵ بەرێپێوانەکاندا خەڵك دەبێ بە دەستە و گرووپی جیاجیا دابەش و رێك بخرێن و چالاکیگەلێکی روونیان پێ بسپێردرێ.

پێکهێنانی رێباز و رێنیشاندەرێك بۆ یەك بەیەکی تاکەکان تا بزانن کە لە بارودۆخی قەیراناویدا چۆن دەبێ کار بکەن، یەکێك لە هەنگاوە بنەڕەتییەکانی خەباتی جەماوەری بۆ زیاترکردنی تەکووزییە. چالاکییە گرووپی و هاوئاهەنگ کراوەکان بەتایبەت لە دۆخێکدا کە گرووپ لەژێر فشاردایە، بەبێ بوونی سیستەم و رێسا، کاریگەر نابن.

خەڵك دەبێ جیاوازیی نێوان کۆبوونەوەی کەسانی نادەروەست و کۆبوونەوەی ئەو خەڵکە بزانن کە هەوڵیان گەیشتنە بە ئامانجێکی دیاریکراو.

زەقترین نموونە لەم بوارەدا پرۆڤەیەکە کە لەقوتابخانەدا بەناوی "مانۆری ئاگرکەوتنەوە" بەڕێوە دەچێ. لەم پرۆڤەیەدا قوتابییان لە دەستەگەل دیاریکراودا ریز دەبن و بەرەولای دەرگاکانی رۆیشتنەدەرەوە و شوێنە بەر بەتاکەکان رێنوێنی دەکرێن. لە یەك یان دوو خولەکدا نزیکەی سەد قوتابی لە ئاگر رزگاریان دەبێ. لەم بارودۆخەدا مامۆستایان دەزانن کە بە چ شێوەیەك و لە چ کاتێکدا، چ کردەوەیەك دەبێ ئەنجام بدەن و قوتابییەکانیش لە رێنوێنییەکانی ئەوان پێڕەوی دەکەن. ئەم بارودۆخە لەگەڵ ئەو کاتانەدا کە ئاگرکەوتنەوە لە سینەماکان وگازینۆ(کلووپ)کاندا روو دەدات، هەڵسەنگێنن" جەماوەر هاوکات لەگەڵ یەکتردا بەرەولای دەرگاکانی رۆیشتنەدەرەوە هێرش دەبەن، لە ئاکامدا رێژەیەکی زۆرکەم سەرکەوتوو دەبن خۆیان رزگار بکەن و لە زۆر کاتدا کەس رزگار نابێت و هەموو تاکەکان لەناو دەچن. ئاکام لێوەرگرتن ساکارە"

پێویسته ڕێبەران بەرنامەیەکی باش ئامادە بکەن و هەموو جەماوەری بەروونی لێ ئاگادار کەنەوە و لەکاتی خەباتدا لە بەرەوپێشچوونی بەرنامەکەیان دڵنیا بن.

باوەڕبەخۆبوونی ڕێبەران دەبێتە هۆی زیادبوونی باوەڕبەخۆبوونی خەڵك و کاتێك کە خەڵك باوەڕبەخۆبوونیان بەدەست هێنا، کەمتر هەست بە ترس و دڵەڕاوکێ دەکەن. تازەهاتووەکان دەبێ بەراهێنانی باش بگەنە باوەڕبەخۆبوونی پێویست و بەگواستنەوەی ئایدیال و ئامانجەکانی خەبات بۆیان و تێگەیاندنی ئەم بابەتە کە ڕێبەران بەدوای ئاکام گەیشتنی داخوازییەکانی خەڵکەوەن بۆئەوەی پاڵنەری تاکەکان بەرنە سەرەوە.

لێك تێگەیشتن، بیروڕاگۆڕینەوە و ڕاگەیاندن پێویستە بە باشی بەڕێوە بچێ. بۆنموونە ئەگەر بێت و یەکێك لە ڕێبەرانی خەبات بڕیار بدات تا لەریزی یەکەمی خۆپیشاندانەکاندا بوونی نەبێت، پێویستە بەئاگاداری دیتران بگەیەنێ و هۆکارەکەیشی شی بکاتەوە تا پێش لە خراپ تێگەیشتن بگیردرێت (ئەو دەتوانێ بە روونی بڵێ، ئەگەر بێت و لە ریزی یەکەمدا بم لە ڕەوتی گشتی خەبات دوور دەکەومەوە و ناتوانم بە باشی لەگەڵ ڕێبەرانی دیکەدا پێوەندی دروست بکەم و هاوئاهەنگی و هەنگاوی پێویست بۆ پێشگرتن لە زەرەر و زیانەکان هەڵێنمەوە. ئێمە ئامانجی خەبات دەزانین و بە یارمەتی یەکتر بە ئاکامی دەگەیێنین).

ڕێبەران سەرەڕای ئەوەی کە شێوازی کردەوە و مەترسییەکانی خەبات بۆ خەڵك شرۆڤە دەکەن، پێویستە هۆی سەرەکیی کۆبوونەوەی سیاسی و ئامانج لە ئاڵوگۆڕ و چاکسازیی سیاسیی پێویستیش بۆ ئەوان شی بکەنەوە" وەکو ئەوەی کە ئەم کردەوە تایبەت و کاتییە چۆن لەگەڵ ستراتیژیی گشتی و ئامانجی سەرەکیی خەباتدا پێوەندی هەیە و هەروەها خەڵك ئاگادار بکەنەوە کە هەڵوێستە بچکۆلە و کاتییەکان بۆ هاندانی تاکەکانی دیکە بۆ پەیوەستبوون بە خەباتە و بەم هەنگاوە دیتران تێ دەگەن کە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ سەرەڕۆییدا مەحاڵ نییە.

لە ڕەوتی بەرنامەڕێژی خەباتی ناتوندوتیژیدا، ڕێبەران دەبێ هۆکارگەلێك بناسن کە دەبنە هۆی پێکهاتنی هەستی تەنیایی و نائومێدی لە خەڵکدا" بۆنموونە لە بەرپاکردنی کۆبوونەوەکاندا، خەڵك دەبێ شانبەشانی یەکتری و لە نزیك یەکترییەوە بن ورەیان بەرز بێتەوە. خەڵك دەتوانن بەگرتنی دەستی یەکتری بەشێوەی زنجیرەیی(یەك لە دوای یەك)و وتنی گۆرانی و سروود ئەم هەستە بەهێز بکەن کە بەتەنیا نین.

PDF 4 KURD

PDF 4 KURD

لەبەرکردنی جلوبەرگی یەکڕەنگ یان کەڵك وەرگرتن لە هێندێ لە هێماکان، لە باری دەروونییەوە ورەی ئەو خەڵکەی کە بە ئایدیال و بیروڕا و بڕیاری هاوبەشەوە پەیوەست بوونەتە خەباتی ناتوندوتیژییەوە، دەباتە سەرەوە.

یەکێکی دیکە لە بابەتە جێی سەرنجەکان، هەڵسەنگاندن و بەرنامەڕێژی هۆکارگەلێکە کە دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی ترس و دەرەنجامە خراپەکانی لەناو ئەو هێزانەی لە دەرەوەی خەباتدان. پۆلیس و هێزە ئەمنییەکان پێویستە ئاگادار ببنەوە کە ئەم ڕێپێوان یان کۆبوونەوەگەلە، ناتوندوتیژانەیە و هیچ مەترسییەك بەرۆکی ئەوان ناگرێت.

بۆنموونە هەڵسوکەوتی دۆستانە، ڕوومەتە رووگەشەکان و وتووێژە خۆمانییەکان لەگەڵ هێزە ئەمنییەکاندا زۆر کاریگەرە و بەم شێوە وشەکان و دروشمەکان لە کردەوەدا دێنە دی. ئەو تاکانەی کە لە ڕێگای خزمایەتیی، هاوڕێتی یان پێگەی کۆمەڵایەتی لەگەڵ هێزەکانی پۆلیسدا ئاشناترن، دەتوانن لە سەفی یەکەمدا دابنرێن تا بە هێزە ئەمنییەکان بسەلمێنن کە هیچ هەڕەشەیەکی فیزیکی و توندوتیژانە لەئارادا نییە. دەبێ زۆر ئاگادار بن کە هیچ کەسێکی چەکدار(تەنانەت ئەگەر مەبەست و نییەتێکی تایبەتیشی نەبێت) لەناو ئەو کەسانەدا کە کۆبوونەتەوە نەبێت، چونکوو بوونی ئەم کەسانە و هێندێ لە چالاکییە شیمانەییەکانی ئەوان لەوانەیە ببێتە هۆی مەترسیداربوونی بارودۆخەکە و سەرهەڵدانی پێکدادانی توندوتیژانە. جابۆیە هەموو تاکەکان پێویستە لەگەڵ ئامانجی سەرەکیی خەباتی ناتوندوتیژیدا _ بەدەستهێنانی سەرکەوتن دوور لە توندوتیژی_ ئاشنا بن.

لە زۆربەی کاتەکاندا، دەست پێکردنی پێکدادانی فیزیکی _ هەر چەند بەرتەسکیش، لەلایەن خۆپیشاندەرانەوە_ بەهانەیەکە بۆ هێزە ئەمنییەکان کە دەست بدەنە کوتەك کاری و جوێنپێدان بەخەڵك. لەهێندێ بابەتیشدا، هێزە ئەمنییەکان بە هەناردنی هێندێ لە هێزەکانی خۆیان بەشێوەی نەناسراو بۆناو ریزی خۆپیشاندەران، دژ بە هێزە ئەمنییەکان توندوتیژی دەنوێنن تا لەم ڕێگەیەوە بۆ سەرکوتی خوێناوی بەهانە دروست بکەن.(١)

---

(١) ئەم شێوازە بۆ سەرکوتکردنی دژبەران زۆر باوەو لەوڵاتی ئێمەشدا لەو نموونانە هەیە. بۆنموونە تیرۆری دەستکردی شا بەهانەیەك بوو بۆ سەرکوتو ئێعدامکردنی ئەندامانی حیزبی توده _ و.

PDF 4 KURD

به هەرحاڵدا لەهێندێ بابەتدا کە هێزە ئەمنییەکان دەستەوداوێنی شێوازی توندوتیژی دەبن و پێکدادانی فیزیکی دێتە ئاراوە، پێویستە بەرنامەیەکی تۆکمە و رێکوپێك بۆ پشتیوانی لە بریندارەکان و ئازارپێگەیشتووان هەبێ. هەروەها پێویستە لە پێشتر، دەستە و گرووپگەلی پزیشکی و دەرمانیش بۆ بەئەنجامگەیاندنی یارمەتییە سەرەتاییەکان لەبەرچاو گیرابێت.

وەبیرهێنانەوەی ئەم راستییە کە هەنگاوی پێویست بۆ پشتیوانی کردن لە خۆپیشاندەران لەبەرچاو گیراوە، دەبێتە هۆی بەهێزبوونی ورەی ئەوان، بەڵام نابێ تا ئەم رادە بەم بابەتە گرینگی بدرێ کە لەناو خەڵکدا هەستۆکی(حەساسییەت) و ترس بنێتەوە و ئاکامی پێچەوانەی لێ بکەوێتەوە.

باشتر وایە هەرتاکێك جلێکی سپی خاوێنی هەبێ بۆئەوەی وەك باند لە کاتی پێویستدا بەکاری بێنێ و هێندێ دەرمانی سەرەتاییشی پێ بێ. بۆچی جلی سپی؟ چونکوو بە خوێناوی بوون لەوێنەدا باشتر دەردەکەوێ و بۆسوود وەرگرتنە دەروونی ـ پڕوپاگەندەییەکان کارامەیی باشتری هەیە.

هەواڵنێرانێك کە وێنەی زیان پێگەیشتوان دەگرن لە راستیدا پردی پێوەندی نێوان خەباتگێڕان و راگەیاندنەگشتییەکانن. وێنەیەك لە بریندارەکان دەتوانێ خەبات بە سەدان ملیۆن کەس لە هەموو جیهاندا بگەیەنێت و ئەوان بۆ پشتیوانیی جیهانی لە خەبات بانگهێشت بکات. خەڵك دەبێ لەم دەرفەتانە، بۆ ئاشناکردنی خەڵکانی دیکە لەگەڵ ئامانج و ئایدیالەکانی خەباتی ناتوندوتیژانەی خۆیان کەڵك وەرگرن.

هەرکەس دەبێ ئەرکێکی دیاریکراوی لە بەرانبەر رووداوە شیمانەییەکاندا هەبێ و فکری خۆی بۆ ئەنجامدانی گرێ بدات.

پێویستە رێبەران جەخت لەسەر جێبەجێ کردنی ئەرکەکانی تاکەکان بکەنەوە، چونکوو وردبوونەوە لەسەر ئەرکەکان و وردبینی لە بەئەنجام گەیاندنیاندا، شیمانەی ترسانی تاکەکان لە رووبەڕووبوونەوە، بیستن یان دیتنی نیشانە نەناسراوەکان کەم دەکاتەوە. لەبەرچاوگرتنی بچووکترین خاڵەکانیش یارمەتیی کەمبوونەوەی ترس و کۆنترۆڵکردنیان دەدات. (نموونەی قوتابخانەکە وەبیر بێننەوە)، پێویستە هێندێ لە تاکەکان ئەرکی هاوئاهەنگی و پێکهێنانی پێوەندی لەنێوان ریزە جیاجیاکاندا بەرێوە ببەن، پێویستە هێندێکیش هێماکان و نیشانە رەمزییەکان پێشان بدەن. هەروەها

PDF 4 KURD

زۆریی لافیتە و دروشم لە بەرانبەر روخساردا دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی ترس، چونکوو دەبێتە هۆی ئەوە کە لەبەرچاودا نەبێت، پێویستە هێندێ لە تاکەکانیش بە کۆکردنەوەی هەواڵ و نووسینی ڕاپۆرتەوە خەریك بن. هێندێکیش خەریکی دابەشکردنی ئاو لە نێوان خۆپیشاندەراندا _ بۆ پێشگرتن لە لاوازی و کەمبوونەوەی تاقەت و وزەی خەڵك_ بن. پێویستە کەسانێکیش ئەرکی ئامادە کردنی دروشمەکان، سروودەکان و دەسپێکردنی ئەوانەیان لە ئەستۆ بێ.

لە روانگەی تاکەکەسیشەوە هۆکارگەلێکی سۆزداریش هەن کە یارمەتیی کەمبوونەوەی ترس دەدەن_ وەکو قبوولکردنی ئەوەی کە ترس دیاردەیەکی سروشتییە و تاقیکردنەوەی نیشانەی لاوازی و داماوی نییە، بەڵکو کارێکی ئاساییە" یان باوەڕ بەوەی کە ئامانجەکانی خەبات نرخی بە گیان کڕینی مەترسی هەیە و ئەم مەترسییانە دەبێتە هۆی پتەوتربوونی بەڵێنەکان. خاڵێکی دیکە_ دەروەستیی ئاکاری لە بەرانبەر بەڕێوەبردنی ئەرکێکدایە کە بە تاك سپێردراوە، ئەم دەروەستییە دەبێتە هۆی وەرەپێدان بەو.

هەرواکە هەستی نەتەوایەتی لە پێکدادانە نیزامییەکاندا دەبێتە هۆی گیانبازی، بێ باکی و نەترسی، لە خەبات بۆ دیموکراسی و حکومەتی یاساشدا _ وەفاداری بە ئامانجە گشتییەکان، خۆشەویستی بۆ ئازادی، یەکسانی و داهاتوویەکی باش بۆ هەمووان _ دەبێتە هۆی کردەوەگەلی دلێرانە، بێ باکی و گیان فیدایی.